

ҚАЗАҚСТАН *сұйық* ИСЛАМДЫҚ ҚАРЖЫЛАНДЫРУ ЖӨНІНДЕГІ ЕЛДІК ЕСЕП

Арасындағы ынтымақтастық

Қыркүйек, 2024 жыл.

Мазмұны

Алғы сөз

Аса мәртебелі «Астана»
халықаралық қаржы орталығының
басқарушысы ii

Аса мәртебелі Ислам Даму
Банкінің (ИДБ) Президенті iii

Алғыс iv

Дисклеймер v

Есеп туралы vi

Аңнотация және есептен үзінділер 1

Қазақстанның макроэкономикалық перспективалары

География және демография 3

Бірегей экономикалық
сипаттамалар¹ және негізгі
экономикалық аспектілер 5

Қазақстанның қаржы секторына шолу

Қаржы нарығын дамыту 12

Нарық құрылымы 18

Реттеуші органдар және құрылым 18

Салық салу 24

Исламдық қаржыландырудың өсу перспективалары

Нарықтық талдау нәтижелері бойынша
негізгі қорытындылар 28

Өнімді ұсынудағы және нарық туралы
хабардарлықтағы олқылықтар 29

Исламдық қаржы
секторына шолу 31

Негізгі мүдделі тараптармен сұхбат

Жоғары мәртебелі Гият Шабсиг
мырза, бас хатшы, Исламдық
қаржылық қызметтер
кеңесі (IFSB) 35

Тан Шри Дато Доктор Мохд Дауд Бакар,
төраға, АХҚО Орталық шариғат
консультативтік кеңесі 36

Айдын Таиров мырза, басқарма
мүшесі, Al Hilal Ислам банкінің
қаржы директоры 37

Серік Бейсенов мырза,
Alif Islamic Bank Ltd Директорлар
кеңесінің төрағасы 38

Шазали Шауф мырза,
Hajj Finance Kazakhstan Limited
құрылтайшы акционері 39

Акбер Хан мырза, бас
директордың міндетін атқарушы,
Al Rayan Investment LLC 40

Марат Сәрсенбаев мырза,
Қазақстан Халал индустриясы
қауымдастығының төрағасы 41

Қорытындылар

Болжалды сын-тегеуіріндер
мен ұсынымдар 42

Сілтемелер 45

АЛҒЫ СӨЗ

Аса мәртебелі
РЕНАТ БЕКТҰРОВ МЫРЗА

Астана халықаралық
қаржы орталығының (АХҚО)
басқарушысы

Ханымдар мен мырзалар,

Исламдық қаржыландыру жөніндегі елдік есеп – Астана халықаралық қаржы орталығын (АХҚО) өңірдегі исламдық қаржыландырудың жетекші орталығы ретінде орнын белгілеу жолындағы маңызды қадам.

Ең алдымен, Ислам Даму Банкіне Қазақстандағы исламдық қаржыландыруды дамытуға үздіксіз қолдау көрсетіп келе жатқаны үшін зор алғысымды білдіремін.

Бұл ынтымақтастығымыз исламдық қаржы институттарының өркендеуіне қолайлы жағдай жасауда маңызды рөл атқарды.

Сондай-ақ осы есепті әзірлеуге атсалысқан барша жанға, әсіресе қажырлы еңбегі мен тәжірибесі осы басылымның шығуына септігі тиген мамандар тобына шын жүректен алғыс айтқым келіп отыр.

Бұл есепті исламдық қаржыландыру индустриясының егжей-тегжейлі сипаттамасы ғана емес, болашаққа ортақ көзқарасымыздың дәлелі деуге болады. Есепте ұсынылған негізгі аспект – АХҚО ұсынатын, сенімді нормативтік-құқықтық базамен қамтамасыз етілген, АХҚО Қаржылық қызметтер көрсетуді реттеу жөніндегі комитеті (АХҚО комитеті) реттеп отыратын қолайлы іскерлік және салықтық орта. АХҚО соты, Халықаралық төрелік орталығы және АХҚО биржасы сияқты халықаралық дәрежедегі институттармен нығайтылған бұл экожүйе дәстүрлі әрі исламдық қаржы қызметтерін жеткізушілерді өңірдегі өз қызметін жүргізуге тартады.

Бұдан бөлек, АХҚО исламдық қаржыландыруды ілгерілетуге ұмтылады, бұған ислам қаржы компанияларына бөлшек және корпоративтік секторларда жұмыс істеуге қолайлы жағдай жасауы дәлел.

Fintech Lab сияқты бастамалар исламдық қаржыландырудағы инновацияларды ынталандыруға деген біздің бейілдігімізді көрсетеді.

АХҚО биржасы исламдық бағалы қағаздарды, оның ішінде сукук шығаруды жеңілдетуде ісінде де маңызды рөл атқарады, осылайша исламдық қаржыландыру хабы ретінде АХҚО-ның тартымдылығын одан әрі арттыра түсті.

Бұл есепте еліміздегі исламдық қаржыландырудың жай-күйі туралы құнды ақпарат беріледі, оның өсуі, әлеуеті мен әсері атап көрсетіледі. Құжатта осы өркендеп келе жатқан саланы айқындайтын бастамаларға, қиындықтар мен мүмкіндіктерге жан-жақты жасалған шолу инвесторлар, саясаткерлер және мүдделі тараптар үшін баға жетпес нұсқаулық болмақ.

Назар аударғандарыңызға рақмет!

АЛҒЫ СӨЗ

Аса мәртебелі
МҰХАММЕД ӘЛ-ДЖАССЕР

Ислам Даму Банкінің (ИДБ)
президенті

«Астана» халықаралық қаржы орталығына (АХҚО) Қазақстан Республикасындағы исламдық қаржыландыру ландшафтысына қатысты дер кезінде ұсынған мазмұнды есебі үшін шын жүректен алғыс айтамын.

Бұл есеп исламдық қаржыландырудың әлемдік индустриясы кеңеюдің жаңа жолдарын зерттеп жатқан кезеңмен тұспа-тұс әзірленді. Орталық Азияның мәдениеті мен сауда жолдары тоғысатын стратегиялық маңызды жерде орналасқан Қазақстан Республикасы әлеуеті зор нарық ретінде ерекшеленеді.

АХҚО-ның есебі инвесторларға, қаржы мекемелеріне және осы серпінді әрі жылдам дамып жатқан нарыққа қызығушылық танытқан барлық мүдделі тараптарға құнды ақпарат ұсынады.

Біз – Ислам Даму Банкі тобындағылар (ИДБ), Қазақстан Республикасының исламдық қаржыландыруға деген мызғымас ұстанымы отандық өнеркәсіптің өркендеуіне ықпал ететініне, сондай-ақ елді Орталық Азия мен ТМД-ның неғұрлым кең өңіріндегі маңызды орталық ретінде көрсететініне сенімдіміз.

Бұл ИДБ тобының Қазақстан Республикасымен бұрыннан келе жатқан серіктестігімен тамаша үйлеседі, мұнда біз елдің тұрақты экономикалық даму жолын мақтанышпен қолдаймыз.

Болашаққа көз жүгірте отырып, біз Қазақстанның қаржылық және экономикалық ұмтылыстарына бар жақсылықты тілейміз. Біз шарифатқа сай инновациялық қаржылық шешімдерді әзірлеп, осы өркендеп келе жатқан нарықтың әлеуетін ашу мақсатында АХҚО-мен ынтымақтастығымызды жалғастыруды асыға күтеміз.

АЛҒЫС

Осы есепті дайындау барысында біз Ислам Даму Банкі Институтынан (ИДБИ) техникалық сүйемелдеуге үлкен қолдау мен грант алдық. Осы елдік есепті дайындау барысында, есептің авторлары Шамсул Камар Әбд Рәни, Мазлан Хуссейн және Молдабаев Диас келесі тұлғалардың (есімдері алфавит ретімен берілген) баға жетпес көмегі мен шынайы қолдауына ие болды, сондай-ақ жемісті ынтымақтастық орнатты:

Айдын Таиров мырза – Al Hilal Ислам банкінің басқарма мүшесі, бас қаржы директоры
Акбер Хан мырза – Al Rayan Investment LLC бас директорының міндетін атқарушы
Данияр Кельбетов мырза – Өнімдерді дамыту бойынша басқарушы директор АХҚО әкімшілігі
Жоғары мәртебелі Гиат Шабсиг мырза – Исламдық қаржылық қызметтер кеңесінің (IFSB) бас хатшысы
Марат Сәрсенбаев – Қазақстанның Халал индустриясы қауымдастығының (АНИК) төрағасы
Мадина Тукулова ханым - Исламдық қаржыландыру бойынша бағыттың жетекшісі АХҚО әкімшілігі
Тан Шри Дато' Доктор Мохд Дауд Бакар – АХҚО Орталық шариғат консультативтік кеңесінің төрағасы
Серік Бейсенов мырза – Alif Islamic Bank Ltd директорлар кеңесінің төрағасы.
Шазали Шауф мырза – Hajj Finance Kazakhstan Limited акционері әрі негізін қалаушы.
Исламдық қаржы және бизнес қауымдастығы
CSQ International Consulting Sdn Bhd

Барлық мамандарға осы есепті дайындаудағы маңызды рөлдері үшін шексіз алғысымызды білдіреміз.

ДИСКЛЕЙМЕР

Осы исламдық қаржыландыру жөніндегі елдік есеп («Есеп») тек қана ақпараттық мақсаттарда дайындалған және заңдық, қаржылық немесе кәсіптік консультацияға жатпайды. Осы Есепте көрсетілген ақпарат ақпараттың дәлдігіне, толықтығына немесе сенімділігіне қатысты қандай да бір анық немесе болжамды мәлімдемелерсіз немесе кепілдіктерсіз «сол қалпында» қағидатымен берілген.

Есепте баяндалған көзқарастар Ислам Даму Банкі Тобының, оның атқарушы директорларының немесе Шариғат кеңесінің ресми саясатын немесе ұстанымын көрсетпейді.

Осы Есеп аталған исламдық қаржы қызметтері мен қаржы өнімдерінің жарнамасы емес. Аталған исламдық қаржы өнімдері мен қызметтерінің шарттары мен ережелері түсіндіру мақсатында ғана ұсынылады. Осы Есепте келтірілген мысалдарға сілтеме жасамай, кейбір өнім шарттарын өзіңіз нақтылауыңыз қажет.

Есепте ескертусіз өзгеруі мүмкін пікірлер, болжамдар немесе болжамды мәлімдемелер көрсетілуі мүмкін.

Осы Есепте жарияланған ақпаратқа сену тәуекелі өзіңізге жүктеледі. Сіздің немесе кез келген басқа тараптың ақпаратты пайдалануынан туындайтын кез келген салдар мен жауапкершілік үшін жауапкершіліктен бас тартамыз.

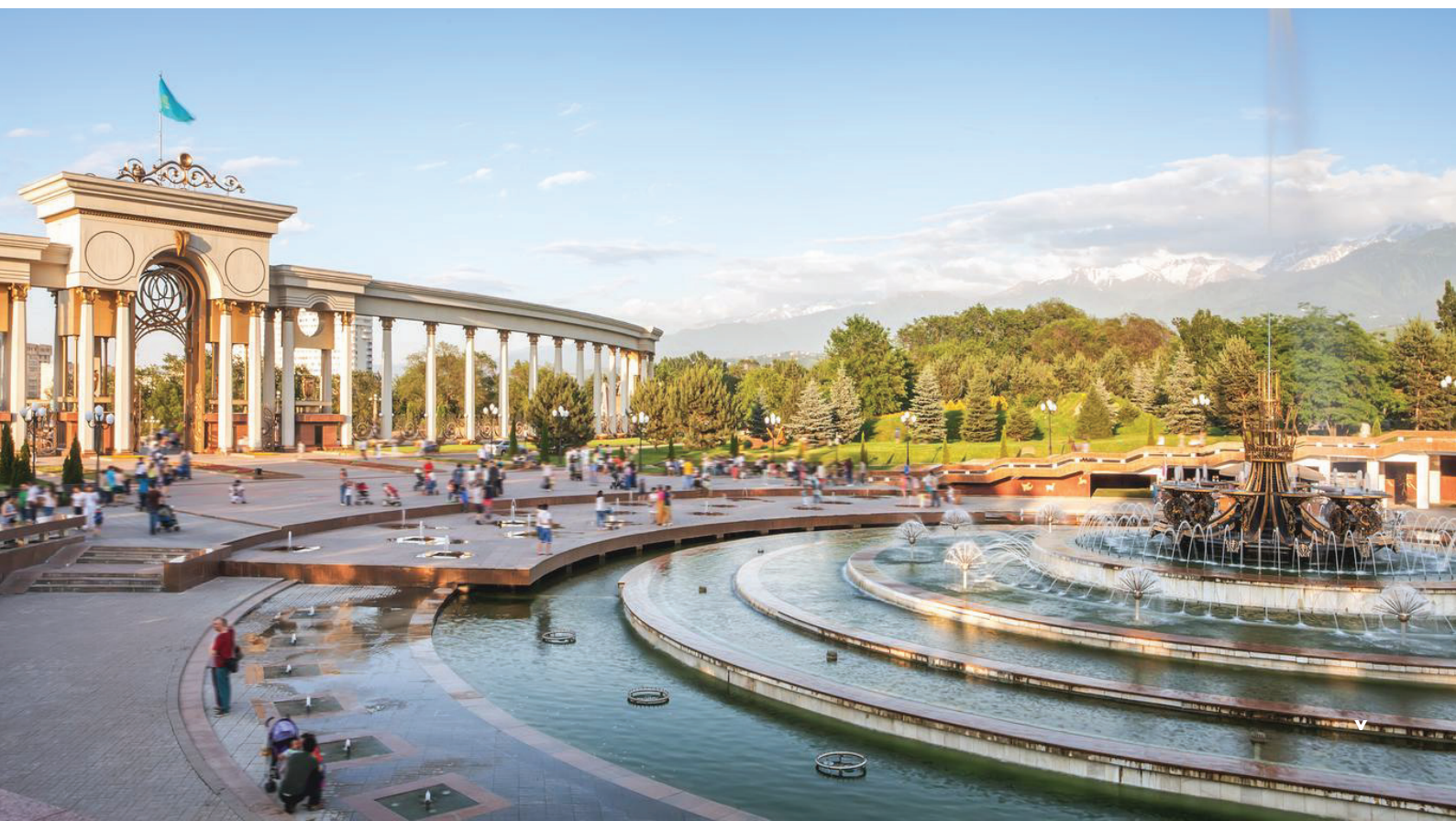
Бұл Есепте қосымша ақпаратты немесе контексті алу үшін сыртқы көздерге сілтемелер немесе үшінші тараптың веб-сайтарына сілтемелер болуы мүмкін. Дегенмен біз үшінші тарап веб-сайтарының мазмұнын қолдамаймыз немесе бақыламаймыз және мұндай веб-сайттардың дәлдігі, заңдылығы немесе мазмұнына жауап бермейміз.

Бұл Есептегі кез келген ақпарат оқырман мен ұйымымыз арасында клиенттік қарым-қатынас жасау ретінде қабылданбауы тиіс. Егер сізге заң, қаржылық немесе кәсіби кеңес қажет болса, нақты мән-жайларға байланысты арнайы кеңес бере алатын білікті маманмен кеңесу керек.

Біз осы Есепте баяндалған ақпараттың қолданылуына, сенімділігіне, қолжетімділігіне, немесе дұрыстығына қатысты ешқандай мәлімдеме немесе кепілдік бермейміз. Біз осы Есепті пайдалану немесе пайдалану мүмкін еместігінен туындайтын тікелей, жанама, кездейсоқ, арнайы, салдарлық немесе жазалаушы залалдар үшін жауапты емеспіз.

Қазақ және орыс аудармаларында ағылшын тіліндегі мәтінмен сәйкессіздіктер туындаған жағдайда, соңғысы басым күшке ие.

Біз бұл Есепті кез келген уақытта ескертусіз өзгерту немесе жаңарту құқығына иеміз.

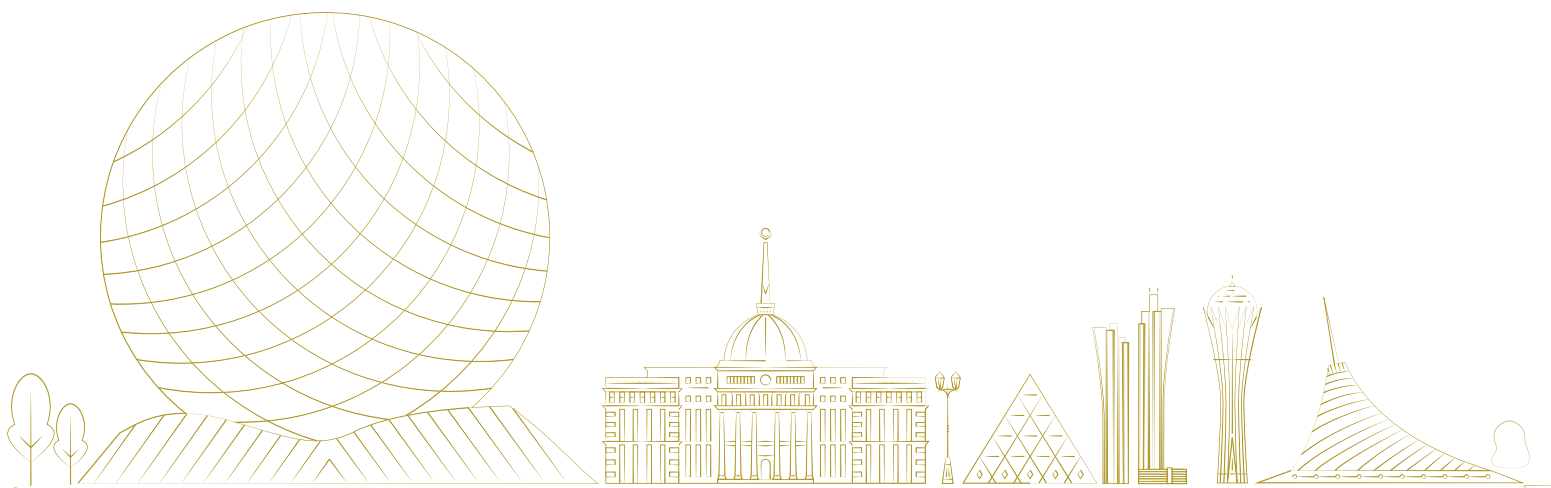
ЕСЕП ТУРАЛЫ

Аталған есепте әлемдік жетекші нарықтардың бірі болуға ұмтылатын Қазақстандағы исламдық қаржыландырудың үздіксіз дамуы туралы соңғы бағалау мен жаңартылған ақпарат ұсынылған.

Есеп елдің неғұрлым әртараптандырылған экономикасы бар елге айналуға және мұнай-газ секторына тәуелділікті азайтуға ұмтылысы аясында Қазақстанның исламдық қаржыландыру индустриясының дамуын бағалай отырып, алдыңғы жұмыстардың (мысалы, Ислам Даму Банкі мен IRTI қолдауымен дайындалған Қазақстанның 2016 жылғы исламдық қаржыландыруы туралы есебі, Cambridge-IFA дайындаған 2022 жылғы исламдық қаржыландыру елдерінің индексі және 2022 жылғы ICD-Refinitiv исламдық қаржыландырудың дамуы туралы есеп) жалғасы болып табылады. Әсіресе, Covid-19 пандемиясынан кейінгі экономикалық жағдай және бүкіл әлемде ұзаққа созылған қақтығыстардан туындаған жаһандық белгісіздік ескерілді.

Есепте алғаш рет 12 000-нан астам респондент қатысқан Қазақстан халқы арасында исламдық қаржы өнімдері мен қызметтеріне әлеуетті нарықтық сұранысты бағалау мақсатында CSQlaw Қазақстандық филиалы жүргізген ауқымды нарықтық зерттеу нәтижелері бойынша құрылған деректер базасы пайдаланылады.

Бұл есеп оқырмандарға Қазақстандағы исламдық қаржыландырудың даму сатысы туралы жақсырақ түсінуге және түсініктерін кеңейтуге мүмкіндік береді деп үміттенеміз. Егер кейінгі жылдары Қазақстанда исламдық қаржыландыру бойынша елдік есептің бірнеше басылымдары шығарылатын болса, онда олардың әрқайсысы қолда бар дерекқорды одан әрі толықтырады және Қазақстандағы исламдық қаржыландыру нарығын талдауды кеңейте алады. Бұл исламдық қаржыландыру секторының негізгі мүдделі тараптарына болашақта саланың неғұрлым қуатты және тұрақты өсуіне ықпал ететін және ынталандыратын деректерге негізделген саясатты әзірлеуге көмектеседі.

01

**Аннотация және
есептен үзінділер**

Қазақстан үшін 2024 жылғы исламдық қаржыландыру жөніндегі аталған елдік есепте исламдық қаржыландыру саласын қоса алғанда, барған сайын "бизнеске дайын" болып келе жатқан осы республикадағы исламдық қаржы қызметтері индустриясының ландшафтын, проблемаларын, мүмкіндіктері мен даму перспективаларын неғұрлым егжей-тегжейлі зерделеуге әрекет жасалды.

22
ОРЫН

Global Islamic Finance Report 2023 исламдық қаржыландыру елдерінің рейтингінде Қазақстан 22-орынға ие болды.

Бұл жетістіктер Қазақстанның исламдық қаржыландыру индустриясында өңірлік көшбасшы болуға барлық мүмкіндігі бар екенін көрсетеді.

17.55
ЖАЛПЫ
ҰПАЙ

Icd-Refinitiv 2021 исламдық қаржыландыруды дамыту көрсеткіші Қазақстанның әсерлі нәтижелерін атап өтті: жалпы ұпай 17,55 құрады, әлемдік орташа көрсеткіштен 11,01 ұпайға асып түсті.

Респонденттердің кең ауқымы қатысқан соңғы нарықтық зерттеудің нәтижелеріне сүйене отырып, қазақстандық нарықта исламдық қаржыландыру секторының толық әлеуетін ашу үшін жасалған және жасалатын іс әрекеттер туралы саясаткерлерге, қаржы институттарына, инвесторлар мен басқа да мүдделі тараптарға, әсіресе халыққа құнды ақпарат беруге бағытталған.

Бұл жетістіктер Қазақстанның исламдық қаржыландыру индустриясында өңірлік көшбасшы болуға барлық мүмкіндігі бар екенін көрсетеді.

Осы есепте ұсынылған исламдық қаржылық қызметтер мен өнімдерге нарықтық сұраныс туралы ақпарат бастапқы және қайталама зерттеулер әдіснамасының үйлесіміне негізделген. Бастапқы зерттеу Қазақстандағы және осыған ұқсас елдердегі исламдық қаржыландыруға байланысты қолданыстағы әдебиеттерді, есептерді, нормативтік құжаттарды және нарықтық деректерді мұқият талдауды қамтиды.

Қайталама зерттеулер осы Елдік есептің ажырамас құрамдас бөлігі ретінде жүргізілген Қазақстандағы исламдық қаржыландыру нарығын талдауға негізделген. Толық ақпарат алу үшін мүдделі тараптар «Исламдық қаржыландыру: Қазақстанның нарықтық талдауы» құжатымен АХҚО сайтынан жүктеуге болатын жеке құжат түрінде таныса алады¹

Қорытындылай келе, есепте Қазақстандағы исламдық қаржыландырудың жай-күйіне байланысты бірнеше негізгі тұжырымдар келтірілген. Оларға төмендегілер жатады:

- Қазақстан әлеуетінің күшті жақтарына Астана халықаралық қаржы орталығының (АХҚО) бастамасы шеңберінде Үкімет ұсынған қолайлы құқықтық орта, Қазақстанның өсіп келе жатқан экономикасы, инфрақұрылымды дамыту жөніндегі жоспарлар және мұсылман халқының айтарлықтай саны жатады.

- Қазақстанның исламдық қаржыландыруға ұмтылысының әлсіз жақтары, ең алдымен, исламдық қаржы қағидаттарының экономикалық құндылықтары туралы хабардарлықтың төмен деңгейі, салық рәсімдері мен дауларды шешуге қатысты, сондай-ақ ақпарат іздеу жолдарын қоса алғанда, исламдық қаржы практикасының кейбір салаларында айқындықтың болмауы болып табылады. Сонымен қатар, жергілікті нарықтың қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін инновациялық өнімдер қажет.

- Қазақстандағы исламдық қаржыландыру нарығының мүмкіндіктері іске асырылмаған нарықтық әлеуетке шоғырланған, өйткені бөлшек сауда секторы респонденттерінің 85%-ы және респондент компаниялардың 84%-ы исламдық қаржы өнімдерін бірнеше себептер бойынша, атап айтсақ, ақпараттың қолжетімсіздігі мен хабардарлықтың жеткіліксіздігінен ешқашан пайдаланбаған. Бұл Қазақстанда исламдық қаржыландыру үшін пайдаланылмаған нарықтық мүмкіндіктердің бар екенін көрсетеді. Сауалнама нәтижелеріне сүйене отырып, өнімдер қол жетімді болған жағдайда, қарқынды маркетингтік шараларсыз-ақ дінді терең ұстанатын мұсылмандар тарапынан айтарлықтай қолдауға ие болар еді деген қорытынды жасауға болады. Тағы бір маңызды аспект – ол дінді ұстамайтын мұсылмандар және Қазақстандағы мұсылман емес халықтың болуы; сондықтан исламдық қаржы институттары өздерін тек дінді терең ұстанатын мұсылмандар үшін ғана емес, барлық адамдар үшін қолжетімді инклюзивті қаржылық шешімдерді жеткізушілер ретінде көрсетуі тиіс. Исламдық қаржы өнімдері мұсылман емес халқы бар көптеген елдерде өздерінің әмбебаптығын көрсетті.

- Исламдық қаржыландыруды дамыту жолындағы қатерлерге исламдық қаржыландыру өнімдері мен қызметтерінің құнды ұсыныстары және қолжетімділігі туралы хабардарлықтың жеткіліксіздігіне ықпал ететін жарнаманың аз мөлшерде болуы, исламдық қаржыландыру нарықтарының дамуына қатысу және тікелей үлес қосу үшін жергілікті таланттардың жеткіліксіз дамуы, сондай-ақ қаражат тартуға бәсекелес басқа халықаралық және өңірлік нарықтар тарапынан бәсекелестіктің болуы жатады.

Біз оқырмандарды осы есеппен танысуға шақырамыз. Біз есептің мазмұнының толық және жан-жақты емес екенін мойындаймыз; дегенмен, бұл есеп осы тақырып бойынша көзқарастарды одан әрі кеңейту үшін жаңа пікірталастар, рефлексиялар мен болжамдардың бастамасы болады және исламдық қаржыландыру нарығын алға жылжитатын жаңа бастамаларға үлес қосады деп үміттенеміз.

Біз оқырмандардың кері байланысына қуаныштымыз және кез келген сұрақтарға қуана жауап береміз.

02

**Қазақстанның
макроэкономикалық
перспективалары**

Макроэкономикалық перспективалар

Географиясы

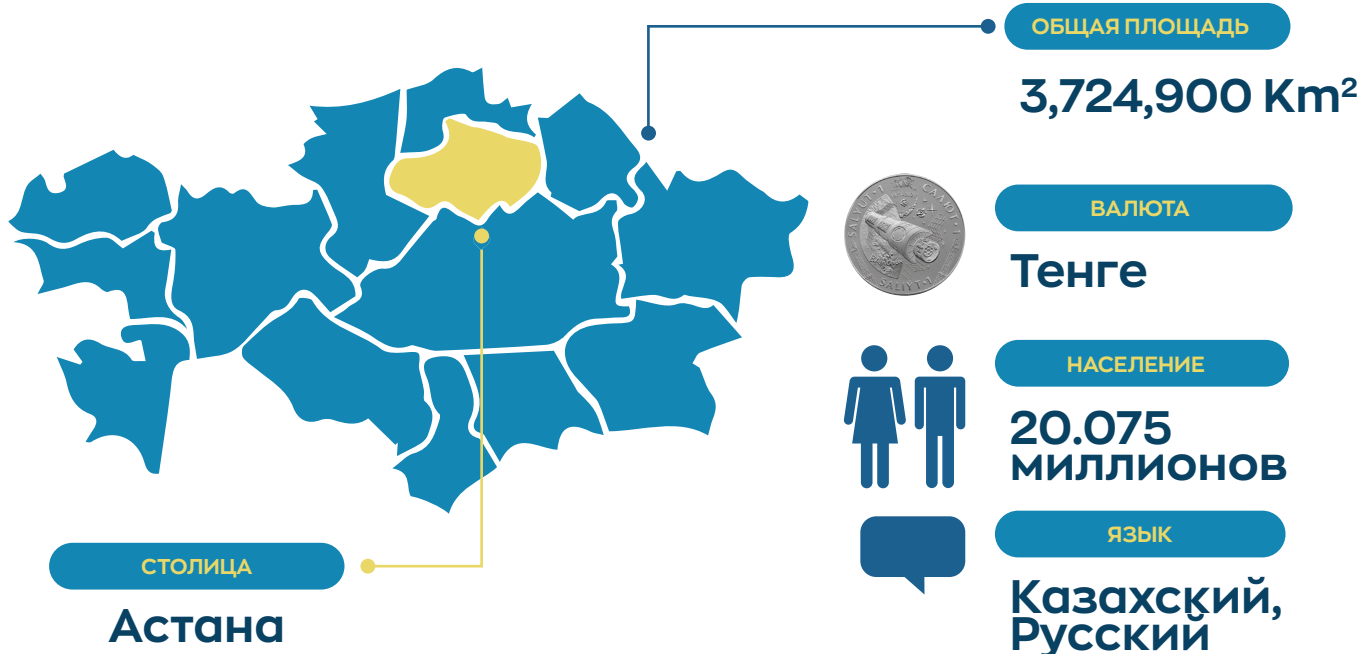
Қазақстан Республикасы - президенттік басқару жүйесі бар біртұтас мемлекет. Конституцияға сәйкес, Қазақстан адамды, оның өмірін, құқықтары мен бостандықтарын елдің ең жоғары құндылықтары деп танитын демократиялық, зайырлы, құқықтық және әлеуметтік мемлекет болып табылады.

Қазақстан 1991 жылы 16 желтоқсанда тәуелсіздік алды. Ел астанасы - Астана қаласы. Қазақ тілі Қазақстанның ресми тілі болып табылады. Орыс тілі ұлтаралық қарым-қатынас тілі мәртебесіне ие. Қазақстанда пайдаланылатын ақша бірлігі, теңге².

2 724 900 км² аумақты алып жатқан Қазақстан теңізге шыға алмайтын әлемдегі ең ірі ел болып табылады: солтүстігінде Ресеймен, шығысында Қытай Халық Республикасымен, оңтүстігінде Өзбекстанмен, ал батысында Каспий теңізімен шектеседі.

Демография

Қазақстан Республикасы Стратегиялық жоспарлау және реформалар агенттігінің ұлттық статистика бюросының («Ұлттық статистика бюросы») деректері бойынша 2024 жылғы наурыздағы халықтың жалпы саны 20,075 млн. адамды құрайды, халықтың 69,3%-ы ислам дінін ұстанады⁴. Ұлттық статистика бюросының деректеріне сәйкес, қазіргі уақытта Қазақстанда 73 этникалық топ тұрады, олардың негізгілері қазақтар, орыстар, өзбектер, украиндар, ұйғырлар және немістер.⁵

Сыртқы сауда бағыты

Ежелден бері Қазақстан саудагерлер мен саяхатшылар үшін белсенді сауда бағыты болды. Ел екі ірі континент - Еуропа мен Азия арасындағы экономикалық және әлеуметтік-мәдени алмасудың орталығы болды⁶. Сонымен қатар, Қазақстан Жібек жолының бір бөлігі болды, сондықтан мұнда Жібек саудасы жылдарында салынған әдемі сәулет ескерткіштері сақталған⁷. Қытай 2013 жылы Еуропа мен Азияны байланыстыратын «Белдеу және жол бастамасы» немесе БЖБ деген атпен бастамашылық жасаған «Жаңа жібек жолы» жобасы аясында Қазақстан стратегияның негізгі буыны болады және бұл кездейсоқ емес. Қытай басшылығының пікірінше, Қазақстан ауқымды және капиталды қажетсінетін инфрақұрылымдық жобаларды бірлесіп іске асыру үшін саяси және экономикалық әлеуеті бар өңірдегі ең тұрақты республика болып табылады⁸.

Қазақстан стратегиялық тұрғыдан Қытайдың, Оңтүстік Азияның, Ресейдің және Батыс Еуропаның ірі қарқынды дамып келе жатқан нарықтарының арасында орналасқан. Елге автомобиль және теміржол арқылы, сондай-ақ Каспий теңізіндегі порт арқылы жетуге болады. Қазақстан бай табиғи ресурстарға (әсіресе мұнай мен газға) ие, бұл оны әлемдік инвесторлар мен жанжақты корпорациялар үшін тартымды етеді.

Бірегей экономикалық ерекшеліктер және негізгі экономикалық аспектілер

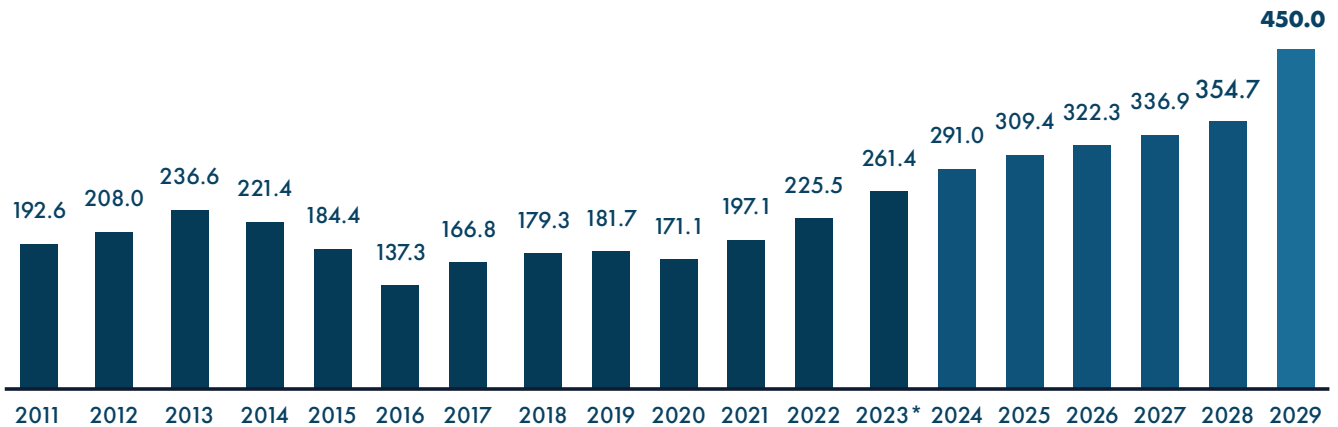
Тәуелсіздік алған сәттен бастап Қазақстан бай минералды, мұнай және газ ресурстарын игеру үшін көптеген шетелдік инвесторларды тарта отырып, нарықтық экономика құруда елеулі прогреске қол жеткізді. Көмірсутектер мен пайдалы қазбалардың бай қорлары Қазақстан экономикасының негізі болып қалса да, Үкімет әртараптандыру жолы бойынша басқа секторларға біртіндеп ілгерілеуді жалғастыруда.

Өсу қарқыны

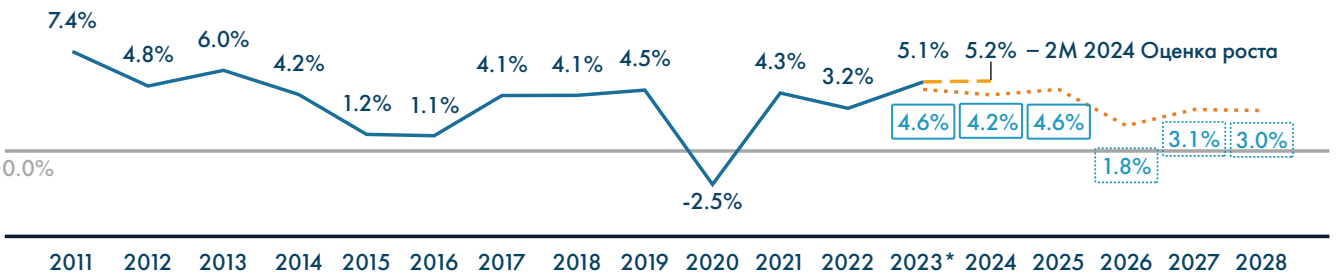
2024 жылдың қаңтарында ХВҚ жариялаған «Әлемдік экономиканың даму перспективалары» жаңартылған бюллетеніне сәйкес, 2023 жылы 3,1 пайызға бағаланған әлемдік өсім 2024 жылы 3,1 пайызға дейін қалады және 2025 жылы 3,2 пайызға дейін аздап өседі⁹.

Қазақстан үшін, басқа елдер сияқты, 2022 жылы экономиканың баяу өсуі әлемдегі геосаяси жағдай нәтижесінде мұнай өндіру мен жеткізудегі уақытша үзілістермен байланысты болды, бұл азық-түлік және энергетика нарықтарындағы бірқатар дағдарыстарға алып келді¹⁰. Қазақстанның ЖІӨ 2023 жылы 5,1%-ға өсуі тиіс деп есептелді, бұл алдыңғы он жылдағы орташа өсімнен 3%-ға жоғары. ХВҚ болжамдарына сәйкес, 2023 жылы Қазақстанның ЖІӨ 4,6%-ға өсті және алдағы бес жыл ішінде ел экономикасының өсуі баяулайды. Атап айтқанда, 2024 жылға қарай 4,2%-ға өсу күтілуде.

Номиналды нақты ЖІӨ (2011-2023) және ХВҚ болжамдары (2024-2028)

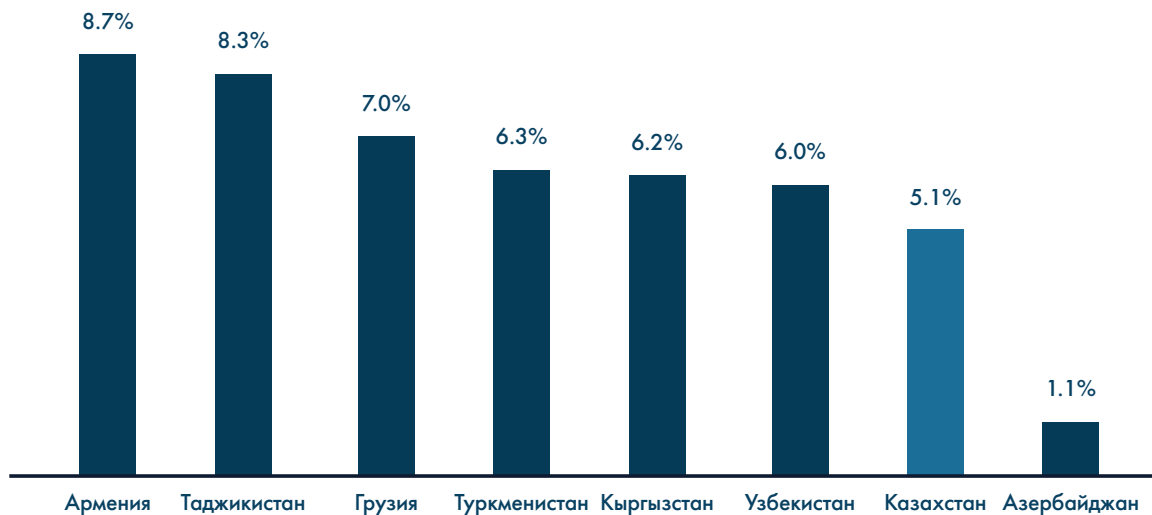
ЖІӨ-нің нақты өсуі (2011-2023) және ХВҚ болжамдары (2024-2028)

Дереккөз: АХҚО анықтамалығы, Қазақстан экономикасы сызбалар мен сандарда, сәуір 2024 ж.

Кавказдағы және Орталық Азиядағы өңірлік экономикалық көрсеткіштер (2022 жылғы ЖІӨ-нің өсуі) тұрғысынан 2024 жылғы сәуірдегі Азиялық дамуға шолу Қазақстанды төмендегі диаграммада көрсетілгендей 8 экономика арасында жетінші орынға қойды.

ЖІӨ өсуі (2023)

Дереккөз: 2024 жылғы сәуірдегі Азиялық дамуға шолу

Инфляция қарқыны

Ұлттық статистика бюросының деректері бойынша Қазақстанда жылдық инфляция 2024 жылғы сәуірде бір жылда баяулап, 8,7% құрады (2023 жылғы желтоқсанда -9,8%)¹¹. Инфляция құрылымында азық - түлік тауарларға баға бір жылда 6,3%-ға (2023 жылғы желтоқсанда - 8,5%), азық - түлік емес тауарларға - 7,6%-ға (2023 жылғы желтоқсанда -9,1%), ақылы қызметтерге -13,5%-ға (2023 жылғы желтоқсанда -12,4%) өсті.

Жұмыссыздық көрсеткіштері

Соңғы жылдардағы бірқатар қолайсыз оқиғалар, атап айтқанда, Covid-19 пандемиясы, Украинадағы инфляция және дағдарыс Қазақстан халқының экономикасы мен табысына әсер етті. 2021 жылы жұмыспен қамту пандемияға дейінгі деңгейге оралды, ал нақты жалақы өткен жылмен салыстырғанда 8%-ға өсті. Алайда, 2022 жылы инфляция өткен жылмен салыстырғанда ең жоғары шыңына 20,3%-ға жетті, жұмыссыздық деңгейі шамамен 5% деңгейінде қалды, ал бағаның өсуіне қарамастан нақты жалақы өткен жылмен салыстырғанда 2,8%-ға өсті. 2023 жылы инфляция деңгейі 9,8%-ға дейін төмендеді, ал нақты жалақының өсуі 2,3%-ды құрады.

Үкімет аз қамтылған отбасыларды қорғау үшін ең төменгі жалақыны 2024 жылдың 1 қаңтарынан бастап айына 70 000 теңгеден 85 000 теңгеге дейін қайта қарады. Дүниежүзілік Банктің болжамына сәйкес, жалпы халық бойынша кедейлердің халықаралық пайызы 2022 жылы 16%-ға дейін төмендеді және 2023 жылы 14,7%-ға дейін жақсарады деп болжануда. Табысы төмен үй шаруашылықтары бюджетінің көп бөлігін негізгі тауарлар мен қызметтерге жұмсайды, тек азық-түліктің өзі аз қамтылған халықтың 20%-ы үшін тұтынудың 57%-ын құрайды.¹²

2023 жылы Қазақстан сыртқы экономикалық қысымды қатты сезеді. Азық - түлік бағасының өсуі, Украинадағы дағдарыс, Ресейге қарсы халықаралық санкциялар және әлемдік дамудың әлсіреуі - осылардың барлығы кедейлікті азайту үшін елеулі тәуекелдер тудырады. ХВҚ болжамы бойынша инфляция 2024 жылы 7,8%-ға дейін төмендейді.

Қазақстанның әлеуметтік-экономикалық жағдайы

Ұлттық кедейлік шегінен төмен тұратын халықтың үлесі (%)

Соңғы екі онжылдықта Қазақстан кедейлік деңгейінің айтарлықтай төмендеуіне қол жеткізді. Кедейлікті ұлттық бағалау, сондай-ақ 2017 жылы сатып алу қабілетінің паритеті (ПОҚ) бойынша күніне 6,85\$-дан төмен қаражатқа өмір сүретін халықтың үлесі ретінде анықталатын әлемдік кедейлік көрсеткіштерімен салыстыруға болатын көрсеткіштер айтарлықтай төмендеді.

Мұны кедейлік деңгейі 18,2-ден 4,3%-ға дейін төмендеген 2006-2018 жылдар аралығындағы статистика бойынша бағалауға болады. Халықаралық деңгеймен салыстыруға болатын кедейлік деңгейі сол кезеңде 51%-дан 14%-ға дейін төмендеді, бұл негізінен ақылы жұмыс табысының өсуіне байланысты болды. Дүниежүзілік Банктің 2018-2022 жылдар аралығындағы статистикасы 2019 жылғы 4,3%-дан 2020 жылы 5,3%-ға дейін 1%-ға өсуді, 2021 жылы 5,2%-ға дейін, яғни 0,1%-ға төмендеуді және 2022 жылы бұл көрсеткіштің сақталуын көрсетеді¹³. Ұлттық статистика бюросы дайындаған соңғы деректер (2023 жылғы 4 тоқсан) 2022 жылғы көрсеткішпен салыстырғанда 5,1%-ға, яғни 0,1%-ға төмендегенін көрсетеді¹⁴.

Кедей халықтың үлесі (2018-2023)

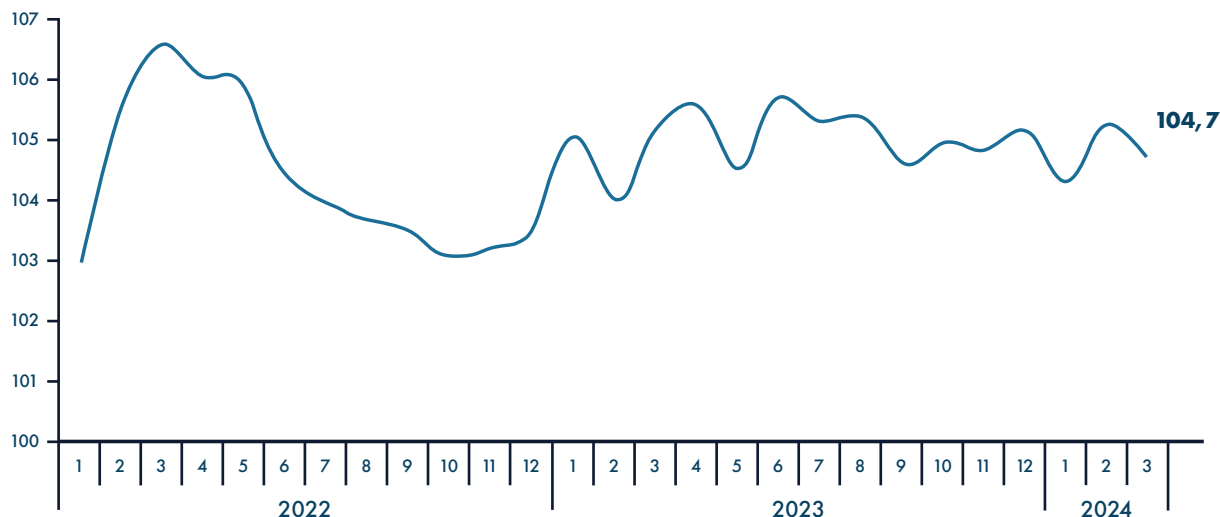

Дереккөз: Дүниежүзілік банк, Кедейлік пен теңсіздікке қарсы платформа және Ұлттық статистика бюросы.

Қазақстанның макроэкономикасы

Қысқа мерзімді экономикалық көрсеткіш (STEI)

Ұлттық статистика бюросы жариялаған статистикалық мәліметтерге сәйкес, STEI индексі 2024 жылдың қаңтары мен наурызы аралығында (өткен жылдың сәйкес кезеңімен салыстырғанда) 104,7% құрады. Экономикалық қызмет түрлері бөлінісінде 2024 жылғы қаңтар мен наурыз аралығындағы кезеңде 2023 жылғы қаңтар мен наурыз аралығындағы кезеңмен салыстырғанда нақты көлем көрсеткіштерінің ең жоғары өсу қарқыны құрылыс (115,9%), байланыс (109,3%), сондай-ақ тасымалдау және сақтау (108,3%) секторларында тіркелген. Нақты көлем көрсеткіштерінің ең аз өсуі ауыл шаруашылығы (101,6%), сауда (103,3%) және өнеркәсіп (103,8%) секторларында байқалды.¹⁵

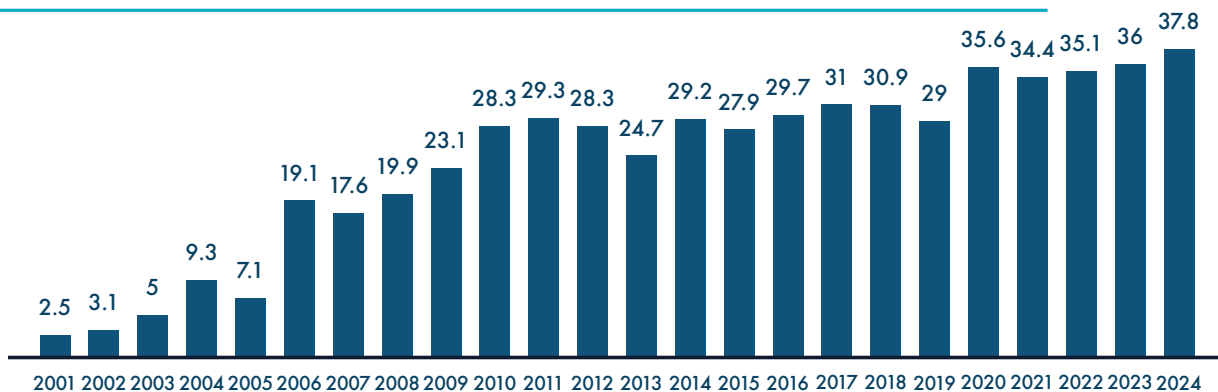

Дереккөз: Ұлттық статистика бюросының веб-сайты

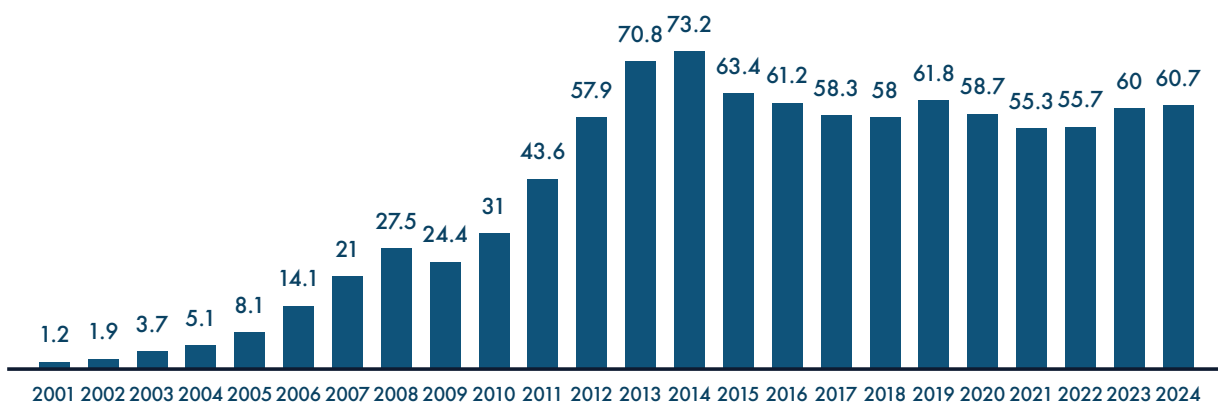
Елдің халықаралық резервтері

Қазақстан Ұлттық Банкінің деректеріне сәйкес 2024 жылғы наурыздағы жағдай бойынша Ұлттық банктің халықаралық резервтері мен Ұлттық қор активтерінің сомасы тиісінше 37,8 миллиард АҚШ долларын және 60,7 миллиард АҚШ долларын құрады. Бұл соңғы деректер жыл басымен (сәйкесінше 36 миллиард АҚШ доллары және 60 миллиард АҚШ доллары) және өткен жылдың сәйкес кезеңімен (сәйкесінше 36,2 миллиард АҚШ доллары және 58,4 миллиард АҚШ доллары) салыстырғанда өсті. Төмендегі гистограммада 2001 жылдан 2024 жылға дейінгі мемлекеттік қорлардың халықаралық жалпы резервтері мен активтерінің көрсеткіштері көрсетілген.

Халықаралық жалпы резервтер, кезеңнің соңы, млрд. АҚШ доллары (2001-2024)

Мемлекеттік қордың активтері, кезеңнің соңы, млрд. АҚШ доллары (2001-2024)

Дереккөз: АХҚО анықтамалығы, Қазақстан экономикасы сызбалар мен сандарда, сәуір 2024 ж.

Негізгі капиталдың жалпы жинақталуы

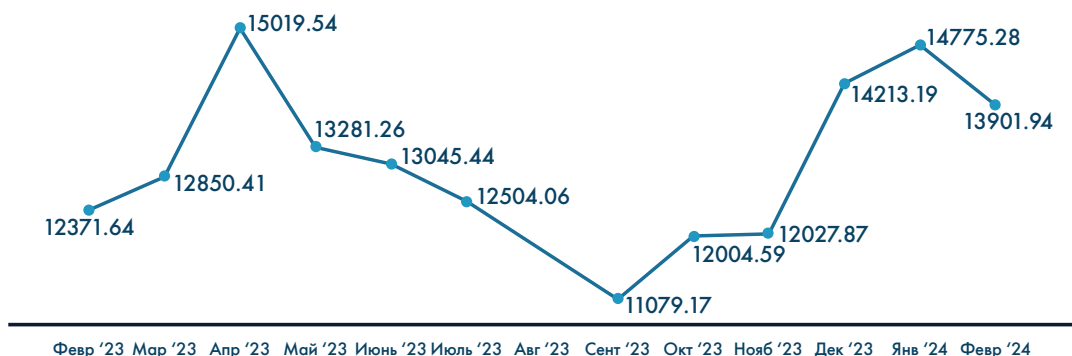
2023 жылдың қыркүйегінде Қазақстанда негізгі капиталдың жалпы жинақталуы 18,481 млрд АҚШ долларын құрады. Бұл 2023 жылдың маусымындағы алдыңғы 13,622 млрд. АҚШ долларынан көп. Қазақстанда негізгі капиталдың жалпы жинақталуы туралы деректер тоқсан сайын жаңартылып отырады және 2007 жылғы наурыздан 2023 жылғы қыркүйекке дейін орташа есеппен 9,175 млрд. АҚШ долларын құрады. Деректер 2012 жылдың желтоқсанында рекордтық ең жоғарғы көрсеткіш 21,636 млрд. АҚШ долларын, ал 2007 жылдың наурызында рекордтық ең төмен көрсеткіш 4,411 млрд. АҚШ долларын құрады¹⁶.

Алтын-валюта резервтері

Қазақстанның алтын-валюта резервтері 2024 жылдың өткен айындағы 14,8 млрд. АҚШ долларымен салыстырғанда ақпанда 13,9 млрд. АҚШ долларын құрады. Деректер ай сайын жаңартылып отырады және 2002 жылдың желтоқсанынан 2024 жылдың ақпанына дейін қол жетімді.

Деректер 2011 жылдың сәуірінде рекордтық ең жоғарғы көрсеткіш 33,1 млрд. АҚШ долларын құрады, ал 2002 жылдың желтоқсанында ең төменгі көрсеткіш 2,6 млрд. АҚШ долларын құрады.¹⁷

Алтын валюта резервтері: АҚШ доллары млн.: ай сайын: Қазақстан

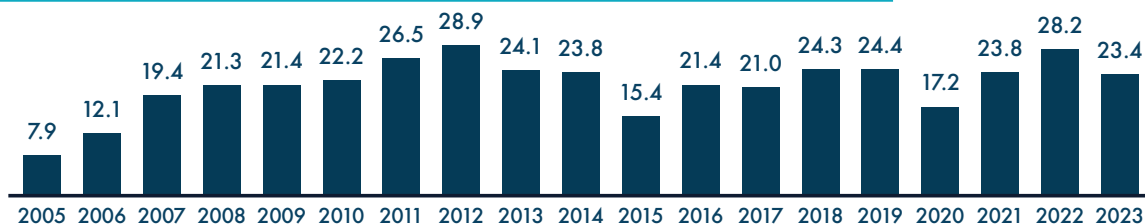

Дереккөз: CEIC деректері | www.ceicdata.com

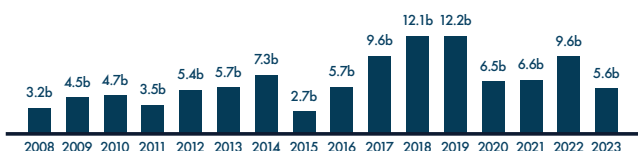
Қазақстанға шетелдік инвестициялардың тартылуы

Тәуелсіздік жылдарында Қазақстан ТШИ-дің едәуір мөлшерін тартты. Мұны 2005 жылдан 2023 жылға дейінгі ТШИ жалпы ағынының санын көрсететін төмендегі диаграммадан көруге болады. Алайда, 2023 жылғы соңғы деректер (23,4 млрд. АҚШ доллары) 2022 жылғы 28,2 млрд. АҚШ долларынан төмендегенін көрсетеді. Төмендеу негізінен мұнай-газ секторы есебінен болды, ол 2022 жылмен салыстырғанда 4 млрд. АҚШ долларына аз жинады. Салалық көрсеткіштерге келетін болсақ, ауыл шаруашылығындағы ТШИ-дің жалпы көлемі 2023 жылы шамамен 50 млн АҚШ долларына жетті, ал тарихи тұрғыдан алғанда ол ешқашан 72 млн. АҚШ долларынан аспаған. Сауда саласы Қазақстанның қызмет көрсету секторында ТШИ-дің жалпы ағынына үлкен үлес қосты, ол 2023 жылы 5,0 млрд. АҚШ долларын құрады.

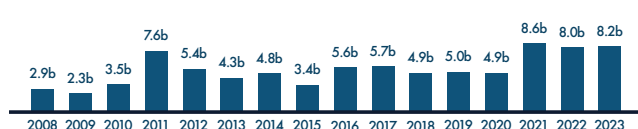
ТШИ-дің жалпы ағыны 2023 жылы 23,4 млрд. АҚШ долларын құрады, бұл 2022 жылмен салыстырғанда 17% - ға аз.

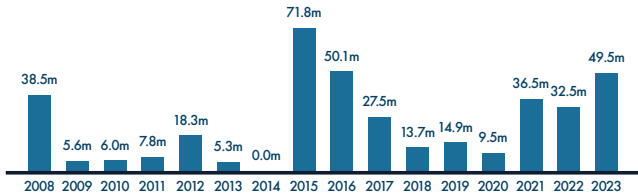
ТШИ ағыны, Мұнай және газ өндіру, млрд. АҚШ доллары

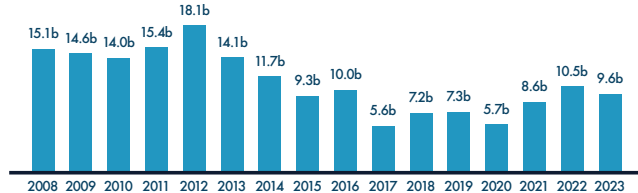
ТШИ ағыны, мұнай емес өнімдерді өндіру және шығару, млрд. АҚШ доллары

ТШИ ағыны, Ауыл шаруашылығы, млрд. АҚШ доллары

ТШИ ағыны, қызметтер, млрд. АҚШ доллары

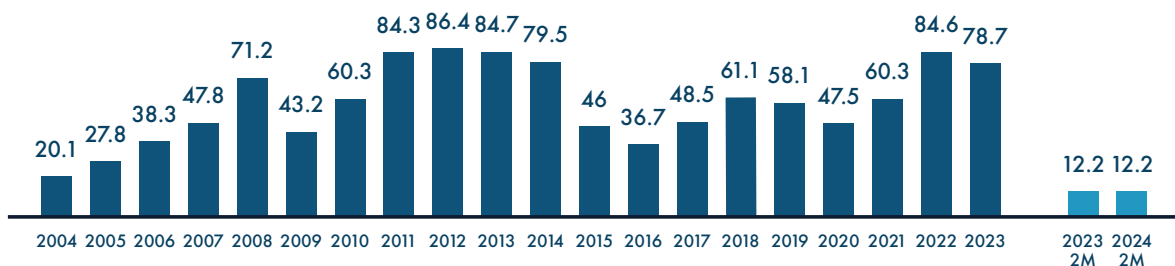

Дереккөз: АХҚО анықтамалығы, Қазақстан экономикасы сызбалар мен сандарда, сәуір 2024 ж.

Халықаралық сауда: Экспорт

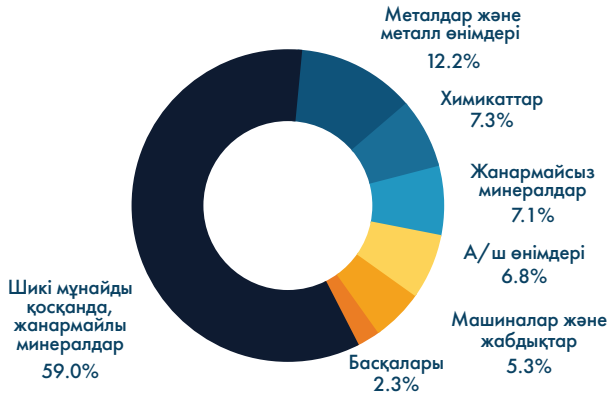
2023 жылы экспорт статистикасы 2022 жылмен салыстырғанда 7% - ға төмендеп, 78,7 млрд. АҚШ долларын құрады. Экспорттың үш негізгі категориясы - отын минералдары - 59%, металдар мен металл бұйымдары - 12,2% және химиялық заттар - 7,3% құрады. Экспорттың негізгі бағыттарына келетін болсақ, Италия (18,9%), Қытай (18,7%) және Ресей (12,4%) - экспорт көлемінің ең көп пайызын құрайтын үш ел. Гистограммада 2004 жылдан 2024 жылға дейінгі жалпы экспорттың саны (миллиардтаған), сондай-ақ экспорт категориялары мен экспорт бағыттарын көрсететін екі дөңгелек диаграмма көрсетілген.

Экспорт, млрд. АҚШ доллары (2004-2024)

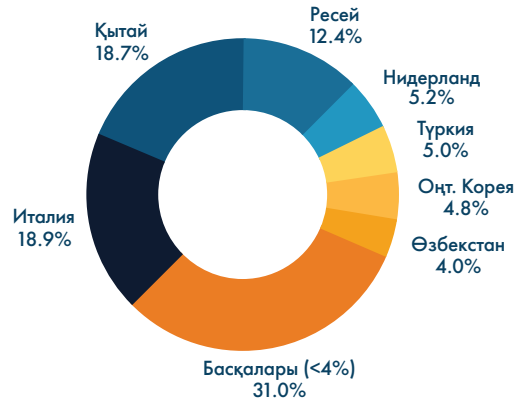

Дереккөз: АХҚО анықтамалығы, Қазақстан экономикасы сызбалар мен сандарда, сәуір 2024 ж.

Тауарлар бойынша экспорт, %, 2023

Сауда серіктестері бойынша экспорт, %, 2023

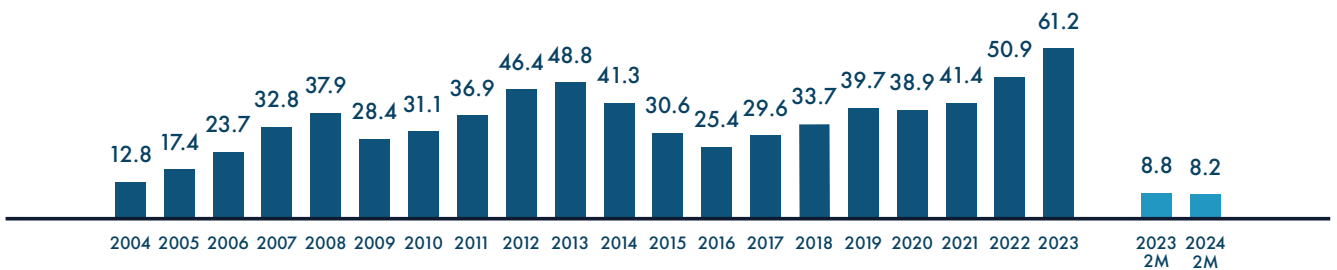

Дереккөз: АХҚО анықтамалығы, Қазақстан экономикасы сызбалар мен сандарда, сәуір 2024 ж

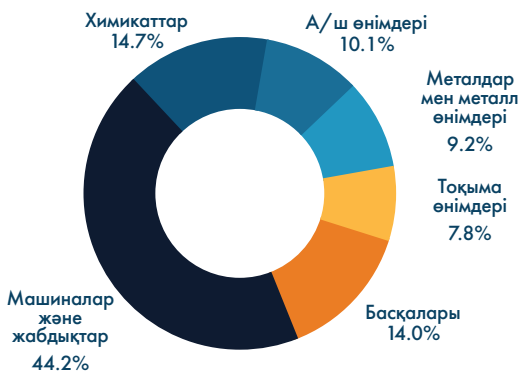
Халықаралық сауда: Импорт

Қазақстанның импорты 2023 жылы 2022 жылмен салыстырғанда 20,1% - ға ұлғайды және төмендегі диаграммада көрсетілгендей 61,2 млрд. АҚШ долларын құрады. Импорт санаттары бойынша алғашқы үштікке машиналар мен жабдықтар (44,2%), химиялық заттар (14,7%) және ауылшаруашылық өнімдері (10,1%) кірді. Екі ірі сауда елі - Қытай (27,4%) және Ресей (26,5%). Осы екі елден келетін импорттың жалпы көлемі импорттың жалпы көлемінің жартысынан көбін құрады.

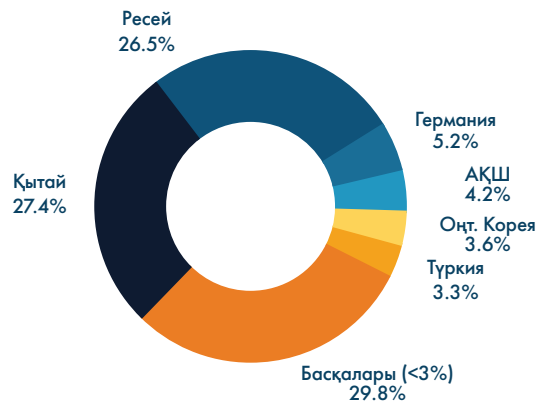
Импорт, млрд. АҚШ доллары (2004-2024)

Тауарлар бойынша импорт, %, 2023

Сауда серіктестері бойынша импорт, %, 2023

Дереккөз: АХҚО анықтамалығы, Қазақстан экономикасы сызбалар мен сандарда, сәуір 2024 ж.

A nighttime aerial view of a city with a river. In the foreground, a modern, illuminated bridge with a white lattice structure spans the water. The bridge is lit from below, and its reflection is visible in the water. In the background, several tall skyscrapers are illuminated with blue and yellow lights. The city lights are reflected in the river. The sky is dark with some clouds, and the overall atmosphere is vibrant and modern.

03

Қаржы секторына
шолу

Қаржы нарығын дамыту

Табысы орташа Қазақстан 2000-шы және 2010-шы жылдардың басында мұнай экспортының екпінді өсуінің арқасында өз экономикасының қарқынды өсуін бастан өткерді. Мұндай жылдам экономикалық өсу негізінен қаржы секторының дамуына әкелді.¹⁸ Қаржы «Қазақстан-2050» Стратегиясының мақсаттарына және 2030 жылға дейінгі кезеңге арналған күн тәртібіне қол жеткізу үшін қажет. Осы мақсаттарға жету және қаржылық жақтан даму үшін Қазақстан барынша синергия мен ең төменгі тәуекелді қамтамасыз ете отырып, мемлекеттік және жеке, ішкі және халықаралық ресурстардың теңгерімді үйлесімін жұмылдырады. Бұл бөлімде банктік, бағалы қағаздар және сақтандыру негізгі қаржы секторларындағы соңғы оқиғалар қарастырылады.¹⁹

Банк секторы

2024 жылғы 1 қаңтардағы жағдай бойынша банк секторына 21 банк, оның ішінде шетелдік 11 банк (оның 8-і еншілес банктер) және толық мемлекеттік меншігі бар 2 банк кіреді.²⁰

Активтер

Банк активтері бөлінісінде жиынтық банк активтеріндегі активтердің негізгі санаты несиелік портфель (жиынтық активтердің 58,0%) болып табылады, ол 66,6 млрд. АҚШ долларын құрады (2023 жылдың басында - 54,1 млрд. АҚШ доллары) және 2023 жылы 23,1% - ға өсті. Несиелік портфельдің 2020 жылдан бастап несиелік портфель көрсеткішіне өсуі 89,0% - ды құрайды. Корпоративтік несиелер несиелер несиелік портфельінің 16,1% үлесімен 10,8 млрд. АҚШ долларын құрады (2023 жылдың басында - 9,7 млрд. АҚШ доллары немесе несиелер несиелік портфельінің 18,0%) және 2023 жылы 10,7% -ға өсті.

Жеке тұлғаларға берілген несиелер несиелер несиелік портфельінің 55,9% үлесімен 37,2 млрд. АҚШ долларын құрады (2023 жылдың басында 29,4 млрд. АҚШ доллары немесе несиелер несиелік портфельінің 54,4%) және 2023 жылы 26,7% -ға өсті.

Бөлшек несиелер несиелік портфельдің 34,5% үлесімен 23 млрд. АҚШ долларын құрады (2022 жылдың басында - 17,1 млрд. АҚШ доллары немесе несиелік портфельдің 31,7%) және 2023 жылы 34,2% -ға өсті.

Шағын және орта бизнес несиелері несиелік портфельдің 25,6% үлесімен 17,1 млрд. АҚШ долларын құрады (2023 жылдың басында 14,2 млрд. АҚШ доллары немесе несиелік портфельдің 27,3%) және 2023 жылы 19,9% -ға өсті.

Мерзімі өткен қарыздары бар несиелер 3,3 млрд. АҚШ долларын немесе несиелер несиелік портфельінің 5,0%-ын құрайды (2023 жылдың басында 3,01 млрд. АҚШ доллары немесе несиелер несиелік портфельінің 5,6%). Үмітсіз несиелер (мерзімі 90 күннен асатын несиелер) 1,9 млрд. АҚШ долларын немесе несиелер несиелік портфельінің 2,89%-ын құрады (2023 жылдың басында 1,8 млрд. АҚШ долларын немесе несиелер несиелік портфельінің 3,36%-ын құрады). Несиелер несиелік портфельінің резервтері 3,8 млрд. АҚШ долларын немесе несиелер несиелік портфельінің 5,7% құрады (2023 жылдың басында 3,7 млрд. АҚШ долларын немесе несиелер несиелік портфельінің 6,8%-ын құрады).

Міндеттемелер мен депозиттер

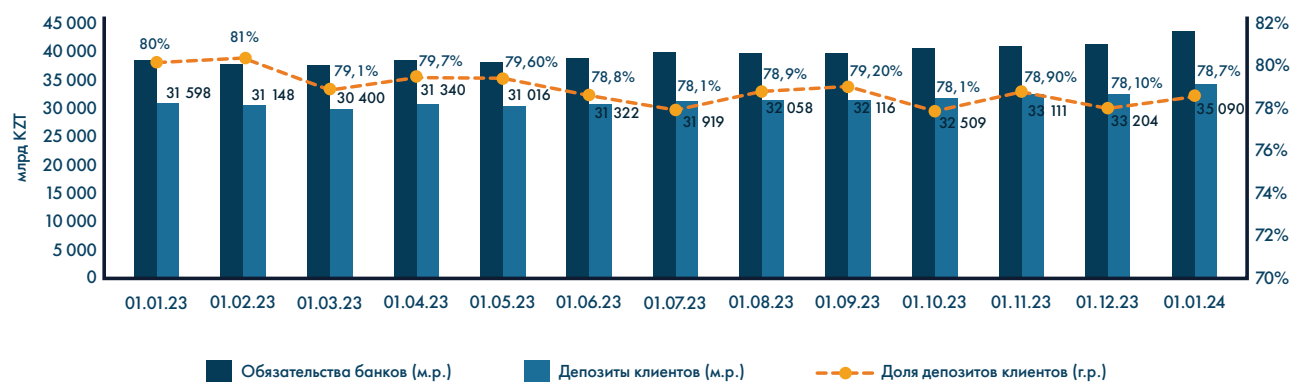
2024 жылдың басындағы жағдай бойынша қазақстандық банктердің міндеттемелері 99,4 млрд. АҚШ долларын құрап, 2023 жылдың басындағы 87,7 млрд. АҚШ долларымен салыстырғанда 13,3% - ға өсті. Клиенттердің депозиттері міндеттемелердің жалпы сомасының 78,7%-ын құрады.

Резидент еместер алдындағы міндеттемелер 9,2 миллиард АҚШ долларын немесе жалпы міндеттемелердің 9,3%-ын құрады. Клиенттердің депозиттері 2023 жылдың басындағы 7,4 миллиард АҚШ долларымен немесе 80,3% - бен салыстырғанда 78,2 миллиард АҚШ долларын немесе жалпы міндеттемелердің 78,7% -ын құрады, бұл бір жылдағы 11,1% өсуді көрсетеді.

Корпоративтік депозиттер 2023 жылдың басындағы 32,7 миллиард АҚШ долларымен немесе 46,4% - бен салыстырғанда 32,8 миллиард АҚШ долларын немесе клиенттердің депозиттерінің 41,8% -ын құрады, бұл 0,1% өсуді көрсетеді. Заңды тұлғалардың шетел валютасындағы депозиттерінің үлесі жыл басындағы 39,9% - дан есепті күнге 30,1% - ға дейін төмендеді.

Жеке тұлғалардың депозиттері 2023 жылдың басындағы 37,7 миллиард АҚШ долларымен немесе 53,6% - бен салыстырғанда 45,5 миллиард АҚШ долларына жетті, бұл клиенттердің жалпы депозиттерінің 58,2% -ын құрады, бұл бір жылдағы 20,6% өсуді көрсетеді. Шетел валютасындағы халық салымдарының үлесі жыл басындағы 34,0% - дан есепті күнге 26,5% - ға дейін төмендеді. Төмендегі кестеде 2023 жылғы 1 қаңтардан бастап 2024 жылғы 1 қаңтарға дейінгі Қазақстанның банк секторы міндеттемелерінің серпіні көрсетілген.

Қазақстан банк секторының міндеттемелері

Дереккөз: Қазақстан Республикасының Қаржы нарығын реттеу және дамыту агенттігі

Капиталдың жеткіліктілігі

Реттеуші капитал 16,6 миллиард АҚШ долларын құрады. Капиталдың жеткіліктілік коэффициенттері: k1 - 19,2%, k1 - 2 - 19,2% және K2-21,5% құрады. Өтімділігі жоғары активтер 33,6 миллиард АҚШ долларын немесе жалпы активтердің 29,3% -ын құрап, 2023 жылдың басындағы 30,01 миллиард АҚШ долларымен салыстырғанда 12,0% - ға өсті.

Банк секторының пайдалылығы

Банк секторының таза пайдасы 47,4 миллиард АҚШ долларын құрады
Активтердің табыстылығы (ROA) - 4,70% (өткен жылдың сәйкес күніне 3,68%);
Капиталдың табыстылығы (ROE) - 36,69% (өткен жылдың сәйкес күніне 30,44%).

Сақтандыру

Сақтандыру секторына 25 сақтандыру ұйымы кіреді, оның ішінде 9-ы өмірді сақтандыруға мамандандырылған.²¹

Активтер

2024 жылғы 1 қаңтардағы жағдай бойынша Қазақстанның сақтандыру ұйымдарының активтері 2023 жылдың басындағы 4,6 миллиард АҚШ долларымен салыстырғанда 20,7% - ға ұлғайып, 5,6 миллиард АҚШ долларын құрады. Активтердің ең үлкен санаты болып табылатын бағалы қағаздар жалпы активтердің 70,2% -ын құрап, 3,9 миллиард АҚШ долларына жетті, бұл 2023 жылдың басындағы 3,4 миллиард АҚШ долларымен салыстырғанда 14,4% - ға өсті. Сақтандыру ұйымдарының банктердегі депозиттері 251,8 миллион АҚШ долларын құрады, бұл жалпы активтердің 4,5%-ын құрайды және 2023 жылдың басынан бастап 50,4% - ға өсті (167,4 миллион АҚШ доллары немесе 2023 жылдың басындағы жалпы активтердің 3,6%). Қайта сақтандыру активтері 198,5 миллион АҚШ долларын немесе жалпы активтердің 3,6% -ын құрады және 2023 жылдың басынан бері 35,1% - ға өсті (147 миллион АҚШ доллары немесе 2023 жылдың басындағы жалпы активтердің 3,2%).

Міндеттемелер мен резервтер

2024 жылдың 1 қаңтарындағы жағдай бойынша сақтандыру ұйымдарының міндеттемелері 3,6 миллиард АҚШ долларын құрап, 2023 жылдың басындағы 2,9 миллиард АҚШ долларымен салыстырғанда 23,2% - ға өсті. Бұл міндеттемелердің ең үлкен құрамдас бөлігі - сақтандыру резервтері - жалпы соманың 85,3%-ын және 3,02 миллиард АҚШ долларын құрады, бұл 2023 жылдың басындағы 2,5 миллиард АҚШ долларынан 23,5% - ға өсті.

Сақтандыру жарнасы

2024 жылдың 1 қаңтарындағы жағдай бойынша сақтандыру жарналарының жалпы көлемі 2,2 миллиард АҚШ долларын құрады, бұл өткен жылдың сәйкес кезеңімен салыстырғанда 29,6% - ға өсті. Тікелей сақтандыру шарттары бойынша жарналар 2,0 миллиард АҚШ долларын құрады. Жарналардың ең көп бөлігі мүлкті ерікті сақтандыру болды, ол 1,0 миллиард АҚШ долларын немесе жалпы көлемнің 44,9%-ын құрады.

Міндетті сақтандыру жарналары 432 миллион АҚШ долларын немесе жалпы көлемнің 19,4%-ын құрады, ал ерікті жеке сақтандыру жарналары 796,5 миллион АҚШ долларын немесе жалпы көлемнің 35,7% -ын құрады.

Капиталдың жеткіліктілігі

Реттеуші капитал 1,4 миллиард АҚШ долларын құрады және 2023 жылдың басынан бері 15,7% - ға өсті (2023 жылдың басында 1,2 миллиард АҚШ долларын құраған). Төлем қабілеттілігі маржасы 4,8-ді құрады (2023 жылдың басында - 5,19).

Өтімділігі жоғары активтер 4,6 миллиард АҚШ долларын немесе жалпы активтердің 83,2%-ын құрады және 2023 жылдың басынан бастап 20,5% - ға өсті (2023 жылдың басында 3,8 миллиард АҚШ долларын құраған).

Сақтандыру секторының табыстылығы

2024 жылдың 1 қаңтарындағы жағдай бойынша сақтандыру секторының таза кірісі 407,9 миллион АҚШ долларын құрады, бұл өткен жылдың сәйкес кезеңімен салыстырғанда 33,0% - ға өсті. Соңғы 12 айдағы орташа активтердің табыстылығы (ROA) 8,0%, ал орташа жалпы капиталдың табыстылығы (ROE) 21,8% - ды құрады.

Макроэкономикалық көрсеткіштер

Сақтандыру секторының жалпы активтері ЖІӨ-нің 2,19%-ын құрайды. Сақтандыру жарналары ЖІӨ-нің 0,88%-ын құрайды. Жан басына шаққандағы жарналар 114 АҚШ долларын құрайды.

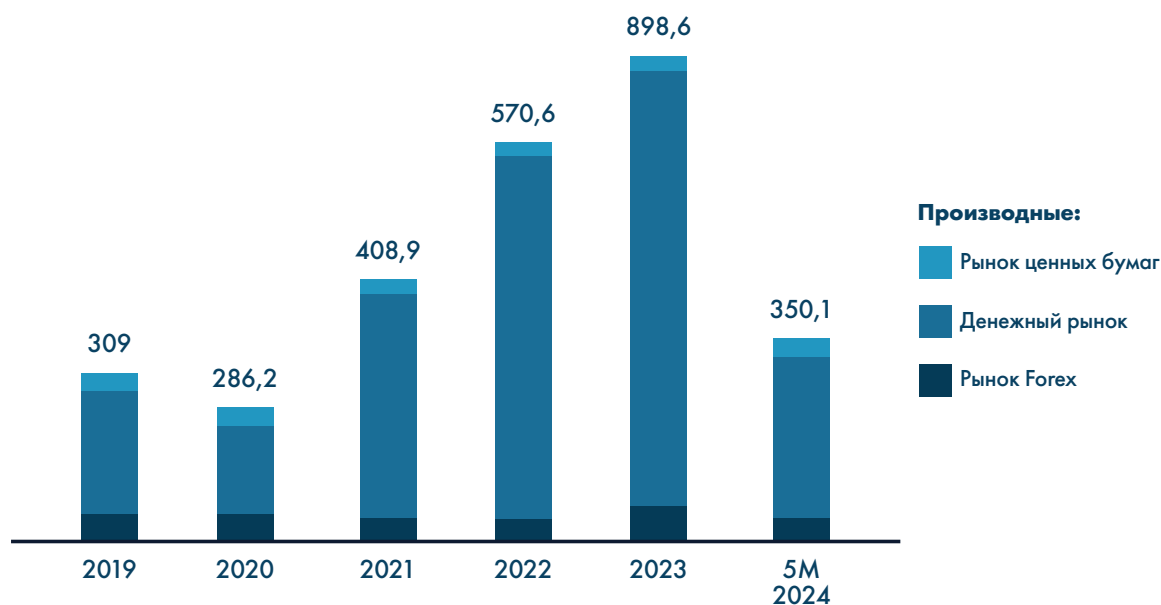
Бағалы қағаздар

Қазіргі уақытта Қазақстанда екі қор биржасы жұмыс істейді: Алматыдағы Қазақстан қор биржасы (KASE) және Астанадағы Астана халықаралық биржасы (AIX). KASE 1993 жылы 17 қарашада Қазақстан банкаралық валюта биржасы ретінде құрылды. Сол жылы ол АҚШ долларымен алғашқы валюталық сауда-саттықты өткізді және 1995 жылы мемлекеттік қазынашылық міндеттемелермен және Ұлттық банк банкноталарымен сауда жасай бастады. AIX 2017 жылы Астана халықаралық қаржы орталығын (АХҚО) құру шеңберінде құрылды. KASE - тен айырмашылығы, AIX жалпы құқыққа, атап айтқанда ағылшын құқығына негізделген нормативтік-құқықтық база шеңберінде жұмыс істейді.

Нарықтың көлемі мен құрылымы

Forex нарығында, ақша нарығында, бағалы қағаздар нарығында және туынды қаржы құралдарында 2019-2023 жылдары KASE-дегі сауда айналымы төмендегі кестеде көрсетілген;

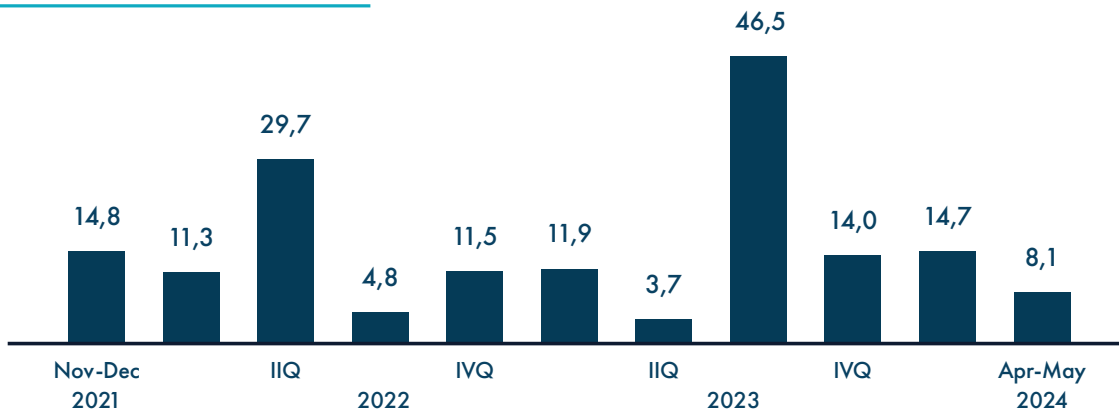
Секторлар бойынша сауда айналымының серпіні, млрд.АҚШ доллары

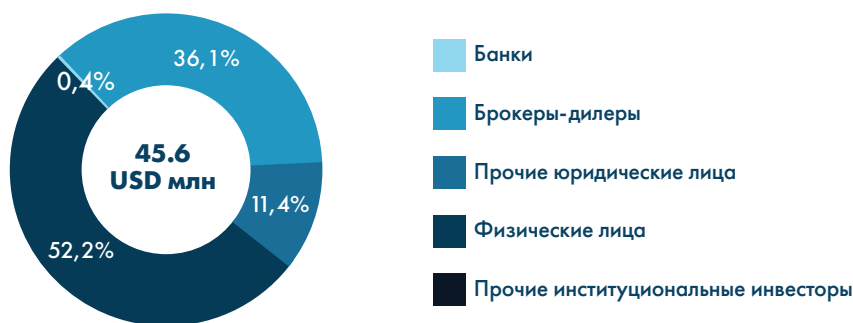
Дереккөз: 2024 жылғы 01 қаңтардағы жағдай бойынша KASE нарығына шолу

2022 және 2023 жылдардағы сауданың жалпы көлемін, сондай-ақ KASE бойынша 2024 жылғы 5 айдағы инвесторлардың негізгі түрлерінің үлестерін салыстыру төмендегі екі кестеде келтірілген;

Сауда көлемі, млн. АҚШ доллары

2024 жылғы 5 айдағы инвесторлардың негізгі түрлерінің үлесі*

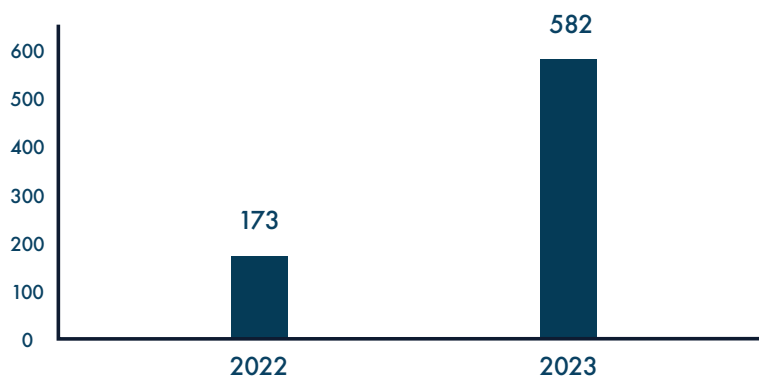
* KASE әлемдік секторындағы сауданың жалпы айналымынан

Дереккөз: 2024 жылғы 01 қаңтардағы жағдай бойынша KASE нарығына шолу

Нарықтық мөлшерлемелердің жоғары болуына қарамастан, 2023 жыл AIX үшін ерекше жыл болды: жаңа шығарылымдарды тіркеу, сауда-саттық көлемі және эмитенттер (шығарушылар) тартқан капитал айтарлықтай өсті. AIX-те көптеген қарыз құралдары орналастырылды, нәтижесінде компаниялар 2 миллиард доллардан астам қаражат жинады. Биылғы жылы сауда-саттықтың рекордтық белсенділігі²² және инвесторлар шоттарының айтарлықтай өсуі байқалды. 2023 жылғы AIX қорытындыларын келесідей ұсынуға болады:

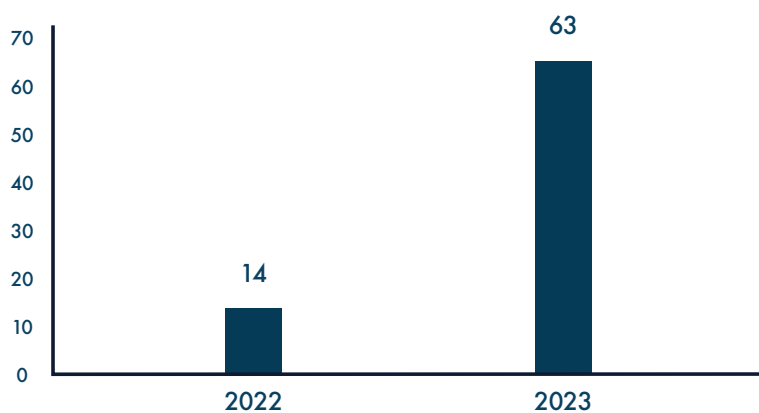
- 94 түрлі эмитент (шығарушы) AIX-ке 150 бағалы қағаздарын орналастырды.
- Құрылған сәттен бастап жиналған қарыз капиталы 4,2 миллиард АҚШ долларын, ал үлестік капиталы 365 миллион АҚШ долларын құрайды.
- Жалпы сауда айналымы (акциялар, облигациялар, биржалық индекстік облигациялар, ETF) үш еседен астам, яғни 2022 жылы 173 миллион доллардан 2023 жылы 582 миллион долларға дейін өсті. Сонымен қатар бір жыл ішінде акциялармен сауда саттық жасау әсерлі нәтиже көрсетіп, екі есеге жуық, яғни 130 миллион АҚШ долларына дейін өсті.

Жалпы сауда айналымы (млн. А Ш доллары)

- Сауда-саттыққа қатысушы 37 брокердің ішінде Қазақстан, Қытай және еуропа елдерінің брокерлері бар.
- AIX Орталық депозитарийінде (AIX CSD) 1,5 миллионнан астам инвестор шоттары бар.
- 2023 жылы жаңа AIX листингтерінің саны 63-ке жетті (56 борыштық және 7 үлестік бағалы қағаздар), ал 2022 жылы тек 14 болатын.

Жаңашы арылымдарды тіркеу саны

- 2023 жылы 2,0 миллиард АҚШ долларын құраған қарыздық капитал жиналды, бұл 2022 жылмен салыстырғанда 3,5 есеге көп (557 миллион АҚШ доллары). AIX тізіміне енгізілген банк ісі, тау-кен өнеркәсібі, логистика, құрылыс және қаржы-технологиялық сектор сияқты әртүрлі салалар қарыз құралдарын ұсынады.
- Эмитенттердің географиясы да кеңейіп келеді: 2023 жылы БАӘ, Люксембург, Ұлыбритания және Кипр компаниялары AIX-ке ресми тіркеуге қосылады.

Нарық құрылымы

Қазақстанда екі деңгейлі банк жүйесі бар. Бірінші деңгей Қазақстанның Ұлттық Банкін (ҚҰБ) қамтиды. Ерекше құқықтық мәртебесі бар Қазақстанның Даму Банкін қоспағанда, барлық басқа банктер банк жүйесінің төменгі (екінші) деңгейін білдіреді.²³

Екінші деңгейдегі банктер қызметінің құқықтық негізі «Қазақстан Республикасындағы банктер және банк қызметі туралы» 1995 жылғы 31 тамыздағы № 2443 заң болып табылады.

Осы Заңға сәйкес, Қазақстандағы екінші деңгейдегі банк меншік нысанына қарамастан өзінің негізгі мақсаты - пайда алу үшін кәсіпкерлік қызметті жүзеге асыратын заңды тұлға деп танылады.²⁴

Қазақстанда 2020 жылға дейін бөлшек банк филиалдарын құруға тыйым салынғанына қарамастан, шетелдік банктер еншілес компанияларды, бірлескен кәсіпорындар мен өкілдіктерді құра алады. 2019 жылғы сәуірдегі жағдай бойынша 20 шетелдік банктің Қазақстанда өкілдіктері бар. Заңнама шетелдік және қазақстандық инвесторларға тең қатынасты көздейді және бұл ұстаным 2005 жылы шетелдік капиталдың банк секторына қатысуына шектеулерді алып тастайтын заңнамаға түзетулермен бекітілді. Атап айтқанда, Ұлттық банктің рұқсатынсыз бірде-бір жеке тұлға банктің 10% - дан астам акцияларына иелік ете алмайды (егер бұл банк басқа банктің еншілес кәсіпорны болмаса)²⁵.

Шетелдік жеке және заңды тұлғалар жеке басын куәландыратын құжаттарды көрсеткен кезде және салық төлеушінің тіркелуін қоса алғанда, жергілікті тіркеу расталған кезде жергілікті банктерде банк шоттарын аша алады.

Нормативтік-құқықтық база

Қазақстанда елдегі нарықтық капитал мен қаржылық қызметтер үшін сенімді нормативтік-құқықтық база бар. Бұл саясатты белсенді түрде әзірлейтін, заңдар қабылдайтын және бизнес пен сауда қызметіне қатысатын барлық тараптарды қорғайтын үкіметтің қолдауына байланысты.

Нарықтық капитал мен қаржылық қызметтер саласындағы заңнаманы реттейтін, басқаратын және орындайтын агенттіктер мен мекемелердің тізімі төменде келтірілген.

АХҚО

Қазақстан он жылдан астам уақыт бұрын «Дубай моделі» пайда болғаннан бері өзін «Орталық Азияның Дубайы» ретінде көрсетуге ұмтылуда, ал оның астанасы Астана қаласы Батыс Еуропаны Шығыс Азиямен байланыстыратын және Қытайға қақпа ретінде қызмет ететін халықаралық қаржы орталығы ретінде қарастырылады.²⁶ 2015 жылғы мамырда президент Нұрсұлтан Назарбаев «100 нақты қадам жоспарына» (елдің 2050 жылға қарай дамыған 30 елдің қатарына кіруіне бағытталған ұлттық даму жоспары) сәйкес жарлық шығарды, осыған орай тікелей шетелдік инвестицияларды тарту, жергілікті капитал нарықтарын дамыту және олардың халықаралық нарықтарға интеграциялануына жәрдемдесу, сондай-ақ жергілікті банк, сақтандыру және исламдық қаржы секторларын дамыту мақсатында Астана халықаралық қаржы орталығы (АХҚО) еркін экономикалық аймағы құрылды.²⁷

АХҚО-ны құру Орталық Азия, Кавказ, ЕАЭО, Таяу Шығыс, Батыс Қытай, Моңғолия және Еуропа үшін қаржы хабына айналу болып табылады.²⁸

АХҚО қатысушылары мен үшінші тұлғалар арасындағы құқықтық қатынастарды реттейтін жалпы құқыққа негізделген арнайы құқықтық режим шеңберінде әрекет етеді және қаржы нарығын дамытуға бағытталған.²⁹

«Астана халықаралық қаржы орталығы туралы» Қазақстан Республикасының конституциялық заңы АХҚО-ны Конституциялық заңда белгіленген қаржы саласында ерекше құқықтық режим қолданылатын Қазақстан Республикасының Президенті айқындайтын Астана қаласының шегіндегі аумақ ретінде айқындайды. Онда исламдық қаржыландыру қызметтеріне қатысты арнайы заңдар мен нормативтік актілер бар. АХҚО сонымен қатар өз қатысушылары үшін әртүрлі және арнайы салық режимдерін белгілейді. АХҚО-да сондай-ақ Қазақстанның жалпы құқықтық жүйесінен ерекшеленетін дауларды реттейтін өзінің салық салу режимі, соттары мен төреліктері бар.

АХҚО-ның қолданыстағы заңнамасы Қазақстан Республикасының Конституциясына негізделген және Англия мен Уэльс құқығының қағидаттарына, заңнамасы мен прецеденттеріне және АХҚО заң консультативтік кеңесінің басшылығымен әзірленген жетекші әлемдік қаржы орталықтарының стандарттарына негізделген АХҚО Жарғылары мен актілерінен және АХҚО Жарғысы мен актілерімен реттелмейтін мәселелерге ішінара қолданылатын Қазақстан Республикасының қолданыстағы заңнамасынан тұрады.³¹

Реттеуші органдар

Қаржы нарықтарын дамыту және реттеу агенттігі (ҚНДРА)

«Қазақстан Республикасының Мемлекеттік басқару жүйесін одан әрі жетілдіру туралы» Қазақстан Республикасы Президентінің 2019 жылғы 11 қарашадағы № 203 жарлығымен 2020 жылғы 1 қаңтардан бастап Қазақстан Республикасының жаңа мемлекеттік органы - Қазақстан Республикасының Қаржы нарығын реттеу және дамыту агенттігі (бұдан әрі - агенттік) әрекет етеді³².

Агенттік қаржылық қызметтерді тұтынушылардың құқықтары мен заңды мүдделерін қорғаудың жеткілікті деңгейін қамтамасыз ететін мемлекеттік орган болып табылады. Ол сондай-ақ қаржы жүйесінің тұрақтылығына және қаржы нарығының дамуына ықпал етеді, өз құзыреті шегінде қаржы нарығында және қаржы ұйымдарында, сондай-ақ өзге де тұлғаларда мемлекеттік реттеуді, бақылауды және қадағалауды жүзеге асырады.

Агенттік халықаралық стандарттарды (Банктік қадағалау жөніндегі Базель комитеті, сақтандыру қадағалауларының халықаралық қауымдастығы, Зейнетақыны бақылау жөніндегі халықаралық ұйым, Зейнетақыны қадағалау жөніндегі халықаралық ұйым, Бағалы қағаздар жөніндегі комиссиялардың халықаралық ұйымы, Еуропалық одақ, Исламдық қаржылық қызметтер кеңесі) ескере отырып, Қазақстан Республикасының қаржы жүйесін дамыту саласындағы мемлекеттік саясаттың негізгі бағыттары шеңберінде қаржы нарығын реттеудің тәсілдері мен әдістерін айқындайды, Қазақстан Республикасының қаржы нарығын дамытуға жәрдемдеседі, сондай-ақ адал бәсекелестік қағидаттарында қаржы ұйымдарының жұмыс істеуі үшін тең жағдайларды қамтамасыз етеді, қаржы нарығындағы теріс пайдалануларға қарсы күресті жүзеге асырады.

«Қаржы нарығын және қаржы ұйымдарын мемлекеттік реттеу, бақылау және қадағалау туралы» Заңға сәйкес Агенттіктің негізгі міндеттерінің бірі қаржы қызметтерін тұтынушылардың мүдделерін қорғаудың тиісті деңгейін, қаржы ұйымдарының қызметі және олар ұсынатын қаржылық қызметтер туралы тұтынушыларға ақпараттың толықтығы мен қолжетімділігін қамтамасыз ету, сондай-ақ халық үшін қаржылық сауаттылық пен қаржылық қолжетімділік деңгейін арттыру болып табылады.

Қазақстан Ұлттық Банкі (ҚҰБ)

ҚҰБ өз өкілеттігі шегінде Орталық банктермен, басқа елдердің банктерімен, халықаралық банктермен және басқа да қаржы-несие ұйымдарымен өзара қарым-қатынастарда Қазақстан Республикасының мүдделерін білдіреді және өз міндеттерін орындау кезінде пайда алу мақсатын басшылыққа алмайды³³. ҚҰБ Президентке есеп береді. Алайда, заңмен берілген өкілеттіктер шегінде ол өз қызметінде тәуелсіз.

Ол өз қызметін Қазақстан Республикасының Үкіметімен үйлестіреді, өз қызметінде Үкіметтің экономикалық саясатын ескереді және егер бұл оның негізгі функцияларын жүзеге асыруға және ақша-кредит саясатын жүргізуге қайшы келмесе, оны іске асыруға жәрдемдеседі. ҚҰБ-та тік әкімшілік схемасы бар бірыңғай орталықтандырылған жүйе бар. Жоғары әкімшілік орган - Басқарма, атқарушы басқару органы Директорлар кеңесі болып табылады³⁴.

Ұлттық банктің негізгі мақсаты елдегі бағалардың тұрақтылығын қамтамасыз ету болып табылады³⁵. Ол үшін ҚҰБ-қа келесі міндеттер жүктелген:

- a) мемлекеттің ақша-кредит саясатын әзірлеу және іске асыру;
- b) төлем жүйелерінің жұмыс істеуін қамтамасыз ету;
- c) валюталық реттеуді және валюталық бақылауды жүзеге асыру;
- d) қаржы жүйесінің тұрақтылығына жәрдемдесу;
- e) ақша-кредит статистикасы және сыртқы сектор статистикасы саласындағы статистикалық қызметті жүзеге асыру.

Қойылған міндеттерге сәйкес ҚҰБ, оның ішінде оның аумақтық филиалдары Қазақстан Республикасы Президентінің 2003 жылдың 31 желтоқсандағы №1271 Жарлығымен бекітілген Ұлттық Банктің қызметі туралы ережеде көзделген қызметтерді жүзеге асырады³⁶.

ҚҰБ-қа есеп беретін негізгі ұйымдар:

А) «Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің Қазақстан монета сарайы» шаруашылық жүргізу құқығындағы республикалық мемлекеттік кәсіпорны,

б) «Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің Банкнот фабрикасы» шаруашылық жүргізу құқығындағы республикалық мемлекеттік кәсіпорны.

ҚҰБ акционерлік компаниялардың акционері болып табылады:

- а) Қазақстандық салымдарды сақтандыру қоры;
- б) Ұлттық Банктің қызметін қамтамасыз ету орталығы;
- с) Ұлттық Банктің Ұлттық инвестициялық корпорациясы
- д) Мемлекеттік кредиттік бюро;
- е) Бағалы қағаздардың орталық депозитарийі;
- ф) Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің төлем және қаржы технологияларын дамыту орталығы;
- г) Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің банктік қызмет көрсету бюросы;
- h) Қазақстанның орнықтылық қоры;
- і) Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің ұлттық төлем корпорациясы.

АХҚО қаржылық қызметтерді реттеу комитеті (AFSA)

АХҚО қаржы қызметтерін реттеу Комитеті 2018 жылғы 1 қаңтарда АХҚО тәуелсіз бақылау-қадағалау органы ретінде құрылды. АХҚО қаржы қызметтерін реттеу комитеті заңды тұлға және Қазақстан Республикасының заңмен құрылған органы болып табылады және «Астана халықаралық қаржы орталығы туралы» Қазақстан Республикасының Конституциялық заңына сәйкес құрылған. Комитет қаржылық және қаржылық емес қызметтің бақылау-қадағалау органы болып табылады. Ол қаржылық және ілеспе қызметтер көрсететін орталыққа қатысушылардың қызметін, сондай-ақ АХҚО аумағындағы капитал нарықтарындағы қызметті реттейді.³⁸

АХҚО-ның қаржылық қызметтерді реттеу Комитеті Қаржылық емес қызметтер саласындағы қызметті жүзеге асыратын Комитет тіркеген компаниялардың реттеуші органы болып табылады. Комитет АХҚО органдарына және мемлекеттік органдарға тәуелсіз қолданыстағы заңнамада көзделген шектерде әрекет етеді және АХҚО басқарушы кеңесі мен басқарушысына есеп береді³⁹. Өз функцияларын орындай отырып, АХҚО келесі мақсаттарды көздейді:

- а) АХҚО-да қаржы жүйесінің қауіпсіздігі мен тұрақтылығын қолдау мақсатында орталыққа қатысушылар тарапынан АХҚО-дағы қаржы қызметін реттеу, бақылау және қадағалау;
- б) АХҚО-да қаржы нарықтарының әділдігін, тиімділігін, ашықтығын және реттілігін қамтамасыз ету;
- с) орталыққа қатысушылар үшін әділ, ашық және кемсітпейтін жағдайлар жасау;
- д) АХҚО-ның қаржы жүйесі мен реттеу режиміне деген сенімін нығайту және қолдау;

Қазақстан қор биржасы (KASE)

Қазақстан қор биржасы (KASE немесе Биржа) төрт негізгі нарықты басқарады: валюта нарығы, акциялар (бағалы қағаздар) нарығы, ақша нарығы (репо және своп мәмілелері) және туынды қаржы құралдары нарығы, сондай-ақ дамыған сауда және есеп айырысу-клирингтік инфрақұрылымы бар. Биржа өз қызметін 1993 жылы бастады және осы уақытқа дейін өз бизнесін айтарлықтай әртараптандырды.

Биржа елдің қор индексі - KASE индексі қалыптастырады және есептейді. Қазақстан қор нарығының халықаралық аренадағы ағымдағы позицияларын сақтау және осы позицияларды жақсарту үшін осы индекстің болуын қолдау және оның есебіне кіретін бағалы қағаздар тізімін кеңейту және осындай бағалы қағаздардың өтімділігін арттыру есебінен оның өкілдігін арттыру маңызды. KASE платформасының әмбебаптығы сауда-саттыққа қатысушыларға мәмілелер жасасу кезінде барынша ыңғайлылықты қамтамасыз етеді, өйткені сауда-саттыққа қатысушылардың көпшілігі бірнеше нарықта операцияларды белсенді жүргізеді. Қаржы құралдарының әртүрлі түрлерімен жұмыс істеу мүмкіндігі өтімділікті басқару және сауда-саттыққа қатысушылар мен олардың клиенттерінің инвестициялық стратегияларын іске асыру үшін ең жақсы жағдайларды қамтамасыз етеді.³⁷

- e) жүйелік тәуекелдерді азайтуды қоса алғанда, АХҚО-ның қаржы қызметтері индустриясының және капитал нарықтарының қаржылық тұрақтылығына жәрдемдесу және қолдау;
- f) АХҚО беделіне немесе АХҚО-да жүзеге асырылатын қаржылық қызметке нұқсан келтіруі мүмкін іс-әрекеттердің, оның ішінде санкциялар салу арқылы алдын алу, анықтау және жолын кесу;
- g) инвесторлар мен қаржылық қызметтерді пайдаланушылардың мүдделерін қорғау;
- h) АХҚО-ға қаржылық қызметтерді реттеу саласындағы халықаралық стандарттарға сәйкес келетін реттеу режимін енгізу;
- i) АХҚО-да қаржылық технологияларды дамытуға жәрдемдесу.

Комитеттің миссиясы: жеке тұлғалар мен мекемелер адал әрекет ететін әділ және ашық қаржы нарықтары мен капитал нарықтарын қамтамасыз ететін орта құру. Комитеттің көзқарасы: жоғары мінез-құлық стандарттарын талап ететін, инновацияларға шабыттандыратын және инвесторлары беделді, ал бизнес сенімді болатын әділ және қауіпсіз ортаны құратын нормативтік-құқықтық базасы бар Еуразиядағы қаржылық қызметтер саласындағы бүкіл әлемде құрметті реттеуші орган болу.⁴⁰

Комитет командасы этикалық, ашық және есеп беруге, компаниялармен және жеке тұлғалармен әділ, бейтарап және кәсіби түрде іс жүргізуге, сондай-ақ корпоративтік басқарудың ең жоғары стандарттарын ілгерілетуге ұмтылады

АХҚО Әкімшілігі

АХҚО Әкімшілігі - Орталықтың басқа органдары, құрылымдық бөлімшелері, қатысушылары мен қызметкерлері қызметінің негізгі қажеттіліктерін қамтамасыз ететін орталық органы. АХҚО-ның Әкімшілік органы Директорлар кеңесі болып табылады.

АХҚО Әкімшілігінің ағымдағы қызметіне басшылықты Басқарма төрағасы басқаратын басқарма жүзеге асырады Ернар Жанаділ.

АХҚО Әкімшілігі Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі құрған жауапкершілігі шектеулі серіктестік болып табылады. АХҚО Әкімшілігі АХҚО-ның басқа органдары мен олардың ұйымдарының, сондай-ақ АХҚО қатысушылары мен олардың қызметкерлерінің қызметін қолдайды және өз құзыреті шегінде олардың мүдделерін білдіреді.⁴¹

АХҚО Әкімшілігінің республикалық бюджет қаражаты есебінен, Қазақстан Республикасының бюджет заңнамасына сәйкес нысаналы трансферттер түрінде, АХҚО қатысушылары енгізетін алымдар мен төлемдер есебінен, сондай-ақ АХҚО актілерімен тыйым салынбаған өзге де көздер есебінен қалыптастырылатын бюджеті болады.

АХҚО Әкімшілігі осы тармақта көзделген жинақтар есебінен резервтер құра алады. Резервтерді құру, сондай-ақ оларды пайдалану тәртібі мен шарттары АХҚО актілерімен айқындалады.⁴²

АХҚО әкімшілігі мынадай өкілеттіктерге ие⁴³:

- a) АХҚО-да қаржылық қызметтерді және олармен байланысты қызмет түрлерін реттеуді қоспағанда, АХҚО-ның Даму стратегиясы бойынша АХҚО-ның қаржы қызметтерін реттеу жөніндегі комитетімен келісілген кеңестер беру;
- b) АХҚО-ның бекітілген даму стратегиясын іске асыру туралы кеңес алдында есеп беруге және Кеңесте бекіту үшін АХҚО қызметі туралы Кеңеске жыл сайынғы есеп беру;
- c) Кеңес айқындайтын негізде және тәртіппен АХҚО қатысушыларына қатысты шаралар қабылдау;
- d) Кеңес шешімдерінің жобаларын әзірлеу, қаржы қызметтерін реттеу жөніндегі АХҚО комитетімен шешімдер жобаларын келісу, көпшілік талқылау үшін шешімдер жобаларын жариялау және Кеңестің бекітуіне шешімдер жобаларын ұсыну;
- e) АХҚО-да қаржылық қызметтерді және ілеспе қызмет түрлерін реттеуге байланысты емес мәселелер бойынша нормативтік ережелер нысанында актілер қабылдау;
- f) АХҚО-ның жылдық және орта мерзімді бюджетін дайындау және бекіту;
- g) Кеңеске АХҚО мақсаттары үшін қажетті көмекші және өзге де органдарды құру жөнінде, сондай-ақ қазірдің өзінде құрылған көмекші және өзге органдардың қызметін тоқтату немесе қайта ұйымдастыру жөнінде ұсынымдар беру;
- h) басқа халықаралық және өңірлік қаржы орталықтарымен, даму институттарымен және басқа да ұйымдармен қарым-қатынас орнату және дамыту, сондай-ақ АХҚО-ның басқа органдарының функцияларымен байланысты келісімдер мен келісімшарттарды қоспағанда, келісімдер мен келісімшарттар жасасу арқылы АХҚО мақсаттарына қол жеткізуге жәрдемдесу және оның қызметін жақсы ұйымдастыру;
- i) АХҚО органдарының қызметкерлеріне және АХҚО қатысушыларына виза алуға жәрдемдесу, сондай-ақ АХҚО қатысушыларына жұмыс күшін тартуға көмектесу;
- j) Кеңестің шешімдерімен айқындалған өзге де өкілеттіктерді жүзеге асыруға құқылы.

Астана халықаралық биржасы (AIX)

AIX 2017 жылы Астана халықаралық қаржы орталығы, АХҚО аясында құрылды. AIX миссиясы бизнес пен инвесторларға инновациялық өнімдер мен қызметтерді ұсыну арқылы Орталық Азияда және одан тыс жерлерде сенімді және өтімді нарықтық құрылымдарды дамыту болып табылады.

AIX өз қызметін АХҚО нормативтік-құқықтық базасы, Қазақстанның жалпы ағылшын құқығы қағидаттарына негізделген Конституциялық оқшауланған юрисдикциясы шеңберінде жүзеге асырады. AIX қызметін АХҚО шеңберінде құрылған тәуелсіз реттеуші орган, қаржы қызметтерін реттеу жөніндегі АХҚО комитеті реттейді.

AIX 30-дан астам жергілікті және халықаралық сауда қатысушыларынан тұратын экожүйе арқылы Т+2 есептеулерімен салалық стандарттарға сәйкес келетін сауда жүйесін басқарады.⁴⁴

Салық салу

Заңнама

Қазақстанда салық салуды реттейтін негізгі заңнамалық акт Қазақстан Республикасының Салық және бюджетке төленетін басқа да міндетті төлемдер туралы Кодексі («Салық кодексі») болып табылады⁴⁵. Салық кодексі салыстырмалы түрде жаңа, өйткені ол 2008 жылдың 10 желтоқсанында қабылданды және 2009 жылдың 1 қаңтарынан бастап күшіне енді. Оның негізі өзін-өзі бағалау режимі болып табылады, онда салық төлеушілердің салықтық тексерулері мен аудиті тәуекелдерді бағалауға негізделген іріктеу тәсіліне сәйкес жүргізіледі.⁴⁶

Елде ұлттық және халықаралық салық заңнамасын тиісті түрде түсіндіру бойынша қандай да бір қосымша нормативтік нұсқаулар жоқ, ал әртүрлі салық органдары мен аймақтар ережелердің сәйкес келмеуімен сипатталады.

Нәтижесінде, Қазақстанда дәйекті және болжанатын салық заңнамасын сақтау отандық және шетелдік инвесторлар үшін күрделі міндет болып қала береді.

Басқару

Қазақстан Республикасының Ұлттық экономика министрлігі салық бюджет саясаты саласында басшылықты жүзеге асырады. Қазақстандағы салық басқармасы Қазақстан Республикасы Қаржы министрлігінің жанынан құрылған Мемлекеттік кірістер комитетіне жүктелген. Мемлекеттік кірістер комитеті орталық атқарушы органның құзыреті шегінде кеден саласындағы реттеу, іске асыру және бақылау, салықтарды, кедендік және өзге де міндетті төлемдерді, есеп айырысуларды, аударымдарды бюджетке енгізудің толықтығы мен уақтылығын қамтамасыз ету, әлеуметтік қамсыздандыруға, өндірісті мемлекеттік реттеуге төлемдер аудару жөніндегі функцияларды жүзеге асырады.⁴⁷

Қазақстандағы салық салу түрлері

1 Корпоративтік табыс салығы

Корпоративтік табыс салығы (мөлшерлеме 20%-ды құрайды және тіркелген тұрақты өкілдік (ТТӨ) арқылы Қазақстанда қызметін жүзеге асыратын резидент заңды тұлғалар үшін де, резидент емес заңды тұлғалар үшін де күнтізбелік жыл үшін есептеледі.⁴⁸

Қазақстанның резидент компанияларына бүкіл әлем бойынша пайдаға салық салынады, ал Қазақстанда ТТӨ арқылы қызметін жүзеге асыратын резидент емес компанияларға осы ТТӨ-ға келетін пайдаға ғана қазақстандық табыс салығы салынады.

Бұдан басқа, арнайы экономикалық аймақтарда (АЭА) қызметті жүзеге асыратын салық төлеушілер белгілі бір шарттар сақталған жағдайда табыс салығын төлеуден толық босатылуы мүмкін.

2 Филиалдың табыс салығы

Қазақстанда ТТӨ арқылы қызметін жүзеге асыратын шетелдік заңды тұлғаларға филиалдың пайдасына 15% мөлшерінде салық салынады және оны корпоративтік табыс салығы төленгеннен кейін таза табыстан төлеуге тиіс.

Филиалдың бас кеңсесі/бас компаниясы резиденті болып табылатын Қазақстан мен ел арасында қосарланған салық салуды болдырмау туралы келісім болған кезде филиалдың пайдасына салынатын салық мөлшерлемесі төмендетілуі мүмкін.⁴⁹

3 Жеке табыс салығы

Қазақстанның барлық азаматтары ағымдағы салық жылында аяқталатын кез келген дәйекті 12 айлық кезең ішінде Қазақстанда кемінде 183 күн болатын шетелдік азаматтармен («резидент емес») қатар Қазақстанның салық резиденттері болып табылады. Қазақстанның салық резиденттеріне бүкіл әлем бойынша табыс салығы салынады, ал резидент еместерге тек Қазақстандағы табыстарына салық салынады⁵⁰.

Жеке табыс салығының ставкасы резиденттер үшін 10% және резидент еместер үшін 15% құрайды. Бұдан басқа, 5% мөлшерлеме бойынша дивидендтерге табыс салығы бар, ол Қазақстанда дивидендтер алынған жағдайда қолданылады.

4 Төлем көзінен ұсталатын табыс салығы

Төлем көзінен ұсталатын табыс салығы резидент еместерден қазақстандық көздерден алған табыстарынан алынады. Қазіргі уақытта салық ставкасы көп жағдайда 15%-ды құрайды. «Оффшорлық аймақтардың» резиденттері үшін салық ставкасы 20%-ды құрайды. 5% төмен салық ставкасы тәуекелдерді қайта сақтандыру шарттарына сәйкес төленетін сақтандыру жарналарынан және халықаралық тасымалдау қызметтерінен түскен кірістерге қолданылады.

5 Қосылған құн салығы

Қосылған құн салығының ставкасы 12% -ды құрайды және Қазақстандағы сауда айналымдарына, Қазақстанға әкелінетін тауарлар мен қызметтер импортына қолданылады. Алайда, тауарлардың экспортына қосымша құн салығы салынбайды.

ҚҚС-тан босатылатын тауарлардың, жұмыстардың және қызметтердің тізімі бар: мысалы, дәрі-дәрмектерді сату, қаржы институттарының қаржылық қызметтері, қаржылық лизинг қызметтері, нотариус және адвокат қызметтері, қаржылық бағалы қағаздармен және инвестициялық алтынмен операциялар, несиелік операциялар⁵¹.

6 Акциз

Акциз салығы алкогольге (литріне 3 еуроға дейін), ликерлерге (литріне 2,5 еуроға дейін), темекі өнімдеріне (дана үшін 0,5 еуроға дейін), бензинге (тоннасына 25 еуроға дейін), шикі мұнайға (тоннасына 0 еуро), газ конденсатына (тоннасына 0 еуро), Қазақстанда өндірілген немесе Қазақстанға әкелінген қозғалтқыштың көлемі 3 литрден (қозғалтқыш көлемінің текше сантиметрі үшін 0,5 евро) артық автомобильдерге қолданылады.

7 Экспортқа рента салығы

Рента салығы шикі мұнай, газ конденсаты және көмір экспортына қолданылады. Салық ставкасы нарықтық бағаға байланысты: барреліне 20 АҚШ доллары үшін 0% - дан 32% - ға дейін, нарықтық бағасы 200 АҚШ доллары және барреліне жоғары болады.

8 Әлеуметтік салық

Әлеуметтік салық ставкасын заңды тұлғалар төлейді және қызметкерлердің жалақысы мен жәрдемақыларының 11%-ын құрайды.

9 Жер қойнауын пайдалануға салынатын салық

Жер қойнауын пайдалануға салынатын салықтарға қол қою бонустары мен коммерциялық ашылулар үшін бонустар, бұрын жұмсалған шығындардың өтемақысына төлемдер, пайдалы қазбаларды өндіруге салынатын салық және үстеме пайда салығы жатады.

10 Мүлік салығы / Жылжымайтын мүлік салығы

Жылжымайтын мүлік салығы жыл сайын жылжымайтын мүліктің орташа баланстық құнының 1,5% мөлшерінде бірыңғай ставка бойынша есептеледі. Жылжымайтын мүлік салығы, егер олар әділет органдарында тіркелмеген болса да, нақты пайдаланудағы ғимараттар мен құрылыстарға қолданылады.⁵²

11 Көлік салығы

Көлік салығы қозғалтқыштың көлеміне, автомобильдің салмағына немесе орын санына байланысты алынады.

12 Жер салығы

Жер салығы жер учаскелері бар немесе оларды пайдалануға құқығы бар заңды тұлғаларға қолданылады.

13 Өзге де салықтар, мемлекеттік баждар мен алымдар

Басқа салықтарға, атап айтқанда, ойын бизнесі үшін алынатын арнайы салықтар кіреді. Сонымен қатар, мемлекет тіркеу, лицензиялау, ластану, су ресурстарын, ормандарды пайдалану және т. б. үшін өртүрлі ақы алады.

Халықаралық салық келісімдері

Қазақстан Армения, Австрия, Әзірбайжан, Беларусь, Бельгия, Болгария, Канада, Қытай, Кипр, Египет, Грузия, Германия, Венгрия, Үндістан, Иран, Ирландия, Италия, Катар, Корея, Қырғызстан, Кувейт, Латвия, Литва, Люксембург, Македония, Испания, Ұлыбритания және Солтүстік Ирландия, Вьетнам, Малайзия, Молдова, Моңғолия, Нидерланды, Норвегия, Пәкістан, Польша, Катар, Румыния, Ресей, Сауд Арабиясы, Сербия, Сингапур, Словакия, Словения, Швеция, Швейцария, Тәжікстан, Түркия, Түрікменстан, Украина, Біріккен Араб Әмірліктері, АҚШ, Өзбекстан, Хорватия, Эстония, Финляндия, Франция, Жапония сияқты юрисдикциялармен қосарланған салық салуды болдырмау туралы 57 келісім жасасты.⁵³

Бұдан басқа, Қазақстан салық базасының бұзылуына және салық салудан түскен пайданы шығаруға (MLI) қарсы іс-қимыл мақсатында салық келісімдеріне қатысты шараларды орындау жөніндегі көпжақты Конвенцияға қол қойды және ратификациялады. Көпжақты конвенция Қазақстан үшін 2020 жылғы 1 қазанда күшіне енді.

АХҚО шеңберіндегі салық режимі

АХҚО салық жүйесі Конституциялық заңның 6-бабында көрсетілген ерекшеліктерді қоспағанда, салық кодексімен реттеледі. Бұл ерекшеліктер АХҚО қатысушыларына берілетін салық жеңілдіктеріне қатысты⁵⁴:

1. Корпоративтік табыс салығы, қосылған құн салығы (КТС, ҚҚС): АХҚО аумағында қаржылық қызметтер көрсетуден алынған табыстарға (АХҚО қаржылық қызметтерді реттеу комитетінен алынған лицензия болған кезде):

а) Ислам банктерінің банктік қызметтері;

б) қайта сақтандыру қызметтері және сақтандыру брокерлік қызметтері;

с) инвестициялық қорлардың инвестициялық активтерін басқару, оларды есепке алу және сақтау, сондай-ақ инвестициялық қорлардың бағалы қағаздарын шығару, орналастыру, айналысқа шығару, сатып алу және өтеу жөніндегі қызметтер;

д) брокерлік және / немесе дилерлік, андеррайтингтік қызметтер;

Е) АХҚО мен Ұлттық экономика министрлігі мен Қаржы министрлігінің бірлескен қаулысымен айқындалған өзге де қаржылық қызметтер.

2. Корпоративтік табыс салығы (КТС): тізбесі Конституциялық заңның 6-бабының 3-тармағында айқындалған АХҚО органдарына, сондай-ақ қаржылық қызметтер көрсететін АХҚО қатысушыларына көрсетілетін заңдық, аудиторлық, бухгалтерлік, консультациялық қызметтерден алынған кірістерден (жоғарыдан қараңыз).

КТС төлеуден босату үшін АХҚО қатысушылары корпоративтік табыс салығынан босатылуға жататын және салық салуға жататын кірістердің және АХҚО қатысушылары шегерімге жатқызатын шығыстардың бөлек есебін жүргізу туралы ережеге сәйкес бөлек есепке алуды жүргізуі қажет.

3. Тізбесі Конституциялық заңның 6-бабының 3 және 4-тармақтарында көрсетілген қаржылық және қосалқы қызметтер көрсететін АХҚО қатысушылары үшін АХҚО аумағында орналасқан объектілерге салынатын мүлік салығы және жер салығы (жоғарыдан қараңыз).

4. АХҚО қатысушысының қызметкерлері болып табылатын шетелдіктер тізбесі Конституциялық заңның 6-бабының 3 және 4-тармақтарында көрсетілген қаржылық және қосалқы қызметтер көрсететін АХҚО қатысушысымен жасалған еңбек шарты бойынша АХҚО қызметінен түсетін табыстарға жеке табыс салығын төлеуден босатылады.

5. Жеке және заңды тұлғалар үшін корпоративтік және жеке табыс салығынан:

а) қор биржасының ресми тізімдерінде сату күніндегі бағалы қағаздарды өткізу кезіндегі құн өсімінен;

б) қор биржасының ресми тізімдерінде осындай дивидендтер немесе сыйақылар есептелген күнгі бағалы қағаздар бойынша дивидендтер мен сыйақылар түрінде;

с) қатысушы - заңды тұлғалардың жарғылық капиталдарындағы серіктестіктің акцияларын немесе үлестерін сату кезіндегі құн өсімінен; сондай - ақ қатысушы - заңды тұлғалардың акциялары бойынша немесе АХҚО-ның қолданыстағы заңнамасына сәйкес тіркелген қатысушы-заңды тұлғалардың жарғылық капиталдарындағы серіктестік үлестері бойынша дивидендтер түрінде.

04

**Исламдық
қаржыландырудың
өсу перспективалары**

Photo : Evgeny Tkachenko

Нарықтық зерттеуді талдау нәтижелері бойынша негізгі қорытындылар

1 Респонденттерді іріктеу

Нарықтық зерттеу 18 жастан 61 жасқа дейінгі және одан жоғары жастағы Қазақстанның мұсылмандарына бағытталған. Мұсылман практиктерінің саны шамамен 2,2 миллион адамды құрайды немесе сол жас аралығындағы жалпы халықтың 19,5% -ын құрайды.

Сауалнамаға тек дінді терең ұстанатын мұсылмандар қатысатынына сенімді болу үшін дұға ету уақытын тексеруге арналған мобильді қосымша және респонденттердің үлгісіне әсер еткен ықпалды мұсылман блогерлері тартылды. Офлайн әдіс үшін мешіттерде QR кодтары бар баннерлер орнатылды.

2 Сауалнама бағыттары

Сауалнама респонденттерді исламдық қаржы өнімдерімен таныстыру, хабардарлықты қабылдау, жарнаманың әсері, респонденттің көзқарасы бойынша исламдық принциптерді сақтаудың маңыздылығы, қаржылық өнімдерге артықшылық беру және пайдалану, сондай-ақ исламдық қаржы өнімдерінің жеке және корпоративтік респонденттер үшін қол жетімділігі сияқты исламдық қаржылық қызметтердің негізгі аспектілері бойынша қоғамдық пікірді бағалауға және анықтауға бағытталды.

Осыны негізге ала отырып, негізгі мақсат исламдық қаржы өнімдеріне, атап айтқанда, Қазақстандағы бөлшек және корпоративтік клиенттер арасында нарықтық сұранысты бағалау; өнімдерді ұсынудағы олқылықтарды анықтау және өнімдерді әртараптандыру мүмкіндіктерін зерттеу болды.

Діндар мұсылмандардың банктік қатынастарының күрделі динамикасын зерделеу үшін дінді терең ұстанатын мұсылмандардың дәстүрлі банктік өнімдерге тартылуын және олардың Қазақстандағы исламдық қаржы өнімдеріне бейімділігін көрсететін мамандандырылған әдіснамалық тәсіл әзірленді. Ол үшін респонденттерге белсенді банктік салымдар, бөліп төлеу, ипотека, тұтынушылық несиелер, автокредиттер, сақтандыру полистері және бағалы қағаздарға инвестициялар сияқты дәстүрлі банктік қызметтерді пайдалану туралы нақты сұрақтар қойылды.

3 Ықтимал қажеттіліктерді экстраполяциялау

Содан кейін жауаптар төрт бөлек топқа бөлінді. Дәстүрлі өнімдер туралы әр сұрақтан кейін респонденттердің хабардарлық деңгейін және олардың осы нұсқаларға деген қызығушылығын бағалау үшін исламдық қаржыландырудың балама нұсқалары ұсынылды. Бұл стратегия қазіргі банктік қатынастар туралы да, клиенттердің исламдық қаржылық өнімдерге ауысу мүмкіндігі туралы да түсінік берді.

Исламдық қаржы өнімдеріне тікелей нарықтық сұранысты есептеу үшін келесі екі топ ескерілді:

1) дәстүрлі қаржылық өнімдері бар, бірақ исламдық қаржылық салымдарға саналы түрде басымдық беретін мұсылмандар (А тобы).

2) дәстүрлі қаржылық өнімдерді пайдаланбайтын мұсылмандар, өйткені олар ислам қағидаларына қайшы келеді (В тобы).

Респонденттердің үлкен іріктемесінің нәтижелеріне сүйене отырып, Қазақстандағы бөлшек сауда сегментінің исламдық қаржы өнімдері нарығының әлеуетті көлемі тұрғысынан мынадай негізгі тұстарды бөліп көрсетуге болады:

А. исламдық депозиттер: шамамен 6,3 миллиард АҚШ долларына дейін (А тобынан 2 миллиард АҚШ доллары + В тобынан 4,3 миллиард АҚШ доллары);

В. исламдық бөліп төлеу: шамамен 516 миллион АҚШ долларына дейін (А тобынан 355 миллион АҚШ доллары + В тобынан 161 миллион АҚШ доллары);

С. исламдық қамтамасыз етілмеген қаржыландыру: 2,3 миллиард АҚШ долларына дейін (А тобынан 1,3 миллиард АҚШ доллары + В тобынан 1 миллиард АҚШ доллары);

Д. исламдық автоқаржыландыру: 2,4 миллиард АҚШ долларына дейін (А тобынан 215 миллион АҚШ доллары + В тобынан 2,2 миллиард АҚШ доллары);

Е. исламдық ипотека: 4,5 миллиард долларға дейін (А тобынан 565 миллион доллар + В тобынан 3,9 миллиард доллар);

Ғ. исламдық сақтандыру (Такафул): 150 миллион АҚШ долларына дейін (А тобынан 65 миллион АҚШ доллары + В тобынан 85 миллион АҚШ доллары);

Г. исламдық бағалы қағаздар: исламдық бағалы қағаздарға салынған жылдық инвестиция 103 миллион АҚШ долларын құрайды.

Қазақстандағы Исламдық қаржы өнімдеріне нарықтық сұраныс

Қазақстанның бөлшек сегментіндегі исламдық қаржы өнімдеріне сұранысты қанағаттандырудың салдары орасан зор болатыны және экономиканы әртараптандыруға елеулі үлес қосатыны анық.

Исламдық қаржыландыруды дамыту 2025 жылға дейінгі ұлттық даму жоспарында баяндалған, атап айтқанда, өнеркәсіптің жаңа салаларын қалыптастыру және қызмет көрсету саласын дамыту жөніндегі елдің стратегиялық даму жоспарларына сәйкес келетін болады, өйткені бұл Ұлттық даму жоспарына сәйкес үшінші қозғаушы фактор болып табылады.

Исламдық қаржыландыру нарықтың жалпы әлеуетті көлемі 6,800 миллиард теңгеден асатын немесе әртүрлі қаржы өнімдері бойынша 15,2 миллиард АҚШ долларынан асатын экономиканы әртараптандыруға елеулі үлес қоса алады.

Мұсылман діндарларына тиесілі компаниялардың саны туралы статистиканың болмауына байланысты біз корпоративтік исламдық қаржыландыруға нарықтық сұранысты бағалау үшін бөлшек сауда сегментіндегі әдіснаманы қолдана алмадық. Осыған қарамастан, біз Қазақстандағы исламдық қаржыландыру нарығының негізгі қатысушыларымен сұхбат жүргіздік. Қолданыстағы исламдық қаржы институттарының мәліметтері бойынша корпоративтік сегмент тарапынан ағымдағы нарықтық сұраныс жылына 760 миллиард теңгеден немесе шамамен 1,7 миллиард АҚШ долларынан асады. Сұхбат барысында бұл сұраныс тиісті қаржыландырудың болмауына байланысты қанағаттандырылмағаны анықталды.

Қазіргі қол жетімді өнімдер

Қазіргі уақытта Қазақстанда ең танымал және дамыған үш исламдық қаржы құралы - Мурабаха (тауарлық Мурабаха), Мударба және Иджара, осылардың ішінде нарықтық сұраныстың 90% - дан астамы Мурабах пен Иджара құралдарына тиесілі. Қолданыстағы исламдық қаржы институттарының клиенттері мен әлеуетті клиенттерін білдіретін негізгі салаларға сауда, құрылыс, көлік және логистика, ауыл шаруашылығы және тау-кен өнеркәсібі жатады. Сонымен қатар, туризммен байланысты исламдық қаржы құралдары (қажылық) қызығушылықты арттыруда. Бір қызығы, бұл қызмет санаты респонденттер арасында екінші ең танымал сала болғанына қарамастан, бұл тізімге енгізілмеген, бұл секторда да қанағаттандырылмаған сұранысты көрсетеді.

Исламдық қаржыландыру арқылы экономикалық және қаржылық мүмкіндіктерді кеңейту

Исламдық қаржыландыру экономикалық және қаржылық мүмкіндіктерді кеңейте отырып, Қазақстанның қаржылық ландшафтын өзгертуге қабілетті. Бұл кеңейту, ең алдымен, қаржы секторының және жалпы экономиканың өсуіне ықпал ететін қаржылық қызметтерге қолжетімділіктің кеңеюіне және әлеуметтік қаржыландырудың ілгерілеуіне байланысты. Бөлшек және корпоративтік секторларда банк қызметтерін пайдаланбайтын халықтың едәуір бөлігін қаржы жүйесіне тарту есебінен экономиканы кеңейту және нығайту.

- Мемлекеттік кірістердің өсуі: бұрын дәстүрлі қаржыландырудан аулақ болған мұсылман діндарлары өз бизнесерін кеңейткен сайын, мемлекет жаңа интеграцияланған компаниялардан да көп салық алады. Салық базасын кеңейту мемлекеттік кірістердің ұлғаюына әкеледі, бұл инфрақұрылымға, білім беруге және денсаулық сақтауға мемлекеттік шығыстарды ұлғайтуға мүмкіндік береді.
- Тұтыну шығындарының артуы: исламдық қаржылық өнімдерге қол жетімділіктің арқасында адамдар, әсіресе қазіргі уақытта банктік қызметтерді пайдаланбайтын адамдар үшін сатып алу қабілетін арттырады. Тұтыну шығындарының ұлғаюы компаниялардың пайдасының өсуіне әкеледі, бұл өз кезегінде ел бюджетіне салық түсімдерін арттырады.
- Инвестициялардың ұлғаюы: шариғат талаптарына сәйкес келетін қаржылық өнімдердің болуы экономикаға инвестициялардың ұлғаюына ықпал етеді. Бұрын дәстүрлі инвестициялардан аулақ болған дінді терең ұстанатын мұсылмандар енді оларға қатысады, нәтижесінде дина-

микалық және әртараптандырылған экономикалық ландшафт пайда болады.

- Қаржыландыруға қолжетімділікті кеңейту: исламдық қаржыландыру жеке тұлғалар мен бизнеске қаржыландыруға кеңірек қол жеткізуді қамтамасыз етеді.
- Қоғамдық күйзеліс пен әлеуметтік теңсіздіктің төмендеуі: қазіргі уақытта діни себептерге байланысты банк қызметтерін пайдаланбайтын адамдар экономикалық және әлеуметтік теңсіздіктерден күйзеліске ұшырайды. Исламдық қаржы құралдарына қол жетімділіктің болмауы ислам дінін ұстанатын қазақстандықтар арасында экономикалық және әлеуметтік теңсіздіктің күшеюіне әкелуі мүмкін, өйткені олар үйлерге, автомобильдерге және басқа да қажетті тауарларға иелік етуден айырылады. Мұндай ерекшелік ұзақ мерзімді перспективада әлеуметтік тұрақтылыққа нұқсан келтіруі мүмкін. Исламдық қаржылық баламаларды ұсына отырып, үкімет бұл күйзелісті азайтып, әлеуметтік келісімді дамытып, инклюзивті экономикалық ортаны қамтамасыз ете алады.
- Әлеуметтік қаржы: исламдық қаржыландыру этикалық инвестициялар мен әлеуметтік әділеттілікке баса назар аударады. Зекет (қайырымдылық көмек), кард хасан (Вақф ақша қорлары арқылы қайырымдылық несиелер), садака кәш қорлары сияқты құралдар респонденттердің үлкен қызығушылығын тудырды. Бұл құралдар исламдық қаржыландырудың ажырамас бөлігі болып табылады, материалдық игіліктерді бөлуге және мұқтаж адамдарға қаржылық қолдау көрсетуге, кедейлік пен табыс теңсіздігін азайтуға және әлеуметтік келісімді нығайтуға ықпал етеді.

Өнімді ұсынудағы олқылықтар және нарық туралы хабардар болу

Әлсіз жақтары / қауіптері

Қазақстан исламдық қаржыландыруды дамытуда айтарлықтай жетістіктерге қол жеткізгеніне қарамастан, әсіресе оны ұқсас өңірлік елдермен салыстыратын болсақ, саланың шын мәнінде өркендеуі мен одан әрі гүлденуіне қол жеткізу үшін жетілдіруді талап ететін көптеген салалар бар екені анық. Бұл олқылықтарды жою үшін АХҚО қаржы қызметтерін реттеу комитетін, Қазақстан Ұлттық Банкі (ҚҰБ) және Қазақстан Республикасының Қаржы нарығын реттеу және дамыту агенттігін қоса алғанда, саланың мүдделі тараптары мен түрлі реттеуші органдардың үйлестірілген күш-жігері қажет. Фокус-топтардың респонденттерімен жүргізілген әр түрлі терең сұхбаттардың негізінде біз қосымша бастамалар қажет болатын негізгі бағыттардың қатарына мыналар жатады деген қорытындыға келдік:

Қызметтер спектрін кеңейту

Қазіргі уақытта АХҚО реттеуші органы - АХҚО қаржы қызметтерін реттеу комитеті уәкілеттік берген ислам банктерінде ұлттық валютаны пайдалана отырып ақша айырбастау, қызметтер үшін төлемдерді жүзеге асыру, ақша аударымдары, тауарлардың (жұмыстардың, көрсетілетін қызметтердің) экспортына немесе импортына байланысты валюталық операцияларды жүргізу сияқты ілеспе қаржы қызметтерін көрсетуге рұқсаты жоқ. Бұл шектеуді жою үшін АХҚО мен ҚҰБ ислам банктеріне осы негізгі қызметтермен айналысуға мүмкіндік беретін келісімге қол жеткізуі керек. Бұл ислам банктерін ұсынылатын қызметтер тұрғысынан әріптестерімен теңестіруге, олардың бәсекеге қабілеттілігін және кеңірек клиенттік база үшін тартымдылығын арттыруға мүмкіндік береді.

Стратегияны бөлшек сегментке ауыстыру

Исламдық банктер өздерінің стратегиялық назарын негізінен корпоративтік сегментке қызмет көрсетуден бөлшек сауда сегментін кеңейтуге өзгертуі керек. Нарықты зерттеу бөлшек сауда секторы болашақтағы тұрақты өсудің кілті болып табылатынын және жалпы өркендеуді қамтамасыз етуде маңызды рөл атқаратынын көрсетті. Бүгінгі таңда қарапайым мұсылмандармен ғана емес, жалпы жұртшылықпен де тиімді өзара іс-қимыл жасау мәселесі Қазақстандағы исламдық қаржыландыру индустриясы үшін өзекті болып қала береді. Есепте тұрғын үйді қаржыландыруға арналған мушарака-мутанакиса, тұтынушылық бөліп-бөліп қаржыландыруға арналған мурабаха, автомобильдерді қаржыландыруға арналған иджара және басқалары сияқты қаржы құралдары үлкен сұранысқа ие болатыны атап өтілген.

Бөлшек сегментті жеткіліксіз пайдалану Қазақстанда исламдық қаржыландырудың оңтайлы дамуына кедергі келтіретін негізгі фактор болды. Бөлшек сауда нарығына стратегиялық қайта бағдарлау сонымен қатар исламдық қаржы өнімдерін білмеу, дұрыс түсінбеу және туындаған мәселелерді шешуге мүмкіндік береді. Кәдімгі банктік операциялар мен тұтынушылық қаржыландыру нұсқалары арқылы исламдық қаржыландырумен көбірек адамдар танысқан сайын, бұл қаржылық өнімдерге деген хабардарлық пен сенім деңгейі артады деп күтілуде. Бұл хабардарлықты арттыру исламдық қаржыландыру принциптерін түсіну мен қабылдауды табиғи түрде жақсартады, бұл аймақтағы исламдық банк ісінің кең таралуы мен табысына ықпал етеді.

Исламдық инвестициялық салымдар

Тағы бір маңызды олқылық - ислам банктерінде шариғат нормаларына сәйкес салымдарға кепілдік беру тетігінің болмауы. Бұл кемшілік тұтынушылардың сеніміне және олардың ислам банктеріне инвестиция салуға дайын болуына әсер етеді. Керісінше, дәстүрлі банктердің салымшылары банкті мәжбүрлеп таратқан жағдайда кепілдендірілген өтемақы алады. Бұл кепілдікті резервтік қор қолдайды, ол банктердің тоқсан сайынғы аударымдары арқылы қамтамасыз етіледі және кепілдендірілген өтемақы беру үшін қолданылады. Исламдық банктер үшін ислам тұрғысынан қолайлы кепілдік механизмінің болмауы оларды бәсекелестікте қолайсыз жағдайға душар етеді. Бұл мәселені шешу үшін Қазақстандық депозиттерді сақтандыру қоры (ADIF) Малайзиялық депозиттерді сақтандыру корпорациясы ұсынған такафул негізіндегі депозиттерге кепілдік беру схемасын енгізуі керек.

Бұл ұсынылған кепілдіктердің қаржылық өміршеңдігін және олардың ислам заңдарына сәйкестігін қамтамасыз ету үшін нормативтік қолдау және мүмкін болса, жаңа заңнама қажет болады.

Сонымен қатар, инвестициялық депозиттерді қорғауға арналған такафул механизмінің мысалы № 45 Исламдық қаржы институттарына арналған Бухгалтерлік есеп және аудит ұйымының шариғат стандартында, 4/1, 4/2 және 4/3 азат жолдарында келтірілген, онда операциялық сақтандыру шариғатқа сәйкес капиталды қорғау әдістері арқылы инвестициялық салымдарды қорғауға көмектеседі делінген.

Дәстүрлі банктерде исламдық терезелер құру

Қазіргі уақытта Қазақстандағы дәстүрлі банктер исламдық банктік қызметтерді «исламдық терезелер» арқылы ұсынуға мүмкіндік бермейтін реттеуші шектеулерге тап болып отыр. Бұл мәселені шешу үшін Қазақстан Ұлттық Банкі мен Қазақстан Республикасының Қаржы нарығын реттеу және дамыту агенттігі «Ислам терезелерін» құруға жәрдемдесуі қажет. Бұған «Қазақстан Республикасындағы банктер және банк қызметі туралы» қолданыстағы заңға өзгерістер енгізу арқылы немесе АХҚО реттеуші органдарын - АХҚО қаржы қызметтерін реттеу комитетін пайдалану арқылы қол жеткізуге болады.

Жергілікті банктерге «исламдық терезелер» арқылы қызмет көрсетуге рұқсат беру исламдық банк секторына көбірек ойыншыларды тартуға мүмкіндік береді, осылайша қолданыстағы банк арналары арқылы исламдық қаржыландырудың өсуін ынталандырады және қаржы секторының әртүрлілігін арттырады. Бұл тәсіл көптеген елдерде сәтті болды; мысалы, Малайзияда исламдық қаржыландырудың айтарлықтай өсуі көбінесе «исламдық терезелердің» енгізілуіне байланысты болды. Сондай - ақ басқа елдер, мысалы, Ұлыбритания Қазақстанға осындай жүйені құру кезінде бағдарлай алатын модельдерді ұсына алады.

Банкаралық қарыздар (өтімділік мәселесі) және қаржы-технологиялық сектордың интеграциясы

Қазақстанда шариғат талаптарына сәйкес өтімділікті басқарудың сенімді жүйесі жоқ, бұл ислам банктерінің операциялық тиімділігіне кедергі келтіреді. Исламдық қаржыландырудағы өтімділікті басқару ең маңызды, бірақ қиын міндет болып табылады, өйткені пайыздарға негізделген құралдарға тыйым салынады. Исламдық принциптерге сәйкес келетін банкаралық несие нарықтарын дамыту (мысалы, таваррук) бұл мәселені шешуі мүмкін. Қазақстанда ислам банктерінің тағы бір проблемасы бар: қазіргі уақытта олар дәстүрлі әріптестері сияқты озық қаржылық-технологиялық шешімдерге соншалықты интеграцияланбаған, бұл олардың қолжетімді және ыңғайлы қызметтер көрсету мүмкіндіктерін шектейді. Мобильді банкинг және интерактивті келісімшарттар сияқты қаржылық-технологиялық инновациялар бүкіл әлем бойынша банк секторын өзгертеді. Исламдық банктер өздерінің ішкі әлеуетін дамытуы немесе исламдық банк клиенттерінің ерекше қажеттіліктерін қанағаттандыратын арнайы шешімдерді әзірлеу үшін қаржы-технологиялық компаниялармен ынтымақтасуы керек. Сонымен қатар, цифрлық инфрақұрылымға инвестиция салу және қызметкерлерді үздіксіз оқыту технологиялық прогреске ілесу және тұтынушыларға қызмет көрсету сапасын жақсарту үшін маңызды.

Бірлескен жұмыс

Қазақстандағы исламдық қаржыландыру эволюциясы осы есепте ұсынылған реттеу саласындағы стратегиялық түзетулер мен жақсартуларды ескере отырып, айтарлықтай өсу жолында барлық мүмкіндіктерге ие. Қызмет көрсету аясын кеңейту, бөлшек сегментке бағытталған стратегияларды өзгерту, шариғатқа сәйкес салымдарға кепілдік беру тетігін енгізу, дәстүрлі банктерге исламдық терезелерді ашуға мүмкіндік беру, сондай-ақ қаржы-технологиялық сектордың өтімділігі мен интеграциясы мәселелерін шешу арқылы исламдық қаржыландыру қазақстандық тұтынушылардың әртүрлі қаржылық қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін өзінің бірегей қағидаттарын пайдалана алады.

АХҚО комитеті, ҚҰБ және басқа да реттеуші органдардың бірлескен күш-жігері исламдық қаржыландырудың бәсекеге қабілеттілігіне ықпал етіп қана қоймай, оның халық арасында қабылдануы мен сеніміне ықпал ететін қолайлы ортаны құру үшін аса маңызды болып табылады. Осы ұсынымдарды іске асыру Қазақстанның қаржылық ландшафтын нығайтып қана қоймай, оның экономикалық инклюзивтілік пен орнықты дамуға жәрдемдесудегі әлеуетін көрсете отырып, бүкіл әлемде исламдық қаржыландыру үшін сенімді үлгі болады. Осындай келісілген іс-қимылдардың арқасында Қазақстан исламдық қаржыландырудың барлық әлеуетін аша алады, осылайша елдің экономикалық өркендеуі мен қаржылық тұрақтылығына елеулі үлес қоса алады.

ИСЛАМДЫҚ ҚАРЖЫ СЕКТОРЫНА ШОЛУ**Нарықтың күшті жақтары / мүмкіндіктері мен тереңдігі**

Қазақстандағы исламдық қаржыландыру генезисі 1990 жылдары пайда болды. Президенттің 1992 жылғы қаңтардағы № 5 Жарлығы бұл салада бетбұрыс болып, Альбарак Қазақстанның құрылуына әкелді. Осы қадам арқылы шейх Салех Камел өз экономикасына 100 миллион АҚШ долларын инвестициялап, жаңа ғана егемен мемлекеттегі алғашқы шетелдік инвестор болды. Сол жылы АҚШ-тың тағы бір құрметті инвесторы, доктор Яхья Абдул Рахман Алматыда бірқатар исламдық қаржы өнімдерін ұсынатын пайызсыз LaRiba Bank ашты. 1995 жылы Қазақстан Ислам Даму Банкіне (ИДБ) қосылды, ал 1998 жылы Алматыда Орталық Азия мен ТМД үшін ИДБ-ның бірінші (және бүгінгі күнге дейін жалғыз) өңірлік кеңсесі ашылды.

ИДБ Қазақстанда исламдық қаржыландырудың қалыптасуы мен дамуында шешуші рөл атқарды, ал оның көптеген жобалары мен бастамалары елге елеулі экономикалық және әлеуметтік кедергілерді еңсеруге мүмкіндік берді.

Исламдық қаржыландыруды дамытуда 2009 жылы үлкен серпіліс болды, Қазақстан ТМД елдерінің ішінен алғаш болып Қазақстан Республикасындағы ислам банктерінің қызметін құқықтық реттеуге және 2010 жылы «Al Hilal Ислам банкі» АҚ (БАӘ) ашылуына негіз болған «Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне ислам банктерін ұйымдастыру, оның қызметі және исламдық қаржыландыруды ұйымдастыру мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» заңды қабылдады.

Сол жылы Қазақстандағы өзара сақтандыру қоғамы түріндегі алғашқы исламдық сақтандыру компаниясы Такафул ӨСҚ құрылды.

Алайда, Такафул ӨСҚ компаниясы 2010 жылы Қазақстанда «Сақтандыру қызметі туралы заңға» елеулі түзетулер енгізілген кезде бірнеше кедергіге тап болды. Қайта қаралған заңға сәйкес, Такафул ӨСҚ қайта сақтандырушы ретінде әрекет етуге немесе қайта такафул компанияларынан өзін-өзі қайта сақтандыруды талап етуге тыйым салынды. Бұл өзгеріс Такафул ӨСҚ компаниясының елдегі операциялық мүмкіндіктеріне тікелей әсер етті. Такафул ӨСҚ жоғарыда аталған түзетулер енгізілгеннен кейін біраз уақыт бойы өз қызметін жалғастырды, бірақ жоғарыда аталған проблеманың және халықтың Такафул ӨСҚ өнімдеріне төмен сұранысының нәтижесінде компания өз қызметін тоқтатып, Қазақстанды бүгінгі күнге дейін такафул қызметтерін жеткізушілерсіз қалдырды.

2011 жылы Астанада 7-ші Дүниежүзілік ислам экономикалық форумы (ДИФ) өтті, сол жылы исламдық бағалы қағаздар нарығының дамуына ықпал ететін заңнамаға түзетулер қабылданды. 2012 жылы «Қазақстанның Даму Банкі» АҚ Малайзия қор биржасында 240 миллион малайзиялық ринггит сомасына «Сукук әл-Мурабаха» алғашқы исламдық бағалы қағаздарын шығарды. Бұл ретте шығарылымның 62% - ы малайзиялық инвесторлар арасында, ал 38% - ы қазақстандық нарықта бөлінді. Бұл мәміле дұрыс тәсіл мен стратегия кезінде қазақстандық корпорация сукук халықаралық нарығында тіпті түрлі валюталарда да қаражат тарта алатынын дәлелдеді. Өкінішке орай, одан кейінгі эмиссиялар болған жоқ.

2012 жылы Қазақстанда алғаш рет «ҚазАгро» Ұлттық басқарушы холдингінің еншілес компаниясы, «Ауыл шаруашылығын қаржылай қолдау қоры» АҚ және ИДБ арасындағы келісім шеңберінде бөлшек исламдық қаржыландыру іске қосылды.

ИДБ ұсынған 10 миллион АҚШ доллары 2012-2013 жылдары толық игерілді. 2012-2015 жылдар аралығында «Мурабаха» өнімін пайдалана отырып, 972 жоба қаржыландырылды. Бөлінген қаражатқа қазақстандық фермерлер ауыл шаруашылығы техникасы мен жабдықтарын, сондай-ақ ірі қара малды сатып ала алды.

2013 жылы жеке секторды дамыту жөніндегі Ислам корпорациясы (ICD) ZamanBank-тің үлесін сатып алып, оны ислам банкіне айналдырды. 2015 жылы заңнамаға енгізілген түзетулер ислам банкингі, сақтандыру және лизинг экожүйесін дамытуға бағытталды, бұл Kazakhstan Ijara Company және Al Saqr Finance сияқты ұйымдардың, сондай-ақ Al Hilal және Zaman Bank ислам банктерінің табысты жұмыс істеуіне мүмкіндік берді.

2018 жылдың 5 шілдесінде АХҚО ресми түрде ашылды. Бағдарламалық жасақтама мен физикалық инфрақұрылымды стратегиялық дамыта отырып, сондай-ақ бәсекелестік ортаны қалыптастыруға ықпал ете отырып, АХҚО негізгі секторларды интернационалдандыруға, атап айтқанда, шетелдік инвесторлар мен мүдделі тараптарды Қазақстандағы исламдық қаржыландыру индустриясына қатысуға тартуға ықпал ететін сенімді тартымды ұсыныс жасады. АХҚО аясында жаңа құқықтық базаны құрудың негізі халықаралық инвесторлар мен компаниялардың таныс және сенімді құқықтық базада жұмыс істеуге ұмтылу фактісін мойындау болды. Бұл барлық қатысушы тараптардың сенімін нығайта отырып, халықаралық инвестициялар мен іскерлік операциялар үшін кедергісіз және қолайлы ортаны қамтамасыз етеді.

Үкімет Қазақстанды ТМД және Орталық Азия елдері үшін Ислам банк ісінің өңірлік орталығына айналдыруға ұмтылды. Бұл ұмтылысты Президент 2015 жылы Жарлыққа қол қою арқылы ресми түрде бекітті, ол ағылшын құқығына негізделген өзінің сот жүйесі бар және бес негізгі бағыттың бірі ретінде исламдық қаржыландырумен арнайы қаржы аймағын Астана халықаралық қаржы орталығын (АХҚО) құруға негіз қалады.

Қазіргі уақытта АХҚО исламдық қаржыландыру индустриясын дамытудың маңыздылығын назарға ала отырып, исламдық қаржы мекемелерінің бөлшек және корпоративтік секторларда жұмыс істеуі үшін қолайлы жағдайлар жасады. Азия Даму Банкі (АДБ), ИДБ, IFSB (исламдық қаржы қызметтері жөніндегі кеңес), AAOIFI (Исламдық қаржы институттары үшін Бухгалтерлік есеп және аудит жөніндегі ұйым) және CIBAFI (Ислам банктері мен қаржы институттары жөніндегі бас Кеңес) сияқты халықаралық ұйымдардың қолдауымен үздік исламдық қаржылық тәжірибелер мен стандарттарға сәйкес қолайлы нормативтік-құқықтық база құрылды. 2017 жылдан бастап АХҚО исламдық қаржы институттары үшін Бухгалтерлік есеп және аудит ұйымының, Исламдық қаржы қызметтері жөніндегі кеңестің және Ислам банктері мен қаржы институттары жөніндегі бас кеңестің мүшесі болып табылады.

АХҚО қатысушылары ислам банктері, исламдық қаржы компаниялары, активтерді басқару жөніндегі компаниялар, исламдық брокерлік-дилерлік компаниялар, исламдық сақтандыру компаниялары (такафул және ретакафул) бола алады. ИДБ қолдауымен исламдық қаржыландыру инфрақұрылымын дамытуды ынталандыру үшін банк ісі, капитал нарықтары, такафул, қаржы-технологиялық сектор және басқаларын қоса алғанда, 2025 жылға дейінгі стратегиялық бағыттарды белгілейтін жол картасы әзірленді.

Шариғат кеңесі реттеу және бизнес-экожүйелер саласындағы жоғары халықаралық стандарттарды қамтамасыз етуде АХҚО юрисдикциясын қолдайды. Кеңес исламдық қаржыландыру саласындағы бірінші дәрежелі халықаралық сарапшылардан тұрады және оны құрметті Тан Шри Дато' Доктор Мохд Дауд Бакар, Малайзияның орталық банкі жанындағы Шариғат кеңестерінің және Малайзияның бағалы қағаздар жөніндегі комиссиясының бұрынғы төрағасы басқарады.

АХҚО-ның компаниялар мен бизнес үшін тартымдылығын арттыру мақсатында 2024 жылғы қарашаға дейін қолданыстағы исламдық қаржы мекемелерінің ең төменгі акционерлік капиталына қойылатын талаптарды стратегиялық төмендету жүргізілді. Атап айтқанда, қазір исламдық банктер ең төменгі үлестік капитал 5 миллион АҚШ долларын ұстап тұруы керек, ал исламдық қаржы компаниялары 100 мың АҚШ долларын қажет етеді.

Сонымен қатар, Қаржы министрлігінің, Ұлттық экономика министрлігінің және АХҚО-ның бірлескен күш-жігерінің арқасында АХҚО реттеуші органы, яғни АХҚО қаржы қызметтерін реттеу комитеті рұқсат берген корпоративтік табыс салығын (КТС) және қосылған құн салығын (ҚҚС) төлеуден босатуды көздейтін бірлескен бұйрық шығарылды. Бұған исламдық банктік, сондай-ақ банктік емес,

исламдық сақтандыру (такафул) және қайта сақтандыру қызметтерімен байланысты қызметтер кіреді. Ислам банктеріне, қаржы компанияларына және АХҚО шеңберінде жұмыс істейтін сақтандыру ұйымдарына Қазақстан тұрғындарына, заңды тұлғаларға да, жеке тұлғаларға да қазақстандық теңгені қоса алғанда, түрлі валютада өз қызметтерін ұсынуға рұқсат етіледі.

2023 жылы қазақстандық ұйымдардың сукук (исламдық бағалы қағаздар) шығаруын ынталандыруға бағытталған АХҚО-ны одан әрі дамыту шеңберінде ДАМУ, яғни Қазақстан Үкіметі облигациялар бойынша купондық ставкаларды субсидиялауға байланысты басшылық қағидаттарды қайта қарады. Бұл өзгерістер 2021-2025 жылдар аралығында кәсіпкерлікті дамытуға бағытталған ұлттық стратегияның бөлігі болып табылады. Енді қайта қаралған ережелер исламдық бағалы қағаздар бойынша купондық ставкаларды субсидиялауға қолданылады, осылайша бизнес үшін қол жетімді қаржыландыру мүмкіндіктерін кеңейтеді. Бұл маңызды өзгеріс исламдық бағалы қағаздар мен олардың дәстүрлі аналогтары арасындағы ойын ережелерін теңестіреді, оларға қаржы экожүйесінде тең қатынасты қамтамасыз етеді және қазақстандық компаниялар үшін қаржыландыру көздерінің ауқымын кеңейтеді.

Қатысушылардың әртүрлілігін арттыру

Астана халықаралық қаржы орталығы (АХҚО) әлемнің түкпір-түкпірінен, соның ішінде Ұлыбритания, АҚШ, Малайзия, Бахрейн, Катар, Татарстан және Қазақстаннан исламдық қаржыландыру секторында көптеген компанияларды тартты.

2020 жылдың ақпан айында АХҚО-да Катардан келген Al Rayan Bank ресми түрде тіркелді, бұл маңызды оқиға болды. Келесі 2021 жылы екі танымал жергілікті ұйым-Al Saqr Islamic Bank Limited және Kazakhstan Islamic finance Company лицензияларын алды, бұл аймақтағы исламдық қаржыландыру ландшафтын одан әрі кеңейтті. Сол жылдың көктемінде қазақстандықтар еліміздегі алғашқы толық цифрлық исламдық қаржы қызметі - Таууаб-тың, яғни инновациялық қаржылық-технологиялық шешімнің туғанына куә болды. Осы тенденцияны жалғастыра отырып, Alif Ислам банкі 2022 жылы лицензия алды.

2022 жылдың қорытындысы бойынша Қазақстан Global Islamic Fintech Report нұсқасы бойынша ислам қаржы-технологиялық секторының әлемдік рейтингінде 24-орынға ие болды.

АХҚО жұмысына Қазақстаннан да, әлемнің түкпір-түкпірінен де шариғат консалтингіне маманданған компаниялардың кең спектрі қатысады. Малайзиядан Amanie Advisors, Бахрейннен Sharia Review Bureau, Пәкістаннан Usmani and Co, Татарстаннан Sahih Systems, сондай-ақ Малайзиядан келген жоғары мамандандырылған CSQlaw заң фирмасы сияқты танымал компаниялар АХҚО экожүйесінің негізгі қатысушылары болып табылады. Бұдан басқа, исламдық қаржы нарығына қызмет көрсетумен айналысатын жалғыз рейтингтік агенттік болып табылатын халықаралық ислам рейтингтік агенттігі АХҚО шеңберіндегі қызметке лицензия алды.

АХҚО аумағында «Fintech Lab» АХҚО реттеуші органының «бақыланатын ортасында» өз қызметін сынау мүмкіндігі бар. АХҚО биржасы (Астана халықаралық биржасы - AIX) исламдық бағалы қағаздарды шығаруға жағдай жасады.

2020 жылдың наурыз айында AIX-те Катар Халықаралық Ислам банкі (QIIB) шығарған, исламдық қаржыландыру талаптарына жауап беретін сукук қарыз құралдарының ресми тіркелуі жүргізілді. 2022 жылдың 27 маусымында AIX-те шариғат талаптарына сәйкес келетін алғашқы биржалық облигациялар орналастырылды. Исламдық биржалық индекстік облигациялардың негізгі активі iShares MSCI World Islamic UCITS ETF акциялары болып табылады. Облигациялардың эмитенті - iX Islamic SPC Limited, мамандандырылған компания, оның жалғыз активі - шариғат нормаларына сәйкес инвестициялайтын ең ірі исламдық қорлардың ISDW акциялары болып табылады.

Хабтың қолдауымен iX Gold ETN облигацияларының шариғат талаптарына сәйкестігі туралы қорытынды шығарылды. Бөлшек инвесторлар үшін облигациялар АХҚО-ның «Табыс» биржасының қосымшасында қолжетімді.

ITS Халықаралық Сауда платформасы (АХҚО қатысушысы) 2023 жылғы 10 тамызда ITS Shariah Index индексін іске қосты. ITS шариғат индексі шариғат бойынша тәуелсіз сарапшы - Sahih Invest-пен (АХҚО қатысушысы) бірлесіп құрылды. Индекске шариғат талаптарына сәйкес ITS тізіміне енген 30 ірі компанияның акциялары кіреді. Компанияларды талдау әдістемесі исламдық қаржы ұйымдары үшін Бухгалтерлік есеп және аудит жөніндегі ұйымның стандарттарына сәйкес әзірленген.

2023 жылғы маусымда жеке секторды дамыту жөніндегі Ислам корпорациясы Қазақстан қор биржасында (KASE) ұлттық валютадағы алғашқы сукукты шығарып, тарихқа енді. Жеке секторды дамыту бойынша ислам корпорациясы Fitch Ratings агенттігінің А+ рейтингісіне ие болған бес

жылдық сукук шығару қорытындысы бойынша 2 млрд теңге әкелді. Сукук шығарудан алынған қаражат көптеген салаларды қамтитын, негізінен шағын және орта бизнеске (ШОБ) арналған лизингтік өнімдерді ұсынуға маманданған «Лизинг Групп» АҚ компаниясын одан әрі қаржыландыруға бағытталды. Бұл соңғы бенефициарлар қаржыландыруды Иджардың инновациялық өнімі арқылы алды.

2023 жылдың аяғында Қазақстан Global Islamic Finance Report есебіне сәйкес исламдық қаржыландыру елдері индексында 22-ші орынға ие болды.

2024 жыл ИДБ және АХҚО-мен серіктестікте жүргізілген тереңдетілген нарықтық зерттеудің жариялануының арқасында исламдық қаржыландыру индустриясының дамуындағы тағы бір маңызды кезең болады. Бұл бастаманы Дияс Молдабаев мырзаның жетекшілігімен АХҚО қатысушысы CSQlaw малайзиялық заң фирмасының Қазақстандағы филиалы жүзеге асырды. Бұл зерттеудің нәтижелері 2024 жылдың 1 наурызында ресми түрде ұсынылып, Қазақстанның жетекші қаржы институттарының назарын аударды. Талдау барысында алынған нәтижелер елдегі исламдық қаржыландыру секторының өсуіне елеулі әсер етіп, оның ынталандырылуында, дамуы мен қалыптасуында бетбұрыс жасауы мүмкін.

Бұдан басқа, 2024 жылдың 20 мамырында бұрын Qatar First Bank (QNB) деп аталған Leshan Bank LLC, шариғат талаптарына сәйкес келетін Катардың алғашқы тәуелсіз банкі Қазақстандағы Береке Банкінің барлық акционерлік капиталын сатып алды.

05

негізгі мүдделі
тараптармен
сұхбат

Сұхбат

Жоғары мәртебелі Гиат Шабсиг мырза

Исламдық қаржылық қызметтер кеңесінің (IFSB)
бас хатшысы

1-сұрақ: Өзіңіз туралы және Исламдық қаржылық қызметтер кеңесінің рөлі туралы аздап айтып беріңізші.

Исламдық қаржылық қызметтер кеңесі - бұл әлемдік исламдық қаржылық қызметтер индустриясын пруденциалды реттеу стандарттарын белгілейтін халықаралық ұйым. Мен 2024 жылдың 1 сәуірінен бастап доктор Белло Лоуала Данбаттудың орнына төртінші Бас хатшы болып тағайындалдым. Исламдық қаржылық қызметтер кеңесінің Бас хатшысы лауазымына тағайындалғанға дейін мен Ақша-несие жүйелері және капитал нарықтары департаменті (ХВҚ) директорының көмекшісі қызметін атқардым, онда мен ХВҚ-ның орталық банкинг және финтех бастамаларын ілгерілетуде шешуші рөл атқардым; исламдық қаржыландыру саласындағы 25 жыл ішінде мен халықаралық институттарды қалыптастыруға, саясат пен стандарттарды әзірлеуге, исламдық банктік реттеу, Орталық банк операциялары және ХВҚ-ға мүше елдер үшін сукук нарықтары саласында талдамалық жұмыс жүргізуге және техникалық көмек көрсетуге қатыстым.

Мен валюта және халықаралық экономика ғылымдарының докторы, экономикалық даму саласының магистрі, экономика және бизнес саласындағы бакалавр дәрежесі, сондай-ақ банк ісі саласы және бағалы қағаздар нарығындағы операциялар бойынша бірнеше кәсіби біліктіліктерім бар.

2-сұрақ: Исламдық қаржыландырудың әлемдік индустриясының дамуын және оның Қазақстанның экономикалық дамуына қосқан үлесін қалай көресіз?

Қазіргі уақытта исламдық қаржыландыру бүкіл әлем бойынша жетіліп келеді және оны қолданатын көптеген елдер бар, оның ішінде Қазақстан да бар. Біз сұраныстың бар екенін көреміз және ол пандемия мен кейбір келеңсіз жағдайлардың әсеріне қарамастан өсіп келеді. Әрине, бұл осы елдердің, соның ішінде Қазақстанның экономикалық дамуына ықпал етеді. Негізі бар: бізде ережелер, стандарттар бар және оларды енгізу оңай.

Біз Қазақстан осы стандарттарды қабылдауды және енгізуді, сонымен қатар өзінің исламдық қаржы индустриясын дамытуды жалғастырады деп үміттенеміз, оның үстіне АХҚО біздің мүшелеріміздің бірі болып табылады.

Исламдық қаржы қызметтері жөніндегі кеңес АХҚО қаржы қызметтерін реттеу комитеті және ҚҰБ сияқты реттеуші органдарға исламдық қаржыландыру стандарттарын қабылдауға, оның ішінде осы стандарттарды енгізу үшін заңдар мен нормативтік актілерді жетілдіруге көмектесе алады. Бұл салаға жәрдем береді және оның қауіпсіз, әрі сақтықпен жұмыс істеуіне мүмкіндік береді.

3-сұрақ: Біз исламдық қаржыландыру әлеуетіне қатысты оптимистік көзқарасты ұстауымыз керек пе?

Әлемдік ауқымда исламдық қаржыландыру соңғы бес жылда жылына шамамен 14 пайызға өсті. Бұл орасан зор өсу. Мұсылман емес елдердің ішінде бізде Ұлыбритания, Қытай, Германия, Жапония бар. Исламдық банкинг мұсылман емес елдерде де өте тиімді жұмыс істейді. Сондықтан оның әлеуетіне сондай мұқияттылықпен қарауға барлық негіз бар.

Елдер исламдық қаржыландыруды қабылдаған кезде олар нарықты тереңдететінін оңай атап өтуге болады, өйткені оларда көбірек мүмкіндіктер, көбірек құралдар бар, клиенттердің жаңа сегменті ашылады және бәсекеге қабілеттілік артады.

Сонымен қатар, Қазақстанда исламдық қаржыландыру индустриясының кадрлық резервін толықтыра алатын талантты және болашағы зор жастар көп.

Тан Шри Дато Доктор Мохд Дауд Бакар

**АХҚО орталық шариғат консультативтік
кеңесінің төрағасы**

1-сұрақ: Сіз өзіңіз туралы және шариғат кеңесінің рөлі туралы аздап айта аласыз ба?

Шариғат кеңесі АХҚО-ны исламдық қаржыландырудың түрлі мәселелері бойынша халықаралық деңгейде танылған шариғат шешімдері туралы анықтамалық ақпаратпен қамтамасыз ету үшін құрылған.

Мен Ұлыбританияның St Andrew университетінде, сондай-ақ Кувейт университетінде шариғат дәрежесін алдым. АХҚО шариғат кеңесінен басқа, мен Малайзия Орталық Банкінің шариғат консультативтік кеңестерінде және Малайзияның Бағалы қағаздар жөніндегі комиссиясында және басқа да көптеген шариғат комитеттерінде жұмыс істедім.

2-сұрақ: Қазақстандағы исламдық қаржыландыру перспективаларын қалай бағалайсыз?

Қазақстан үшін, атап айтқанда, АХҚО/Астана үшін исламдық қаржыландыруды ғана емес, қаржы нарықтарының басқа да сегменттерін дамытудың катализаторы болу уақыты келді. Қазақстанда тек өз дамуы үшін ғана емес, Орталық Азия өңірі үшін де жетекші орталыққа айналуға барлық жағдайлар бар.

Бұған дамыған физикалық және әлеуметтік инфрақұрылымның болуы, дұрыс ұлттық көзқарас пен менталитет, сондай ақ бизнесті дамытуға дайын болу кіреді.

3-сұрақ: Сіз Қазақстанды исламдық қаржыландыру саласындағы басқа жетекші елдермен қалай салыстырасыз; Сіздің жеке пікіріңіз қандай?

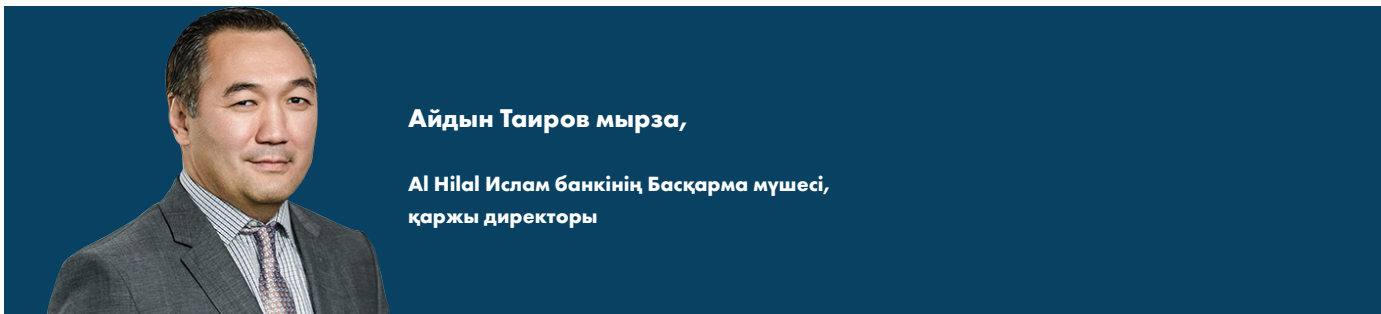
Мен Қазақстанға 15 жылдан астам уақыт бұрын келе бастадым, сондықтан бұл жылдар ішінде осы нарықтың орасан зор жетістіктері мен дамуын көрдім.

Исламдық қаржыландыру индустриясын одан әрі дамыту үшін әлі де көп нәрсені жасау керек болса да, мен Қазақстан Үкіметіне ризамын, әсіресе оның АХҚО бастамалары арқылы нормативтік-құқықтық базаның, шариғаттық басқару жүйесінің, сондай-ақ озық нарықтық практиканың жоғары стандарттарын қабылдауға табанды және мақсатты міндеттемелерін баса айтуға болады. Кадрлар жас, перспективалы, оқуға ұмтылыстары жоғары және өсуге ынталы. Бұл Қазақстан үшін өте жақсы.

4-сұрақ: Исламдық қаржыландыру орталығы ретінде Қазақстанның бәсекеге қабілеттілігін арттыру үшін не ұсына аласыз?

Мен қазақстандық институттар мен Малайзия, Индонезия және Парсы шығанағы елдері сияқты басқа елдер арасындағы кеңірек оқытуды, зерттеулерді және академиялық ынтымақтастықты көргім келеді. Қазақстан исламдық қаржыландыру саласындағы жаңа идеялық көшбасшыларды нығайту және қамтамасыз ету үшін өзінің жас кадрлық құрамының артықшылықтары мен оқу, зерттеу және академиялық мекемелердің қолжетімділігін басқа елдерде іске асырылмаған тәсілдермен пайдалана алады.

Әрине, исламдық қаржыландыру бойынша әдебиеттерді кеңейту бойынша бастамалар қабылдауға және оны, мысалы, орыс, қазақ, қырғыз және өзбек тілдерінде қолжетімді етуге болады; бұл ретте Қазақстан әлемнің осы бөлігінде, яғни бұрынғы ТМД елдерінде жетекші рөл атқара алады және таланттарды дамыту орталығы бола алады.

Айдын Таиров мырза,

**Al Hilal Ислам банкінің Басқарма мүшесі,
қаржы директоры**

1-сұрақ: Сіздің компанияңыз туралы аздап айтып беріңізші?

Al Hilal Bank - 2010 жылдан бері жұмыс істеп келе жатқан ТМД аумағындағы алғашқы ислам банкі. Al Hilal акцияларының көпшілігі Абу-Даби үкіметіне тиесілі ADCB тобына кіреді.

Банктің стратегиясы корпоративтік және шағын, орта бизнесті қаржыландыру болып табылады. Жиынтық активтер шамамен 250-300 миллион АҚШ долларын құрайды. Негізгі өнімдер - тауарлық мурабаха, кері таваррук, вакала (шексіз/шектеулі), мудароба, шетел валютасы.

2-сұрақ: Қазақстанның өз банкі үшін жақсы нарық ретіндегі әлеуетін қалай бағалайсыз?

Шағын және орта бизнес пен бөлшек клиенттерден шариғат қағидаттарына негізделген өнімдерге үлкен сұраныс бар, бірақ нормативтік-құқықтық база тым бюрократиялық болып табылғандықтан исламдық қаржыландыруды жүзеге асыруда қиындықтар туғызады. Менің ойымша, лизинг (иджара), нарық индустриясы және ислам қорлары саласында үлкен мүмкіндіктер ашылуда.

Исламдық банкинг шариғатқа сәйкес келетін өнімдердің реттеуші шектеулері мен қосарлануына байланысты өте күрделі (несиелеумен салыстырғанда сауда, кәдімгі депозиттермен салыстырғанда исламдық депозиттер).

3-сұрақ: Исламдық қаржыландыру орталығы ретінде Қазақстанның бәсекеге қабілеттілігін арттыру үшін не ұсына аласыз?

- Жергілікті ислам банкингі туралы заңды қайта қарау үшін FinReg, ҚҰБ, салық органы, шариғат, құқықтану және исламдық қаржыландыру жөніндегі сарапшыларды қамтитын реттеуші кеңес құру;
- Ислам терезесіне рұқсат ету;
- Исламдық бөлшек салымшыларға арналған депозиттерді сақтандыру бағдарламасы;
- Банк заңнамасындағы исламдық өнімдер нақты банктік емес, принцип ретінде қарастырылуы керек

Серік Бейсенов мырза

**Alif Islamic Bank Ltd директорлар
кеңесінің төрағасы**

1-сұрақ: Компанияңыз туралы аздап айтып беріңізші.

Alif Islamic Bank Ltd. - 2022 жылдың соңынан бастап Астана халықаралық қаржы орталығының (АХҚО) аумағында жұмыс істейтін алғашқы ислам банкі. Банк клиенттерге бөлшек және корпоративті сегменттерде, соның ішінде микро-бизнесті қаржыландыруды ұсынады. Корпоративтік қаржыландыру шеңберінде (орта және ірі бизнестің клиенттері) 3,6 миллиард теңгеден астам қаражат берілді. Микробизнесті қаржыландыру (жеке кәсіпкерлер): жалпы сомасы 870 миллион теңгеден асатын 120-ға жуық клиент қаржыландырылды.

Клиенттерге «Шектеулі Вакала» қағидаттарына негізделген бірқатар инвестициялық өнімдер қол жетімді. Енді клиенттер Банкте жоғары кірісті инвестициялау үшін "Prime Invest" инвестициялық шоттарын аша алады. Банк "Prime Invest" өнімі аясында тартылған қаражатты Дубайда (БАӘ) орналасқан тұрғын үй құрылысына бағыттайды. Клиенттер басқа инвестициялық шоттарды аша алады, олардан банк өз бизнес клиенттерін қаржыландыруға қаражат бөледі.

Бөлшек қаржыландыру шеңберінде банк пен клиент (жеке тұлғалар) арасындағы әріптестік шарттарында «Исламдық ипотека» жаңа өнімін іске қосу жоспарлануда. Қосымша өтімділікті тарту мақсатында АХҚО қор биржасы-(AIX) алаңында Сукук - Мурабаха және т.б. сияқты исламдық бағалы қағаздарды шығару жоспарлануда.

2-сұрақ: Қазақстанның өз банкі үшін жақсы нарық ретіндегі әлеуетін қалай бағалайсыз?

Біздің ойымызша, Қазақстандағы исламдық қаржыландыру нарығы тұтынушылар тарапынан исламдық қаржы өнімдеріне сұраныстың артуымен сипатталады. Мәселен, АХҚО Ислам Даму Банкінің CSQLaw консалтингтік компаниясымен бірлесіп дайындаған «Қазақстандағы исламдық қаржыландырудың нарықтық дамуы туралы» есебіне (бұдан әрі - есеп) сәйкес Қазақстандағы мұсылман діндарларының саны 2,2 миллионнан астам адамды құрайды. Егер банктің қолданыстағы немесе іске қосылуы жоспарланған өнімдері контекстінде исламдық қаржыландыруды дамыту перспективаларын қарастыратын болсақ, онда келесі деректерді келтіруге болады. Есепке сәйкес, исламдық ипотека, тұтынушылық қаржыландыру, автонесиелеу, төлемдерді бөліп төлеу және т.б. көлемін қоса алғанда, исламдық бөлшек қаржыландырудың әлеуетті көлемі 3,9 триллион теңгеден астам сомаға бағаланады. Корпоративтік сегмент тарапынан нарықтағы ағымдағы сұраныс жылына 760 миллиард теңгеден асады. Есеп мәліметтері бойынша Қазақстандағы жаңа ислам депозиттерінің көлемі 2,8 триллион теңгені құрауы мүмкін.

Осылайша, жоғарыда аталған зерттеудің нәтижелері исламдық қаржы өнімдеріне сұраныстың айтарлықтай жоғары екендігін көрсетеді. Банк өзінің даму стратегиясын басшылыққа ала отырып, қолданыстағы сұранысты қанағаттандыру үшін өнім желісін барынша кеңейтуге тырысады.

3-сұрақ: Қазақстанда исламдық банктік бизнесті бастау кезінде Сіз үшін басты проблема не болды?

Біз исламдық банк бизнесінің дамуына кедергі келтіретін қандай да бір проблемалар бар деп айта алмаймыз. Қазіргі уақытта АХҚО ислам банкілері стандартты банк өнімдері мен қызметтерінің барлық спектрін жүзеге асыра алады. Банктің транзакциялық қызметтерімен байланысты ағымдағы проблемалар АХҚО басшылығымен талқыланады және біздің сұрауымыз бойынша реттеуші орган белгіленген тәртіппен түсіндіреді. Сонымен қатар, Банк Қазақстанның исламдық қаржыландыру және бизнес қауымдастығымен (AIFB) тығыз жұмыс істейді. Қауымдастықпен бірлесіп біз АХҚО ислам банкілерін пруденциалдық реттеудің өзекті мәселелері бойынша сараптамалық қорытындылар дайындаймыз.

Тұтастай алғанда, АХҚО-мен ынтымақтастықта жұмыс істей отырып, Банк Қазақстандағы және одан тыс жерлердегі исламдық қаржыландырудың болашағына сеніммен қарайды.

Шазали Шауф мырза,

**Hajj Finance Kazakhstan Limited негізін қалаушы
акционер**

1-сұрақ: Өзіңіз туралы және сіздің компанияңыз туралы аздап айтып беріңізші?

Мамандығым бойынша мен қор талдаушысымын және қор менеджерімін. 15 жылдан астам уақыт бойы мен Бангладеште Hajj Finance Company Limited компаниясын құруды басқардым. Бұған дейін мен Малайзиядағы бірнеше қорларды басқару бойынша компанияларға жетекшілік жасадым.

АХҚО-да жалпы құқықтың құқықтық базасы құрылғаннан кейін мен Қазақстанда қаржы компаниясының лицензиясын алуға қызығушылық таныттым. Менің ойымша, бұл Бангладештің Hajj Finance Company Limited бизнес-моделін АХҚО-да жаңғыртуға және қаржылық табыстылық тұрғысынан табысты қайталауға өте жақсы мүмкіндік. Сонымен қатар, компания қажылық пен умра бизнесін дамытуда өз клиенттеріне қосымша қызмет ретінде орын алуға ниетті, өйткені қажылық пен умра жасау өмірінде кем дегенде бір рет мұсылмандардың діни міндеттерінің бірі болып табылады.

2-сұрақ: Сіз өзіңіздің қаржы компанияңыз үшін жақсы нарық ретінде Қазақстанның әлеуетін қалай бағалайсыз?

Қазақстанның тиісті құқықтық базасының барына және талантты мамандар барына сенімдімін. Мен Қазақстанды жеке нарық ретінде қарастырмаймын; менің ойымша, егер біз дұрыс стратегияларды қолдансақ, Hajj Finance Kazakhstan Limited Қырғызстан, Тәжікстан, Түрікменстан және Өзбекстанды қоса алғанда, өңірдің басқа нарықтарына шыға алады. Мен Қазақстанды өңірлік нарықтарға шығу және олардың зор әлеуетін пайдалану жолында өз компаниямның жақсы өткізу пункті ретінде қарастырамын. Мен өз әріптестерімнен, малайзиялық заңгерлерден, АХҚО-да өз филиалын ашқан CSQLaw компаниясынан жақсы кеңестер аламын. Біз қазақстандық әріптестерімізбен бірге жұмыс істеуге және осы исламдық қаржыландыру нарығын бірге дамытуға ұмтыламыз.

3-сұрақ: Қазақстанда жұмыс істеу кезінде Сіз үшін негізгі проблема не болды?

Мен Қазақ елі мен АХҚО басшылығы жалпы біз сияқты шетелдік компанияларға мейірімді болғанымен, біздердің кейде заңдар мен ережелердің қалай жұмыс істейтіні туралы әртүрлі түсінікте болатынымызды байқадым. Кейде түсінбеушіліктің себебі жай ғана қарым-қатынаста болса, бірақ кей жағдайларда бізге нақты басшылық пен тиімдірек талқылау қажет. Шетелдік инвесторлар құқықтық белгісіздікпен және түсініксіздікпен айналысқанды ұнатпайды, өйткені мұның бәрі бізді шығындарымызды арттыратын және кірісімізге әсер етуі мүмкін тәуекелдерге ұшыратады.

Қазақстан мен АХҚО исламдық қаржыландырудың бәсекеге қабілетті және таңдаулы орталығына айналуы үшін нарық қатысушыларын олар белгілі бір нормативтік актілерді қабылдағанға дейін тартуды жалғастыру қажет; одан кейін емес, егер нарықтың қандай да бір қатысушысы бизнесті тиімді жүргізу үшін нормативтік-құқықтық талаптарды шектен тыс жоғары деп санаса, ол жай ғана нарықтан кету мүмкіндігін қарастыруы мүмкін.

"Hajj Finance Kazakhstan Limited" компаниясы АХҚО-да исламдық қаржының оң дамуына ықпал ететін ойыншы болуға өте мүдделі, сондықтан біз сіздердің биліктеріңіздің көмегіне үміттенеміз, өйткені біз әлі де ұзақ кеңестер процесінен кейін де лицензиямызды ала алмадық.

Акбер Хан мырза,

Al Rayan Investment LLC
бас директорының міндетін атқарушы

1-сұрақ: Өзіңіз туралы және компанияңыз туралы аздап айтып беріңізші.

Мен 25 жастағы инвестициялық индустрия ардагерімін, Лондон, Франкфурт, Нью-Йорк және Дохада жұмыс істедім. Мен Лондонда орналасқан Deutsche Bank-те 11 жылдан астам уақыт жұмыс істедім, британдық акцияларда мансабымды бастадым, еуропалық акцияларға, содан кейін дамушы нарықтардағы акцияларға көштім. Мен Орталық және Шығыс Еуропа, Таяу Шығыс және Африка (СЕЕМЕА), Латын Америкасы елдерінде акциялар бойынша трейдерден бастап үлестік стратегіе дейін әртүрлі лауазымдарда болдым. 2009 жылы мен активтерді басқаруда жеткілікті ету және іске қосу үшін Дохадағы Al Rayan Investment (ARI) компаниясына ауыстым. ARI Катардың Masraf Al Rayan екінші ірі ислам банкісінің 100% еншілес кәсіпорны, оның активтері шамамен 45 миллиард АҚШ долларын құрайды.

Көптеген марапаттарға ие ARI басқарушы компаниясы шариғатқа сәйкес келетін әлемдегі ең ірі үлестік ETF қорларының бірімен (Катарда тіркелген) және шариғатқа сәйкес келетін әлемдегі ең ірі Таяу Шығыс үлестік қорымен мақтана алады. 2023 жылы жеке және институционалдық клиенттердің активтері жария акциялар, тұрақты кірістер және ақша нарықтары бойынша 1,5 миллиард АҚШ долларына жеткенде, мен ARI-дің бас атқарушы директорының міндетін атқарушы болып тағайындалдым.

ARI сонымен қатар толық қызмет көрсететін инвестициялық банктік бизнес ұсынады. Қазіргі уақытта біз бірнеше компанияларды Катар қор биржасына шығару үшін олармен жұмыс істейміз; біз бүкіл әлем бойынша АҚШ долларындағы қоғамдық сукуктардың тұрақты ұйымдастырушысы және тіркеушісіміз; сонымен бірге негізінен жергілікті компанияларға біріктіру және сатып алу стратегиясы мен мәмілелері бойынша кеңес береміз.

2-сұрақ: Қазақстандағы исламдық қаржыландыру перспективаларын қалай бағалайсыз?

Исламдық қаржыландыру әлемдік қаржының ең жылдам дамып келе жатқан сегменті болып табылады. Осы бағыт шеңберінде Қазақстан бір мезгілде сирек және өте қызықты толықтай пайдаланылмаған мүмкіндіктерді ұсынады. Ел халқының 70% - ы исламды ұстанғанына қарамастан, елдегі исламдық қаржыландыру бастапқы сатысында. Типтік банктік өнімдер мен қызметтер, такафул (өмірді сақтандыру), байлық пен активтерді басқару - олардың барлығы Қазақстанда, әсіресе елдің және оның халқының өсіп келе жатқан байлығын ескере отырып, орасан зор әлеуетке ие екенін көріп отырмыз.

Жаңа ойыншылар үшін Астана халықаралық қаржы орталығы (АХҚО) халыққа өнімдер мен қызметтерді ұсыну үшін тамаша алаң болып табылады, яғни соның негізінде исламдық қаржыландыруға сұраныс тез өсе бастайды.

3-сұрақ: Исламдық қаржыландыру орталығы ретінде Қазақстанның бәсекеге қабілеттілігін арттыру үшін не ұсына аласыз?

Бірнеше жыл ішінде АХҚО домицил ретінде ұзақ жолдан өткені әсерлі. Жергілікті және шетелдік ұйымдарды тартуды жалғастыру қажет, бұл ретте оларды тартудың кейбір талаптары әртүрлі екенін мойындау қажет. Ұсынылған шешімдерді одан әрі жетілдіру басқа юрисдикциялардағы бастамаларды салыстыруға және АХҚО құру процесінде, сондай-ақ құрылғаннан кейін кездесетін кедергілерді жақсы түсіну үшін мақсатты компаниялармен тығыз ынтымақтастыққа байланысты болуы мүмкін. Мақсатымыз - экономикалық тұрғыдан тиімді, көп қиындықсыз, жақсы реттелетін және басқа нұсқаларға жақсы балама ретінде қарастырылатын домицил болу.

Марат Сарсенбаев мырза,

Қазақстанның Халал Индустриясы
Қауымдастығының Төрағасы

1-сұрақ: Өзіңіз туралы және қауымдастық туралы аздап айтып беріңізші.

"АХИК" қауымдастығы 2006 жылы Қазақстанда ғана емес, ТМД елдерінде де халалды сертификаттау жөніндегі орган ретінде құрылды. Біз JAKIM, Малайзиядағы халал сертификаттау органы ретінде танылды, өйткені біз олардың халал сертификаттау стандарттарын қабылдаймыз. Біз сондай-ақ "Халал" халықаралық Альянсының қауымдастырылған мүшесіміз.

АХИК Өнеркәсіп және сауда министрлігінің техникалық реттеу және метрология Комитеті жанындағы № 57 техникалық комитеттің жұмысына қатысып, "пісірілген халал шұжық, ҚР СТ 1353-2005" және "Халал қонақ үйінде туристік-экскурсиялық қызмет көрсету, ҚР СТ 1632-2007" мемлекеттік стандарттарын шығарды.

Содан бей біз көптеген сауда нүктелерін кеңейттік және сертификаттадық, тіпті өзіміздің халал сынақ зертханамыз бар.

2-сұрақ: Қазақстанның Ұлттық жоспары шеңберінде халал бизнестің исламдық қаржыландырумен өзара іс-әрекетін қалай көресіз?

Халал тамақ және сусындар секторы таңдау үшін пісіп-жетілді, өйткені елде халал тамақ өнімдерін өндіруге арналған үлкен ауылшаруашылық өнеркәсібі бар. Ет және сүт өнімдеріне деген сұраныстың артуынан халал азық-түлік өңдеу кәсіпорындарының даму әлеуетін көруге болады.

Қазақстандықтар халал косметика мен жеке гигиена құралдарына да қызығушылық танытады. Бұл өнімдерге сұраныс пен танымалдылықтың артуымен елде жаңа мүмкіндіктер ашылууда. Қазақстанда әсіресе 2020 жылы Covid-19-дан кейін фармацевтикалық препараттарға деген сұраныс артып келеді. Қазақстанда халал дәрі-дәрмектер мен қоспалар өндірісін дамыту әлеуетін көруге болады. Бұл қызметті толықтыру үшін бізге халал қаржыландыру, яғни исламдық қаржыландыру қажет.

3-сұрақ: Халал тамақ өнімдері мен халал қаржыландыру тек мұсылмандар үшін ғана емес екендігі туралы жұртшылықтың хабардарлығын қалай арттыруға болады; мұсылман еместер де оларды пайдалана ала ма және олардан пайда көре ала ма?

Шынында да, халал тек мұсылмандар үшін ғана емес. Халал - бұл жоғары гигиеналық стандарттар мен тәжірибені растау; мұны мұсылмандар мен мұсылман еместердің барлығына жеткізу үшін одан да көп дүниелер жасау керек.

Малайзияда халал жақсы өнеркәсіптік индустрияның стандарттары мен тәжірибелеріне сәйкестік белгісі ретінде және ISO валидациясы ретінде сәтті насихатталады. Біз олардың тәжірибесін қайталауға тырысуымыз керек. АХҚО жалпы үкіметтен қолдау алып жатса да, Қазақстанда халал бизнес қана емес, исламдық қаржыландыру да жеткілікті түрде ілгерілеп жатқан жоқ. Біз көпшілікке қол жетімді болу үшін ақпараттық бағдарламаларды күшейтуіміз керек.

Қазақстан кең мүмкіндіктер ұсынғанымен, оның Орталық Азиядағы көршілері бұл әлеуетті одан да тартымды етеді. Өзбекстан сияқты елдерде халық саны едәуір көп және исламдық қаржыландыруға сұраныс қазірдің өзінде дамыған.

АХҚО өткізетін халықаралық қаржы орталықтарындағы ақпараттық-түсіндіру іс-шаралары мақтауға тұрарлық. Мен олар өткізілетін қалалардың санын кеңейтуді және Қазақстан мен оның экономикалық әлеуетін, исламдық қаржыландыру индустриясын және АХҚО-ның орталық ретіндегі сапалы жұмысын көрсетуді ұсынамын. АХҚО-ны Орталық Азияның маңызды мүмкіндіктеріне қол жеткізу үшін ең қолайлы база ретінде қарастыру өз кезегінде дивидендтер әкеледі.

Қорытындылар

Осы есептің мақсаттары мен уәждері исламдық қаржыландыру индустриясының қажеттіліктерін қанағаттандыруға және қаржы мекемелеріне, мемлекеттік органдарға, қауымдастықтарға, клиенттерге және басқа да мүдделі тараптарға жоғары сапалы ақпарат беруге бағытталған Қазақстан үшін исламдық қаржыландырудың 2020-2025 жылдарға арналған алдыңғы Елдік есебіне және Бас жоспарына сәйкес келеді. Ол барлық тараптарға елдегі исламдық қаржыландырудың даму сатысына қатысты ешқандай қате түсініктерге жол бермей, негізделген шешімдер мен бақылаулар қабылдауға мүмкіндік бере отырып, Қазақстандағы исламдық қаржыландыру мүмкіндіктерін түсінуді қамтамасыз етуге бағытталған.

Бұл құжат жан-жақты және толық талдауды көрсеткен әртүрлі сарапшылар тобы жұмысының нәтижесі болып табылады.

Қазақстандағы исламдық қаржыландырудың болашағы шын мәнінде жарқын және перспективалы, стратегиялық түзетулер мен нормативтік-құқықтық базаны жетілдіруге негізделген айтарлықтай өсу әлеуеті бар. Бар кемшіліктерді жойып, анықталған мүмкіндіктерді пайдалана отырып, Қазақстан исламдық қаржыландырудың барлық әлеуетін аша алатын мүмкіндіктерге ие, осылайша елдің экономикалық өркендеуі мен қаржылық тұрақтылығына елеулі үлес қосады. Бұл есеп мүдделі тараптар үшін Қазақстанның осы қарқынды дамып келе жатқан саланың озық елдерінің қатарында қалуын қамтамасыз ете отырып, исламдық қаржыландырудың өзгемелі ландшафтын одан әрі бағдарлауға көмектесетін іргелі құжат ретінде қызмет етеді.

Қазақстанда исламдық қаржыландыруды одан әрі дамыту экономиканы әртараптандыруға ықпал етіп қана қоймай, орнықты және инклюзивті қаржы экожүйесін қалыптастыруға ықпал ете отырып, елдің неғұрлым кең стратегиялық мақсаттарына сәйкес келетін болады.

Исламдық қаржыландырудың құнды ұсыныстары тек мұсылмандарға ғана емес, мұсылман еместерге де арналған. Көптеген елдерде, соның ішінде Малайзия мен Ұлыбританияда корпоративті клиенттер мен мұсылман емес клиенттердің арасында исламдық қаржылық шешімдеріне сұраныстың жоғары екені байқалады. Бұл аймақтарда мұсылман еместер исламдық қаржы өнімдерін белсенді пайдаланады, ол өз кезегінде исламдық қаржыландырудың қолданылуы мен танымалдылығын растайды.

Болжалды қиындықтар мен ұсыныстар

Бұрын ұсынылған бақылаулар тізімінен басқа, исламдық қаржы индустриясының белгілі бір сегменттері бар, оларды Қазақстанда мүдделі тараптардың қажеттіліктерін қанағаттандыруда осы саланы одан әрі нығайту үшін дамыту қажет.

(а) Ислам кооперативтік қоғамдары.

Кооперативті қоғамдар - бұл ауылшаруашылық секторындағы фермерлер үшін микроқаржыландыруға қол жетімділікті жеңілдетуде жиі қолданылатын тағы бір құрал. Егер шариғат нормаларына сәйкес келетін қаржыландыруды алғысы келетін кооператив мүшелеріне жәрдемдесу үшін Ислам кооперативтік қоғамы құрылса, бұл Қазақстандағы қаржылық интеграцияны жақсарты алады.

Кооперативтің пайда табуға деген ынтасы жоғары болмағандықтан, қызмет көрсету үшін қатысушыларға әртүрлі жеңілдіктер ұсынылуы мүмкін. Олар операцияларға жеңілдіктер, әлеуметтік қамсыздандыру схемалары, арнайы бағалары бар қаржылық схемалар, қайырымдылық қорлары, білім беру қорлары түрінде болуы мүмкін және соңында кез-келген пайда қалдықтары дивиденд түрінде берілуі мүмкін. Шын мәнінде, кооператив мүшесі одан шыққан кезде, ол кооперативке берілген капиталдың номиналды құнына ғана құқылы. Кез келген жеңілдіктер оның кооператив мүшесі болған кезеңінде бөлінеді.

Сол сияқты, бұл қолданыстағы микроқаржыландырудың нормативтік-құқықтық базасына заңнамалық араласуды, сондай-ақ кооперативтерді де, олардың клиенттерін де қорғау үшін қажетті кепілдіктерді қамтамасыз ету үшін Ислам кооперативтері мен олардың реттеуші органының әлеуетін арттыруды талап етеді.

(b) Исламдық жеке капитал

Қазақстанда тәуекел дәрежесі жоғары және сыйақысы жоғары инвестицияларды сатып ала алатын ірі таза активтері бар тәжірибелі инвесторлар тікелей инвестициялар қорларына (сукуппен шектелмей) инвестиция салғысы келуі мүмкін. Алайда, исламдық жеке капитал бойынша тиісті нормативтік - құқықтық базасыз нарықтың бұл сегментін дамыту қиын болады. Исламдық жеке үлестік қорлардағы инвестицияларға қатысты ақпаратты ашу талаптары инвесторлар үшін инвестиция тәуекелінің деңгейіне сәйкес барабар ашықтықты қамтамасыз етуі керек.

Қазақстан билігіне тікелей инвестициялар саласында, әсіресе шарифат басқармасы бөлігінде нормативтік-құқықтық базаны нығайту мүмкіндігін қарастыру пайдалы болар еді.

(c) Зекет және (исламдық) сыйға тарту экономикасы.

Исламдық бірегейлікті, исламға деген сенім мен міндеттемені жеке мұсылмандар қолдайтын көптеген елдерде зекет (ондық), инфак және садақа (қайырымдылық көмек) және вакф (үлес) түріндегі байлықтың ұжымдық көзі банктерде исламдық қаржы өнімдерін қосымша нысан ретінде пайдалануға, сондай-ақ осы қаражатты табыс алу үшін жұмылдыруға бағыттауға болады.

Мүдделі тараптар осы ұсынысты назарға алу үшін жоғарыда аталған өнімдерге "Исламдық қаржыландыру: Қазақстанның нарықтық талдауы" зерттеуі шеңберінде респонденттердің көрсеткен қызығушылығын қысқаша қарастырайық. Зерттеу барысында келесі нәтижелер алынды:

Сауалнамаға сәйкес мұсылмандардың 37%-ы ислам банктерінің «Садақа ақша қоры» сияқты қаржылық өнімдерді ұсынғанын, ал 18% -ы оларға зекет қаражатын қосуды қалайды. Садақа ақшалай қаражаттары мұқтаждарға көмектесу үшін тегін садақа беруге мүмкіндік береді, ал зекет қорлары кедейлерге көмектесу үшін міндетті қаржылық жарналарды талап етеді.

Мұсылман діндарларының 28%-ы исламдық қаржы институттарының Қажылық қоры деп аталатын қаржылық өнімді ұсынуын қалайды. Исламға сәйкес келетін компанияларға қаражат салу арқылы қажылық немесе Умра жасамақ болған мұсылмандарды қолдайтын жинақ схемасы, олардың дивидендтері салымшыларға қажылыққа баруға көмектеседі.

Вакф Кэш қоры да, исламдық сенім қоры да мұсылман діндарларының 9% - тартады. Егер дәстүрлі вакф әдетте сенім атымен белгілі болса, онда Вакф Кэш қоры кейбір оқырмандар үшін жаңа болуы мүмкін. Вакф Кэш қоры клиенттерге мұқтаждарды қолдаудың бірегей әдісін ұсынып, әлеуметтік осал топтарға пайызсыз несие беретін қорға (Қард әл-Хасан) қайырымдылық жасауға мүмкіндік береді.

Қазақстанда зекет (ондық), инфак және садақа (қайырымдылық көмектері) және вакф (жарналар) төлеуге байланысты қызметті бақылау мен басқарудың ресми мемлекеттік заңнамалық базасы болмаса да, бұл қаражат көздерін ресми қаржы секторының қызметін қолдауға пайдалану үшін неғұрлым жауапкершілікпен және стратегиялық жұмылдыру жолдарын (жиі теріс пайдаланылатын бейресми емес) іздеген жөн болар еді.

Зекет жинауға арналған ресми және үкімет бақылайтын заңнамалық базасы бар Малайзияның тәжірибесі зекет алымдарының Малайзияда жылдар бойы тұрақты түрде өсіп, соңғы 22 жылда шамамен 37 есе өскенін көрсетеді. Зекет жинау деректерінен Малайзияда соңғы екі онжылдықта зекет жинау стратегиясын жетілдіру бойынша елеулі жұмыс жүргізілгенін және оң нәтижелерді зекет жинаудың экспоненциалды өсуінен оңай байқауға болатынын көруге болады. Соңғы екі жылда жыл сайын шамамен 17% тұрақты өсу байқалды.

Зекет, инфак және садақа қаражаттары көбінесе исламдық банктер ұсынатын және басқаратын исламдық депозиттерде сақталады, яғни исламдық банктер зекет, инфак, садақа және вакф қорларын жақсы ұйымдастырудан тікелей пайда көрді.

(d) Ислам қаржы орталығының құрылуы.

Бұдан әрі кез-келген елдің исламдық қаржыландыру орталығына айналуының бірнеше негіздері келтірілген.

Әрине, Қазақстан осы негіздердің барлығын өз қарқынымен және жоспарымен дамытуды жалғастыра алады, бірақ ол басқалардың да (бәсекелестердің) өздерін де дамытуға ұмтылатынын түсінуі керек; сондықтан Қазақстан өзінің бәсекеге қабілеттілігін нығайтудағы осы құрамдас бөліктердің барлығының маңыздылығын кәдімгідей қабылдамауы керек.

Сілтемелер

- ¹Төменде сілтемелер берілген: Ағылшын тілінде:
https://aifc.kz/wp-content/uploads/2024/05/islamic-finance-kazakhstan-market-analysis-final-_eng.pdf
Қазақ тілінде:
https://aifc.kz/wp-content/uploads/2024/05/islamic-finance-kazakhstan-market-analysis-_kz.pdf
Орыс тілінде:
https://aifc.kz/wp-content/uploads/2024/05/islamic-finance-kazakhstan-market-analysis-final_rus.pdf
- ² GOV. KZ. (24 тамыз 2020). Қазақстан туралы.
<https://www.gov.kz/article/19305?lang=en>
- ³ <https://stat.gov.kz/en/>
- ⁴ <https://stat.gov.kz/ru/instruments/dashboards/28424/>
- ⁵ сол дереккөздер
- ⁶ Қазақстан Республикасы Президентінің ресми сайты. (күні жоқ).
Қазақстан Республикасы.
https://www.akorda.kz/en/republic_of_kazakhstan/kazakhstan
- ⁷ ЮНЕСКО. (күні көрсетілмеген). Қазақстан.
<https://en.unesco.org/silkroad/countries-alongside-silk-road-routes/kazakhstan>
- ⁸ И. Сатыбаев. (2018). "Бір белдеу, бір жол" бастамасы және Қазақстан: Қытайдың Орталық Азиядағы жаһандық стратегиясының сын-қатерлері мен болашағы. Көкжиектер: Халықаралық қатынастар және тұрақты даму журналы, 10, 76-85.
<https://www.jstor.org/stable/48573478>
- ⁹ Халықаралық валюта қоры. (күні көрсетілмеген) Әлемдік экономиканың даму перспективалары. Бюллетень.
<https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2024/01/30/world-economic-outlook-update-january-2024>
- ¹⁰ Азия Даму Банкі. (2023). Азиялық дамуға шолу, сәуір 2023.
<https://www.adb.org/publications/asian-development-outlook-april-2023>
- ¹¹ Ұлттық статистика бюросы. (күні жоқ). Экономика.
<https://stat.gov.kz/ru/industries/economy/prices/publications/158482/>
- ¹² Дүниежүзілік банк. (Сәуір 2023). Еуропа мен Орталық Азиядағы кәдейлік пен теңдік туралы қысқаша: Қазақстан.
https://databankfiles.worldbank.org/public/d-dpext_download/poverty/987B9C90-CB9F-4D93-AE8C-750588BF00QA/curent/Global_POVEQ_KAZ.pdf
- ¹³ сол дереккөзден
- ¹⁴ Ұлттық статистика бюросы. (күні көрсетілмеген) Еңбек және табыс.
https://stat.gov.kz/en/industries/labor-and-income/stat-life/publications/157667/?sphrase_id=371003
- ¹⁵ Ұлттық статистика бюросы. (күні көрсетілмеген). Қысқа мерзімді экономикалық индикатор (қаңтар-наурыз 2024 ж.).
<https://stat.gov.kz/en/industries/economy/national-accounts/publications/172942/>
- ¹⁶ CEIC. (күні көрсетілмеген). Қазақстанның негізгі капиталының жалпы жинақталуы.
<https://www.ceicdata.com/en/indicator/kazakhstan/gross-fixed-capital-formation>
- ¹⁷ CEIC. (күні көрсетілмеген). Қазақстанның алтын-валюта резервтері.
<https://www.ceicdata.com/en/indicator/kazakhstan/foreign-exchange-reserves>
- ¹⁸ К. Каппаров. (2018). Қазақстанда қаржылық қызметтермен қамту және қаржылық сауаттылық. АДБ институтының арнайы қорының жұмыс құжаты 876. Токио: Азия Даму Банкі институты. Сайтта қол жетімді:
<https://www.adb.org/publications/financial-inclusion-and-financial-literacy-kazakhstan>
- ¹⁹ Азия Даму Банкі. (2021). Қазақстанның дамуын қаржыландыруды бағалау 2021 жылғы ақпан
<http://dx.doi.org/10.22617/TCS200428-2>
- ²⁰ GOV.KZ. (күні көрсетілмеген). 2024 жылғы 1 қаңтардағы жағдай бойынша Қазақстанның банк секторының ағымдағы жағдайы.
<https://www.gov.kz/memleket/entities/ardfm/documents/details/605409?lang=en>
- ²¹ GOV.KZ. (күні жоқ). 01.01.2024 жағдай бойынша сақтандыру секторының ағымдағы жағдайы.
<https://www.gov.kz/memleket/entities/ardfm/documents/details/611728?lang=en>
- ²² AIX. (12 қаңтар 2024 жыл). AIX 2023 жылғы нәтижелерін ұсынады.
<https://aix.kz/aix-presents-its-results-for-2023/>
- ²³ Қазақстан Ұлттық Банкі. (күні көрсетілмеген). Ұлттық банк туралы ақпарат.
<https://www.nationalbank.kz/en/page/informaciya-o-nbk#:~:text=The%20Republic%20of%20Kazakhstan%20has,the%20banking%20system%20of%20Kazakhstan.>
- ²⁴ EGOV. (2 маусым 2023 жыл). Қазақстанның екінші деңгейдегі банктері.
<https://egov.kz/cms/en/articles/banks>
- ²⁵ Құпиялылықты қорғау бағдарламасы. (күні көрсетілмеген). Қазақстан - Банк жүйелері.
<https://www.privacyshield.gov/ps/article?id=Kazakhstan-Banking-Systems>
- ²⁶ Дженкинс, К., және Перзадаева, С. (2018). Астана халықаралық қаржы орталығы туралы заң. Moore & Van Allen PLLC.
<https://www.mvalaw.com/assets/htmldocuments/Law%20of%20Astana%20International%20ICLG%20Article%2001.24.18%20updated.pdf>

27. сол дереккөзден
28. Халықаралық қаржы орталықтарының халықаралық альянсы (WAIFS). (2022 жылғы 14 желтоқсан). Жетекші қаржы орталықтары қаржылық қолжетімділік пен сауаттылықты кеңейтуге қалай ықпал етеді. <https://waifc.finance/ja/news/waifc-report-on-how-leading-financial-centers-advance-financial-inclusion-and-literacy/>
29. Кирххеймер, г. (күні көрсетілмеген). Қазақстан инвесторлардың сенімін арттыру үшін ағылшын заңнамасын қабылдайды. Bloomberg. <https://sponsored.bloomberg.com/article/aifc/kazakhstan-adopts-english-law-to-inspire-investor-confidence>
30. АХҚО. (күні көрсетілмеген). АХҚО-ның 2019 жылғы жылдық есебі. <https://aifc.kz/en/2019>
31. Кенжалиев, М. (2024). Астана халықаралық қаржы орталығы сотының перспективалары: Орталық Азияның құқықтық ландшафтын трансформациялау әлеуеті. Азиялық салыстырмалы құқық журналы, 19 (1), 160-179. ICO: 1 <https://www.gov.kz/memleket/entities/ardfm/about?lang=en>
32. ЭЫДҰ (2019), Қазақстандағы қаржылық білім берудің ұлттық стратегиясының жол картасы. <https://www.oecd.org/education/financial-education-cis.htm>
33. сол дереккөзден
34. Қазақстан Ұлттық Банкі. (2019 жылғы 4 желтоқсан). Ұлттық банк туралы ақпарат. <https://www.national-bank.kz/en/page/informaciya-o-nbk>
35. сол дереккөзден
36. KASE. (күні көрсетілмеген). Биржа туралы. <https://report2020.kase.kz/en/2/0/index.html>
37. АХҚО қаржы қызметтерін реттеу комитеті. (күні көрсетілмеген) Қаржы қызметтерін реттеу комитетінің қаржы қызметтерін реттеу жөніндегі комитеті туралы. <https://afsa.aifc.kz/en/about>
38. АХҚО. (күні жоқ). Жылдық есептер. АХҚО қаржы қызметтерін реттеу комитетінің 2022 жылғы жылдық есебі. <https://aifc.kz/en/annual-report>
39. АХҚО қаржы қызметтерін реттеу комитеті. (күні көрсетілмеген). Біздің миссиямыз. <https://afsa.aifc.kz/en/our-mission>
40. АХҚО. (2018 жылғы 13 қараша) Қаржы қызметтерін реттеу жөніндегі АХҚО комитеті, АХҚО өкімшілігі және Сингапурдың монетарлық басқармасы қаржы-технологиялық инновацияларды дамыту мақсатында ынтымақтастық туралы келісімге қол қойды). <https://aifc.kz/en/news/astana-financial-services-authority-astana-international-financial-centre-authority-and-monetary-authority-of-singapore-sign-co-operation-agreement-to-enhance-fintech-innovations>
41. АХҚО. (күні жоқ). АХҚО Басқарушы кеңесінің 2016 жылғы 26 мамырдағы № 20-27/1814 шешімі (2021 жылғы 1 шілдедегі жағдай бойынша өзгерістер енген). <https://aifc.kz/files/legals/409/file/the-structure-of-the-bodies-of-the-astana-international-financial-centre-eng.pdf>
42. АХҚО. (күні көрсетілмеген). "Астана халықаралық қаржы орталығы туралы" Қазақстан Республикасының Конституциялық Заңы (2015 жылғы 7 желтоқсандағы № 438-V ҚРЗ Конституциялық заңы [2022 жылғы 30 желтоқсандағы жағдай бойынша өзгерістер енген]). <https://aifc.kz/files/legals/7/file/constitution-al-statute-on-the-aifc-with-amendments-as-of-30-december-2022.pdf>
43. АИХ. (күні көрсетілмеген). <https://aix.kz/about-aix/overview/>
44. Қазақстан Республикасының Салық және мемлекеттік бюджетке төленетін басқа да міндетті төлемдер туралы 2008 жылғы 10 желтоқсандағы № 99-IV Кодексі ("Салық кодексі")
45. Махон, А. (Қыркүйек 2014). Қазақстан: Бухгалтерлік есеп пен салық салуға шолу. Дүниежүзілік қаржылық шолу, 67-68. https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/kz/Documents/media/KZ_Taxation_KAZAKHSTAN_Mahon.pdf
46. GOV.KZ. (күні көрсетілмеген) Комитет туралы. <https://www.gov.kz/memleket/entities/kgd/about?lang=en>
47. Марковский, А. (күні көрсетілмеген). Қазақстанның салық жүйесі-қазақстандық компаниялар мен жеке тұлғаларға салық салу: ҚҚС, табыс салығы және капитал өсімі. GSL Law & Consulting. <https://gsl.org/en/taxes/kazakhstan/>
48. Махон, А. (2014). Қазақстан: Бухгалтерлік есеп пен салық салуға шолу. Дүниежүзілік қаржылық шолу, 67-68. https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/kz/Documents/media/KZ_Taxation_KAZAKHSTAN_Mahon.pdf
49. сол дереккөзден
50. Марковский, А. (күні көрсетілмеген). Қазақстанның салық жүйесі-қазақстандық компаниялар мен жеке тұлғаларға салық салу: ҚҚС, табыс салығы және капитал өсімі. GSL Law & Consulting. <https://gsl.org/en/taxes/kazakhstan/>
51. сол дереккөзден
52. Марковский, А. (күні көрсетілмеген). Қазақстанның салық жүйесі-қазақстандық компаниялар мен жеке тұлғаларға салық салу: ҚҚС, табыс салығы және капитал өсімі. GSL Law & Consulting. <https://gsl.org/en/taxes/kazakhstan/>
53. АХҚО. (күні көрсетілмеген). Салық режимі. <https://aifc.kz/en/tax-regime>
54. https://aifc.kz/files/legals/372/file/on-approving-the-list-of-financial-services-provided-by-participants-of-the-aifc_20206212.pdf

